వేద గ్రంథాలయం
PDF BOOKS 9666122140
vedhagrandhalayam@gmail.com

హనుమద్విజయము

అను

మైరావణ

(9 అంకముల నాటకము.)

ఇది

మేళ్లచెర్వు కుటుంబరాయ శర్మచే
రచియింపఁబడి

“రోషనార” గ్రంథకర్తయగు

బ్రహ్మశ్రీ కొప్పరపు సుబ్బారావుగారిచే
సరిచూడఁబడి,

చీమకుర్తి రామకోటయ్య శ్రేష్ఠిగారి ద్రవ్యసహాయముచే

మె: దటికూర్ప

ప్రత్తిపాటి శేషయ్య అండు సన్సువారి
రాజ్యరమాముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడి

గ్రంథకర్తచేఁ బ్రకటింపఁబడియె.

1925

OFFICE OF THE R... 13 NOV 192... MADRAS

205
2209.

All Rights Reserved] వెల రు. 1.

విజ్ఞప్తి

పాఠకమహాశయులారా :—

షుమారు రెండు మూడు సంవత్సరములక్రిందట మన్మిత్రుఁడగు శ్రీయుత బెల్లముకొండ నరసింహారావుగారు, నేను వీధినాటకముఁ జూచుతలంపున నేగువఱకది వీధినాటకముగాక చర్మనాటకులీ (బొమ్మలాట) కథనే యాడుచుండఁ గథాభాగముఁ గొంతవఱకు విని వెంటనే దానినాటకముగా వ్రాయుమని కోరినంత "ఆర్యా! ఇదివఱకిట్లే బాధించితివి. లాభము లేదయ్యె. ఇప్పుడుమాత్ర మేమి లాభ"మని నేనిసుగుకొనఁగా లేదు లేదీపర్యాయమీవు వ్రాసినవెంటనే దప్పకఁ బ్రదర్శింపఁజేతునని వాగ్దానమొనరించి నన్నప్పటినుండియుఁ బ్రతిదినము బలవంతపెట్టుచూవచ్చినందున "నే నైనఁగాని"మ్మని గ్రంథరచనకు మొదలిడి పక్షము రోజులలోఁ బూర్తిగావించియొసంగ మిత్రుండును దక్షిణసంఘసోదరులును నాపైదయచేతగాని ప్రధాననటుఁడగు నరసింహారావుగారి పట్టుదలనుఁ జూచిగాని త్వరలోఁ బ్రదర్శించి నాకుఁ బ్రోత్సాహకులైరి. తదుపరి నాప్రయత్నమక్కఱలేకయే మఱల మఱలఁ బ్రదర్శింపుచూవచ్చిరి. ఆప్రదర్శనమప్పుడు ప్రేక్షకుఁడుగానుండిన శ్రీయుత చీమకుర్తి రామకోటయ్యశ్రేష్ఠిగారు తనకీ గ్రంథమంకితమొసంగఁగోరిరి. కాని సమాజికులుమాత్రము కొంతకాలము ముద్రింపించక వ్రాతప్రతిగా నేయుంచఁగోరినందున వారిమాటలఁద్రోసివేయలేక రామకోటయ్యగారికే జవాబుఁజెప్పకఁగాలముఁ గడిపితి. ఇటీవల నాటకశాల శిథిలమగుటయు సాంఘికులు దానిపునర్నిర్మాణప్రయత్నములలోనుండుటయుఁ దటస్థించి నాటకప్రదర్శనము లేమానిరి. ఇంతలో శ్రీయుత నరసింహారావుగారు సమాజకులను, తలిదండ్రులను, నర్ధాంగిని, సోదరసోదరీమణులను, దీరనిదుఃఖాంబుధిలో ముంచి హఠాత్తుగా నకాలమృత్యువాతంబడి నిరంతరస్వర్గలోకసౌఖ్యములఁ బడయనరిగిరి. ఆవార్తఁ దెలిసికొనిన నెట్టికఠినునికైన గుండె నీరుగాకమానదు. తదుపరి శ్రీనరసింహముగారియంతముతో నే నాయందభిమానము వీడెనోయనునట్లు సమాజకులు నాగ్రంథప్రస్తావనమరచియున్నందుచేతను నీకృతిభర్త బలవంతమధికమగుటచే నేటికాపుణ్యశీలుని యిష్టానుసారముగ ముద్రింపించి పండితమండలి పాదంబులచెంతఁ బడవేయ సాహసించితి.

గ్రంథరచనకుఁ గథావిషయమైన యాధారము లేమియు నాకుఁ జిక్కలేదు. కొందఱితో యోచింప నిది కల్పితమనియు నమ్మఁదగినది కాదనియుఁ జెప్పిరిగాని కొందఱిది ఋషిప్రోక్తమనియు దూర్వాసరామాయణమునందీకథాభాగము గన్పట్టుననియుఁ బూ

ర్వమాంధ్రికవులలోనొకరీచరిత్రమును ప్రబంధముగా రచించియున్నారనియుఁ గూడ చెప్పిరి. కాని గగనకుసుమములభాతి నాకాగ్రంథము లేవియుఁ జిక్కకుండుటచే నీ జిల్లాలో సుప్రసిద్ధముగా వాడుచుండిన చర్మనాటకుల యాధారముననే దుదకీగ్రంథము వ్రాసితిని. ఇది నిజమైనను, కాకపోయినను శ్రీరామచంద్రుని పావనచరిత్రలోని భాగమగుట విరసింపఁదగినది మాత్రము కాదు.

ఇఁక నాశక్తి మీ ఱెఱుంగనిదిగాదు. నాప్రయత్నమునకిది ప్రథమము గాకపోయినప్పటికి "నెప్పటికాల్పిట్టిక్షే" యను మెఱుటుసామెత నాయెడఁ దప్పక సార్థకపడుచున్నది. భాషావధూటి షోడశకళలతో దినదినాభివృద్ధినొందుచు సంతతసంతోషిత స్వాంతయైయుండినను నాబోటియల్పజ్ఞానికలమునకందదుఁ జిక్కుచుఁగొంతవిచారముందుచునేయున్నదని చెప్పకఁదప్పదు. మనుజునకాత్మసంతోషమే సంతోషముగాని పరులదుఃఖములనుఁ బాటింపకుండుట విధాయకంబేయగుట నేనామార్గమేన్న నుసరించి విద్యాప్రశక్తి లేశమైనను లేకఁ గేవలనాటకసాంఘిత్వముచేఁబడసినస్వల్పజ్ఞానమునకే విఱ్ఱవీగుచుంటి. కాని నావంటివాఁడొకఁడుండఁడకుండిన పండితశబ్దోత్పత్తియే యనవసరమైయుండును. దీనియందుఁ దప్పులు కుప్పలుగానుండుననుటకు సందియము లేదు. కానిసదయహృదయులరగుమీకు దోసిలియొగ్గుచుంటిని. నారచనాకౌశలము నేమాత్రముఁ బాటింపకఁ గథాభాగమైనరసినిరసింపకుందురని ప్రార్థించుచున్నాఁడ. కాకనిర్దయయేప్రధానముగా నెంచి నన్ను నిందింపమొదలిడి నరువగా గొంతుఁగోయఁ దలంతురేని మిమ్మేమనఁజాల. అట్టికీర్తి మిమ్మేవరించుఁగాక! పుత్రవాత్సల్యమున నిష్కపటభావమున నాకుఁదెలియపఱచిన నామార్గమనుసరించి వృద్ధికాముఁడనయ్యెద. దీనిని సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బరిశీలించి తప్పులసవరించి ముద్రణానుకూలముగ జేసిన రోషనారగ్రంథకర్తలగు బ్రహ్మశ్రీ కొప్పరపు సుబ్బారావుగారికి వందనములాచరించుచున్నాఁడ. అసలేయల్పజ్ఞాన మందుదరిద్రుఁడనగుట నుదరపోషణకై తిప్పలఁబడు గందరగోళములో ప్రూఫులదిద్దుకొనుటలోఁగూడా పరుషసరళ, రేఫఱకార యర్ధానుస్వారలపొరపాటుల నేకములు కలిగియున్నవి. వాటినిఁగూడ చదువరులుదారభావములో మన్నింపవేడుచున్నాను.

నర్సారావుపేట
2—12—25.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
మేళ్లచెర్వు కుటుంబరాయశర్మ.

అంకితము.

రఘురాముపాద సర
సీరుహసంతతభక్తిమార్గ సం
చారుఁడు, చీమకుర్తి కుల
సాగరచంద్రుఁడుదారకీర్తి వి
స్తారుఁడు, రామ కోటయ వ
దాన్యునకీకృతి నిచ్చితిన్ శుభ
శ్రీరమణీయమై యశముఁ
జెందఁగ ధారుణిసర్వకాలమున్ ॥

గ్రంథకర్త.

శ్రీరస్తు. శుభమస్తు.

కృతిపతివంశానుక్రమణిక.

శా॥ శ్రీవైకుంఠుని వక్షకౌస్తుభమణిన్ • జెల్వొందుబింబేక్షణల్
భావంబందు సపత్నులబ్బెనని కో • పంబూనులక్ష్మీసతిన్
దాపేక్షించి హసించు శ్రీహరికృపా • త్మన్ "జీమకుర్త్యా"ఖ్య వం
శావిర్భూతుని "రామకోటయ"నువా • త్సల్యంబునన్ బ్రోవుతన్॥

సీ॥ నిరతంబు శ్రీహరి • చరణాబ్జసేవన, పారీణనిశ్చల • భక్తులెవరు?
ధారుణీసురపద • దాస్యపరివ్యాప్త, సద్వ్రతాచరణాగ్ర • చారులెవరు?
దానధర్మాది స • త్కార పరిభ్రాజ, సదమలకీర్తివి • విస్తారులెవరు?
నతదీనజనరక్ష • ణప్రదానామోఘ, సదయానుకూలసా • హృదయులెవరు
వారుమిథునకులగోత్రసం • భవులు వైశ్య
శ్రేష్ఠులవ్వారిలోపలఁ • జీమకుర్తి
వంగడంబొండువెలసెను • వసుధలోన
మహిత విద్వజ్జనస్తోత్ర • మాన్యమగుచు॥

శా॥ ఆవంశంబున నుద్భవించెఁగరుణా • యత్తైకచిత్తుండు స
ద్దేవబ్రాహ్మణ భక్తితత్పరుఁడు దీ • చీలోక కల్పామిత
శ్రీవైభోగయుతుం డుదారుఁడు శుభ • శ్రీమించగా సత్యదీ
క్షావాప్తిప్రతిభన్ నృసింహుఁడు సదా • చారప్రశస్తుండనన్॥

ఉ॥ ఆతఁడు పున్నమాంబయను • నంగనఁ బెండిలియాడి యామెయం
దాతతభక్తిమార్గ చరు • లైతగు సుబ్బయలక్ష్మయాఖ్యులన్
బ్రీతినొసంగు పుత్రులను • వేషుకఁ గోటమయన్ గుమారికన్
వీత సమస్తదోషులఁ బ • విత్రులఁగాంచె ముదావహంబుగన్॥

ఉ॥ చూడఁగనందు జ్యేష్ఠుఁడగు • సుబ్బయశ్రేష్ఠి జనానుకూలుఁడై
వీడక సత్యమార్గమును • బీదలసాదలభేదబుద్ధితోఁ
జూడక సాధుహర్షణయ • శుండనఁగాఁ జెలువొందియెంతయో
పోడిమిమీఱ సర్వనుత • ప్రోజ్వలుఁడై వెలుఁగొందె మేలనన్॥

గీ॥ అతఁడు సూరెకులగోత్రుఁ • డమలవిభవుఁ
డైనకూకుట్లవంశదు • గ్ధాంబురాశి
శీతకరు రామలింగాఖ్యు • పూతచరితు
తనయ రామాంబ హస్త పీ • డనమొనర్చె॥

గీ॥ అంత నరసింహ, పెదకోట • యలను రామ
కోటి, రామయ్య యనెడు స • ద్గుణులఁ బెద్ద,
చిన్న, బుల్లి వేదాద్రులన్ • వన్నెమీఱు
సుతుల, వెంకమాంబికయను • సుతను గాంచె॥

ఉ॥ శ్రీరమణీయ మూర్తులని • చెన్నలరాఁగిన వారికీర్తిఁ బెం
పారఁగ వేఱ చెప్పవలె • నా? యదిచర్విత చర్వణంబగున్
సారయశో విశారదులు • సాధుజనావన ధుర్యులైన య
వ్వారల నామముల్ వినని • వారలిలన్ వెలియంచెఱుంగుడీ॥

ఉ॥ దానమునందుఁ గర్ణుఁడు ని • దానమునందు యుధిష్ఠిరుండు వి
ద్యానయసద్గుణంబుల మ • హాత్ముఁడు గీష్పతి సత్యమార్గసం
ధానమునన్ ద్రిశంకు వర • నందనుఁడౌచుఁ దృతీయపుత్రుఁడౌ
తోనిరతాన్న దాతయయి • యుజ్వలకీర్తిఁ జెలంగె ధారుణిన్॥

క॥ ఆరామకోటి సదయుఁడు
భూరియశుం డూటుకూరి • పుల్లయసుతయౌ
నారీమణి హనుమాంబను
గూరిమితోఁ బెండ్లియాడె • గుణగణనీయన్॥

ఉ॥ ఆహనుమాంబయన్ సతియు • హర్నిశముల్ బనిపాటలందు నే
యూహలఁబోవనిచ్చుచు మ • హోద్ధతిదీనుల బిడ్డలోయనన్
ద్రోహితలంపులేక కను, • ముందుడుకన్న నెఱుంగదెందు; సం
దేహములేక భర్తృపద • నీరజయుగ్మముఁ గొల్చుభక్తిచేన్॥

చ॥ సరసుఁడితండటంచు బుధ • సత్తములెల్లరుఁ దన్నుమెచ్చ శ్రీ
కరుఁడౌచు, నిత్యభోగములఁ • గాంచుచు సర్వసుఖప్రపూర్ణుఁడై
స్థిరతర నిత్యసత్య నియ • తిన్ జవదాటక కీర్తిధాముఁడై
వఱలెడి రామకోటయ ప్రి • వర్తనవర్ణనఁ జేయశక్యమే!

చ॥ పరహితకార్యతత్పరతఁ • బండితసన్నుతి పాత్రుఁడౌచుఁ దా
నిరతము దానధర్మముల • నిర్మలచిత్తముతోడ సల్పియా
దరమున బీదసాదలను • దన్పుచు శక్తికొలంది బ్రీతి శ్రీ
హరిచరణాబ్జ భృంగమగు • నాతని నన్యులు పోలనేర్తురే॥

గీ॥ పూజ్యచరితుండు పండిత • పోషకుండు
ధర్మనిరతుండు నిజవర్ణ • ధర్మపరుఁడు
నైన శ్రీరామకోటీశ్వ • రార్యు నోము
నఖిల శుభములనిడుచు నా • రాయణుండు॥

మంగళం శ్రీ

ఈనాటకమునందువచ్చు ముఖ్యపాత్రలు.

—• పురుషులు. —

సూత్రధారుఁడు.	} (ప్రస్తావన)
మారిషుఁడు.	
రావణుఁడు.	అం. 1.
ద్విజిహ్వుఁడు.	,, 1.
రాముఁడు.	,, 2, 9
లక్ష్మణుఁడు.	,, 2, 9
సుగ్రీవుఁడు.	,, 2, 3, 5, 9
అంగదుఁడు:	,, 2, 3, 5, 9
హనుమంతుఁడు.	,, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9
జాంబవంతుఁడు.	,, 2, 3, 5, 9
విభీషణుఁడు	,, 2, 3, 5, 9
ఘుటికుఁడు.	,, 3
శుచిర్ముఖుఁడు.	,, 3
మైరావణుఁడు.	,, 1, 4, 5, 7, 8
మత్స్యవల్లభుఁడు.	,, 6, 8
విదూషకుఁడు.	,, 4

—• స్త్రీలు. •—

మండోదరి.	అం. 1
మతంగి.	,, 4
దోర్దండి.	,, 7, 8
చెలులు. 2	,, 4
కాళి.	,, 7

ముద్రకుఁ బూర్వమీనాటక ప్రదర్శనమున ముఖ్యపాత్రలఁ
గైకొనిన నర్సారావుపేట విక్టోరియామిమోరియల్
నాటకసంఘముయొక్క ప్రసిద్ధనటకులు.

సూత్రధారుఁడు :— V. Sreeramulu Pantulu garu B. A. L. T.

మారిషుఁడు:— V. Seshachelam garu, Land Lord,

రావణుఁడు:— V. Lakshminarasimham garu Land Lord.

ద్విజిహ్వుఁడు:— M. Peda Punnaiah garu Pleader's clerk.

మైరావణుఁడు:— B. Lakshminarasimha Rao garu. Amina Dt. Munsiffs' Court.

రాముఁడు:— B. Subba Rao garu B, A. Vakil.

లక్ష్మణుఁడు:— R. L. Narsimha Rao garu, Land Lord. & Typist Rev. Divisional Office.

సుగ్రీవుఁడు:— N. Janikiramayya garu Land Lord.

అంగదుఁడు:— S V. Ramanayya garu, clerk, Municipal Office.

హనుమంతుఁడు:— Ch Dasaradhi Rao garu, Land Lord & Clerk Dt. Munsif's Court.

విభీషణుఁడు:— P. V. Subbiah garu, School Master.

ఘటీకుఁడు:— Y. Hanumantha Rao naidu garu. Land Lord & Photographer.

శుచిర్ముఖుఁడు:— P. R. Kristnayya garu. Photographer

విదూషకుఁడు:— B. Babusingh garu. Hd Clerk Taluk Board Office.

మతంగి:— B. Narasimha Rao garu.

కోర్దండి:— P. Hanumantha Rao garu.

———:o:———

శ్రీరస్తు.

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

నాంది.

శ్రీకల్యాణగుణాకరుండు సురసం సేవ్యుండు నాద్యుండు దా
సాకల్యంబుగ జన్మజన్మలను వేషంబుల్ దగన్ దాల్చి య
స్తోకప్రౌఢిఁ జెలంగ సాధుజన సందోహంబు రక్షించు లో
కైకారాధ్యుఁడు రామచంద్రుఁడిడుతన్ గల్యాణసంపత్తులన్

ఉ॥ మాయల మంత్రతంత్రముల మచ్చులమందులఁ జిక్కకుండఁగాఁ
బాయనిభక్తి రాముపద - పద్మములన్ దనివారఁగొల్చు నా
మ్నాయరహస్యవేదిబహు మానితబాహుపరాక్రముండు నా
వాయుకుమారుఁడీసభకు భద్రములిచ్చుచునుండుగావుతన్॥

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సూత్ర—(సభఁగలయంజూచి) ఆహా! నేటినాభాగ్యమే భాగ్యము.

చ॥ సరసులు పండితోత్తములు శాస్త్రవిచారణకర్తలార్యధీ
వరులును నిండియుండ ప్రతిభాయుతమై యసమానమౌచు దా
శరథిసభాస్థలంబనఁగఁ దద్దయు భ్రాంతినిఁ బొందఁజేయ సం
బరమగుచుండె వీరికడ బాగుగ నాదగు శక్తిఁ జూపఁగన్॥

కానీ! (ఆలోచించి) నాయత్నమంత ప్రశస్తమైనదికాదు. వీరిలో నెవరి గుణమెట్టిదో కనుఁగొనకయే యిట్టియత్నమొనరింపఁజనునా?

సీ॥ సరసులుండినచోటనే • విరసులుండు
గొప్పలుండినచోటనే • తప్పులుండు
మోదమబ్బెడిదాననే • ఖేదమొదవు
చెలఁగిమృదుశయ్యనల్లులు • చేరునట్లు॥

ఆఁ! కాలమా కడుచెడ్డది! ఔరా! విపరీతములు!

సీ॥ అరయనొక్కనివేరొక • రణఁచివేయు
మదిఁదలఁచుచుశాఖాభి • మానమనుచు
నైకమత్యంబుమొదలంట • నణఁగఁద్రొక్కి
భ్రాంతిబడుదురు భూతంబు • పట్టినటుల॥

ఇఁక వీరినెటులరంజింపఁజేయఁగలను? కానిమ్ము. మారిషుఁడొకఁడునాసహచరుఁడై సంచరించుచుండెఁగదా! వాని సాయముచేనైన నాయత్నమునుఁ గొనసాగించుకొందునుగాక! (ప్రకాశ) మారిషా!

మారిష—(తెఱలో) ఇదె! వచ్చుచుంటిని. (ప్రవేశించుచు) ఈతఁడెప్పుడేదియో యసాధ్యమగు పనినిబూని దానికినన్ను వేధింపుచుండును. (ప్రకాశ)ఆర్యా! నావలనఁగావలసిన కార్యమేమి?

సూత్రి—ఓయీ! నీముఖమెప్పుడుఁగోపభూయిష్టముగానుండును. కారణమేమి? నిస్వభావమా? నాగ్రహచారమా?

మారి—కారణమా? నామణిని హరించిపోయిన దుష్టబుద్ధిని శిక్షింప నూహించుటనీ వెఱింగినదేకదా! అంతనాతఁడు నాచే నోటువడి సర్వశూన్యమునుఁగావించుకొనియుంటిమిగిలియు "దింపుడుకళ్లమాశ"యనునట్లు దేని మాయోపాయంబున నన్ను గిట్టింపఁబనిబూని తన మేనమామయగు మఱియొక త్రాగుబోతుతో మంతనమాడి నాపైకిఁబంప వాఁడు మాయోపాయంబున గాఢనిద్రలో నుండు నన్ను మంచముతోనెత్తుకొనిపోయి మట్టుఁబెట్టనుండునంతలో నా సహచరుఁడొక్కఁడీ సంగతి నెఱింగివచ్చి వానిఁ జావదన్ని నన్నువిడిపించుకొనివచ్చె. ఇంతలోనీవు పిలిచితివి.

సూత్రి—మంచిది. మారిషా! (స్వగత) ఈతఁడు నాయుద్యమమునకు సరిపడుప్రస్తావన నిదివఱకేజరగించి నాకు మార్గదర్శియైనాఁడు.

మారి—ఆర్యా! నీవు నన్నురాఁగోరిన కారణముఁదెల్పుడు. ఏదియేని నాటకమభినయింపనెంచితిరా?

సూత్రి—ఔను. వేఱుగనడుగవలెనా? నేనిదివరకేరూపకమభినయింతునాయను నాందోళనమునవుండగ నీ సంగతివాకుమిక్కిలి సహకారియైనది.

మారి—అదెట్లు?

సూత్రి—జానకీమణిని హరించిపోయిన దశకంఠుఁడు శ్రీరామునిచే సపుత్రమిత్రబాంధవముగ నాశనముఁగావించుకొని మేనమామయగు మైరావణునిసాయమపేక్షింప నాపాతాళలంకేశ్వరుఁడు శ్రీరామలక్ష్మణుల మట్టుఁబెట్టఁగొనిపోవుటయు కపివరుండగుహనుమంతుఁడా మైరావణునివధించి రామలక్ష్మణుల క్షేమముగాఁగొని వచ్చుటయుఁ గలకథను హనుమద్విజయమను పేర నూతన రూపకముగారచించి యుండెఁగదా!

చ॥ సిరులకు దావలంబు బుధ - శేఖరసంస్తుతికాకరంబు శ్రీ
కరగురుసౌఖ్యదంబఖిల • కష్టహరంబు సుబోధకంబు పా
మరజనముక్తిదాయి హను • మద్విజయంబను నాటకంబు నే
డరుదుగ దానినీయెడను • నాడగయత్నముసేయుచుంటిగా॥

మారి—ఆర్యా! ఒకదానినిఁబోలినగాథ మఱియొకటియుండునుగదా. సరియే! కానిమ్ము దానిని రచియించినదెవరు?

సూత్రి—ఎవరైననేమి? గ్రంథముగదా మనకుఁగావలసినది. అదిమనయొద్దనే యున్నది.

మారి—అటులగాదు. మనకుఁదెలిసినప్రయోజనమేమి? అందఱెఱుంగవలదా?

సూత—ఆలాగైనవినుము.

మ॥ నరసారాయపురంబునఁ సుజనులా • నందంబుఁజెందంగ శ్రీ
కరవిక్టోర్యమెమోరియల్ నటకసం • ఘంబొండు స్థాపించి యీ
వఱకుఁ దానొకసాంఘికుండగుచు సం • పాదించిజ్ఞానంబు సు
స్థిరశక్తిన్ రచియింపఁబూనెఁగృతులే • ధీరుండు? వాఁడేసుమీ!

మారి—ఏమేమి? మనసాంఘికుఁడేనా? మేలుమేలు. మనమిత్రుఁడొకఁడు స్వసంపాదన జ్ఞానంబుచే గ్రంథరచనకుఁగడంగుటయు దానినేమనము ప్రదర్శింపనుండుటయు మనకును, కర్తకును, ఘనతయగుగదా!

సూత్రి—అవును. నిశ్చయము సత్యార్థమే.

మారి—ఆగ్రంథకర్త పవిత్రనామాంకితముల వినిపింపనింకను సంశయమేల? సభికులు కాలహరణమున కోర్వఁజాలరు.

సూత్రి—సరియే వినుము.

సీ॥ వసుధ భారద్వాజ ♦ వరగోత్రజనితుఁడా
పస్తంబసూత్రుఁడే ♦ భద్రయనేఁడు
శ్రీకరంబగు నెల్లె ♦ చెరువు వెంకట్రామ
పున్నమ్మల కెవండు ♦ ముద్దుపట్టి
చినసుబ్బరాయుండు ♦ శ్రీకోటయాభిఖ్య
లనువారి కెవండు ♦ ననుజవరుఁడు
అనువొందఁగా వెంక ♦ మాంబకోటమ్మల
న్దనుజేమణుల కెవండు ♦ తమ్ముఁడరయ

గీ॥ భక్తవిజయంబు మఱిరాము ♦ భద్రకథను
నాటకంబులుగా గూర్చి ♦ నాణెముగను
కలివిడంబనశతకంబుఁ ♦ బలికినట్టి
యనఘుఁడగు శ్రీ కుటుంబరా ♦ యాహ్వయుండు॥

మారి—నన్నిప్పుడేమి చేయ నియోగించెదరు?

సూత్రి—నీవు ముందేగి వలయుపాత్రల సిద్ధపరచి యుంచుము. నేనింతలో సభాసదుల యనుమతిఁబడసి వచ్చెద.

మారి—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

సూత్రి—పూజనీయులగు నోసభాసదులారా! నామనవి యొకటి చిత్తగింపుఁడు.

చ॥ ఎఱుఁగక నాదుశక్తిమిము ♦ నెల్లరఁదృప్తులఁ జేయఁ గోరి నేఁ
డరుదగు రూపకంబభిన ♦ యంబొనరింపఁగ నుంటిగాన మా
నిరుపమశక్తిసంపదల ♦ నెంచక ముక్తినిదానమైన దా
శరథిచరిత్రవాటఁగని ♦ సంతసమందఁగ మిమ్ము వేడెదన్॥

(అని ప్రణామముఁజల్పి)

అన్నలారా!

సీ॥ ఆదినిదశకంఠు ♦ నాస్థానమున కేగి
మండోదరీహితము ♦ మదికిఁ జేర్చి
మాయరావణుఁ గోడి ♦ మంతనం బాలించి
శ్రీరామచంద్రుని ♦ స్థితి నెఱింగి
వనచరయోధుల ♦ వైఖరిఁ గనిపట్టి
పాతాళవాసుని ♦ చేతలఁ గని
అంజనీతనయుని ♦ యార్భాటములఁ గాంచి
మాత్స్యవల్లభుని సా ♦ మర్థ్యమరసి
కడకు దోర్దండిసాయంబుఁ ♦ గాంచి పిదప
కాళికాంబను సేవించి ♦ కాంతి బెఱుఁగ
చెలఁగి శ్రీరామచంద్రుని ♦ క్షేమమరసి
చిత్తమానందవారిధిఁ ♦ జేర్పరయ్య॥

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(ఇది ప్రస్తావన)

శ్రీరస్తు.

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

—• ప్రథమాంకము •—

లంకాపురి:— దశకంఠునాస్థానము:—

ప్రవేశము:— దశకంఠుఁడు, మంత్రులు మొదలగువారు

రావ:— మంత్రిపుంగవా! తానొకటిఁదలఁచు దైవమువేఱొకటితలఁచునను మాటకు నాచరిత్రమే తార్కాణమయ్యె చూడుము.

సీ॥ సంపూర్ణపూర్ణిమా • చంద్రునిపొలగుచు
మోహరించెడుముద్దు • మోముదాని
ముత్తెంపు సోవల • మురువువెల్లువలబాఱు
పరిహసించెడి • పలువరుసదాని
వాడిమోపులగేరు • తేడికన్నులసోరు
దొంగిలించెడుకన్ను • దోయిదాని
అసదేకపర్యాయ • మాచుహర్యక్షుబాం
ధవమైనతనుమధ్య • దనరుదాని
అంచనడకిలమించిన • నంచునెంచ
గలుగునడకలహొయలచే • వెలుఁగుదాని
తెచ్చిమితిలేని సౌఖ్యాబ్ధిఁ • దేలఁగోరి
కడకు దుఃఖాంబుధినిముంచి • కదలకుంటి॥

అహా! శూర్పణఖబోధలు నన్నెట్టిపాటునకుఁ దెచ్చినవి. నాసోదరి నాకాసారసాక్షివృత్తాంతంబుఁ జెప్పకున్న నాకు మరులుగలుగకుండునుగదా. అప్పుడింత రాదుగదా! ఇంతకును "బుద్ధిఃకర్మానుసారిణి" యనుమాటకైవడి కర్మననుసరించి బుద్ధులుపొడసూపుచుండుట నిక్కము. లేకున్న

సీ॥ ఏకపత్నీవ్రతం • బెసఁగురామునిఁదావ
రించిసిగ్గేదియా • చించనేల?
యాచించెఁబో? దాని • యజ్ఞానమనుకొంక
ముక్కుచెవులఁబట్టి • చెక్కనేల?
చెక్కినంతనెయీర్ష్య • చేఁజిక్కిసోదరి
కుటిలబోధననాకుఁ • గూర్పనేల?
కూర్చెఁబో? కాదన • కుండఁగామరుబారిఁ
జిక్కిసీతనుచెరఁ • జేర్పనేల?
జేర్పనేమాయె? వలదంచుఁ • జెప్పువారి
హితమునెంచకక్రూరత • నెగిరిపడుచు
పంతమూనితిఁగులమెల్ల • పాడువడఁగ
భంగపడితిని తుదకాజి • దొంగనైతి॥

అక్కటా! కాలమెంతలో నెంతగామారిపోయినది,

గీ॥ సకలసౌభాగ్యలక్షణ • స్థానమైన
వీడుక్షణమున పెనువల్ల • కాడుగాఁగ
"నా"యనెడువారలెల్లరు • మాయమైరి
యడలవలసెనునిస్సహా • యతనుకట॥

ద్విజి — దేవా! తమకిదియేటి వెఱ్ఱి? సంగ్రామంబున నరివీరులచే దెబ్బతినకుండ నెంతటివీరునకైన జయముచేకూరఁగలదా! సంగరమన రక్తప్రసాదితరంగమే గదా. అట్టిరంగంబున నడయాడుచు నొక్కచో నెట్టులో గలిగినభంగపాటునకు బెంగఁగొనుట వీరపురుషులకు లక్షణమా? పోయినవారు పోయినను మిగిలినవారు

కేరా! అంతటిమాటలేల? మీ అలోక్యముచాలదా సకలలోకక్షయంబొనరించుటకు? అట్టిమీరే ధైర్యమునువిడనాడిన ముందుజరుగఁదగు కార్యములెట్లు నెరవేఱఁగలవు? కావున ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని తగువీరులఁ దోడుకొని యా మానవాధముని మట్టుఁబెట్టునుపాయమాలోచించుఁడు. ఇంతకేమించినట్లు తలవంచుకొనఁబాడియగునా!

రావ— ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా! ఇంకను మించవలయునా? ఇంతకు మించవలసినదినాయం దేమున్నట్టిదేమిగదా.

చ॥ సుతులునశించినారు రణ ♦ శూరులుమంత్రులుచచ్చినారు స్నే
హితులుగతించినారు: కద ♦ నేచ్ఛఁజరించెడు వీరవర్గముల్
ధృతినిఁదొలంగినారు కడు ♦ ధీరపదాతులు బాంధవోత్తముల్
హతులయినారిఁకేమిగని ♦ యక్కట! ధైర్యముఁగాంతు చెప్పుమా॥

ఇట్టియుత్పాతంబు కలుగునని కలనైనఁ దలంచియుంటిమా. పోనీ! మనవీరులైన సామాన్యులనుకొందువా? కారు. చూడుము.

సీ॥ సుతుఁడింద్రజిత్తుని ♦ శూరతతక్కువా!
కుంభకర్ణుని శక్తి ♦ కొద్దిదగునె!
అతికాయుఁడునునమ్మ ♦ హస్తాయు లలతులా!
అలయకంపనుశక్తి ♦ యల్పమగునె!
ధూమ్రాక్షునకుఁగల్గు ♦ దోశ్శక్తి స్వల్పమా!
కాలనేమియనంగ ♦ ఘనుఁడుగాఁడె!
పరగనికుంభుండు ♦ బలియుఁడుగాఁడొక్కొ!
మాల్యవంతునిమాట ♦ మఱువఁదగునె!
మూలబలములుచాలవా ♦ కాల్బలంబు
తెరుగుపడియెనె! గుఱ్ఱపు ♦ దండులేదె!
అపజయమునకు కారణం ♦ బరయదుష్ట
కాలమేగాక మఱియేమి ♦ కలదు చెప్పుమ॥

వీరాధివీరులనెందఱనో హతముఁగావించుకొని నేఁడుజుట్టము మొక్క దైవములేక నిరాలంబుఁడనై జీవచ్ఛవంబుమాడ్కినున్న నా డెందంబునకుఁ బ్రోత్సాహ మెటులగలుగు

ద్విజ— మహారాజా! ఏన్నఁడులేని బేలతనమును సూచింపుచుంటిరేల? కారణమేమియో మీమది సర్వథానమంగళమునే వెలిబుచ్చుచున్నది.

రావ— నామదిసూచింపుటేమి? దైవమే నాయత్నములకుఁ బ్రతిహతుఁడై సర్వథాయమంగళమును సూచింపుచున్నాఁడు. నిజముగా నీవనినట్లు నాకెప్పుడెట్టి కార్యమందైన నిట్టియధైర్యముకలుగలేదు. ఇట్టి దీనస్థితి సంభవింపలేదు.

సీ. దిక్కుంభి దంతముల్ ♦ దిద్దిరఁ ద్రిప్పుచు
దిగ్విజయంబుకై ♦ తిరుగునాఁడు
బలశాలివాలిసం ♦ భ్రమమునీరసపుచ్చ
యుద్ధాభిలాషినై ♦ యుఱుకునాఁడు
సురసంఘములునాకు ♦ శూరతనణఁగ
వచ్చినన్నెదిరించ ♦ బడిననాఁడు
కండూతిమైకన్నఁ ♦ గానకార్భటవృత్తి
యేపునకైలాస ♦ మెత్తునాఁడు
గూడనిసుమంతజంకును ♦ గొంకులేక
ధీరచిత్తుఁడనగునాకు ♦ దీనవృత్తి
కలిగెనేటికి? నిఁకజయ ♦ కాంక్షఁబడుట
స్వప్నవార్తలుగాకున్నె ♦ సచివచంద్ర॥

నాకిఁకవిజయసాధనములు కలలోనివార్తలే? అట్టివానిపై భ్రాంతినొందుట నిరర్థకమేయగు. అబ్బా! ఆ రామునిమహిమయో—మనరాక్షసులకర్మమో—గాని యా మానవాధములకత్తి, కెదురుకత్తి లేక నిరంకుశముగా వానిప్రభ మనకడసాగివచ్చుచున్నది.

ద్విజ— దనుజకులకంఠీరవా! కష్టసుఖంబులు కావడికుండలు. జయాపజయంబులు దైవాధీనములగుట మనపరిస్థితి యెట్లున్నదో యట్లుకాఁగలదుగాని దిగులొందినతీరునా? బొందిలోఁబ్రాణమున్నంతవఱకు నభిమానయుతుండగు వాఁడు వైరినాశ

నమునకై పెనఁగులాడ చుండవలయును, స్వామి మేలెఱిఁగిన మీకు నేఁజెప్పఁ బాటివాఁడనా? అయ్యో! దేవా! గోటఁబోవుదగుకార్యమునకు గొడ్డలినుపయోగింపఁజూచుచుండుటంబున నామానవాధములవిషయమున నింతయోచింపుచుంటిరేల? మాయాగుణ సంపన్నులమగు మనకా రాముని నిర్జించుటన నెంత?

రావ — నీవెఱ్ఱియింకను వదలలేదుగా? అతఁడు మనమాయలలోఁజిక్కువాఁడుకాడు అంతియగాక మనమాయలన్నియు మనలోనే సమసిపోవుచున్నవి చూడుము.

క॥ నా మాయోపాయములన్నియుఁ
బోయెను మారీచుతోడ ♦ మొదల నెఱిఁగియున్
బోయెను సర్వము తోలుత నె
ధీయుతుఁడగు నింద్రజిత్తు ♦ తెగినకతమునన్॥

ఇంకమనలో నట్టినిపుణులెవ్వరున్నారు? లేనిదానికై యడియాసలేల? నిజముగా రాముఁడు మాయలపాలిటి మాయఁడై దానవులపాలిటి దానవుఁడై మంత్రిములకెల్లనాదిమంత్రియై భూమిఁబుట్టినాడు.

ద్విజ — లంకాధీశ్వరా! మీకువైదేహిపైఁ గలిగినపిచ్చిమోహముచే లోకమునేమఱచి కలవరపడియున్న మనంబుచే యుద్ధవిషయమున మీరంతశ్రద్ధతీసుకొనక పోవుటచేత వైరికిఁగలిగిన జయమునకై భ్రాంతిపడుచు మనుజపశువును ఘనుఁడని ప్రశంసించుట సమంజసమే?

రావ — ఓయీ! నీవికూడభ్రాంతియే! నీవనినట్లు నేను యుద్ధప్రశక్తిని శ్రద్ధతీసికొనకుంటినందువేని కాదనరాదుగాని నావిధిననుసరించియే నాకప్పట్లనట్టిబుద్ధిపుట్టియుండును. ఏమైనగాని గారెలచిన్చ్చె-బూరెలచిచ్చె-కొంపతగులఁబడి బూడిదె ద్యైనది. చేయునదేమి?

ద్విజ — మహారాజా! మాటిమాటికి ధైర్యముచెడనాడి దీనతఁబలుకుచుంటిరేగాని యుత్సాహముప్పొంగఁదగురీతి నుపాయమాలోచింపఁ దలపెట్టకుంటిరి.

రావ — ఏతెన్నునఁజూచిన విన్నదనముకలుగు సంగతులే గోచరమగుచుండ మదికి ధైర్యమెటులగలుగు. ఆలోచనలెట్లుపాలుపోవు? ఐన బుద్ధిమంతుఁడవైన నీమాటకాదనరాదు. మదిధైర్యముఁదెచ్చుకొని బొందిలోఁబ్రాణములుండువఱకు యత్నమొనరించియారాముని సాధింపఁజూచెద. ఇందులకునాకొకయుపాయముతోచుచున్నది. మనమూలనాడులునరములు తెగియున్నారము. వైరియుక్కుమీరిన బ

లతేజంబులనున్నవాడు. మనసహాయసంపత్తిసర్వమునశించినప్పటికి దింపుడు కళ్ళెమాశయనునట్లు యొక్కబక్కబంధువు కనుపించుచున్నాఁడు. బక్కసాయము గాదు. యెక్కువసాయమే! మనరోజులు బాగుండక నట్లనుకొనవలసి వచ్చినది. వినియుందువుగదా మైరావణుండను పాతాళలంకేశ్వరుని? అతఁడుమాయోపాయ విశారదుండు-ధీరచిత్తుండు-బాహుపరాక్రమోపార్జితుండు- నాకుఁగూర్చ చుట్టము. అతఁడుతలపెట్టినయెట్టికార్యమునైన సమర్థించుకొనిరాఁగల శక్తివంతుఁడు. కాని, నాకై నేనుబోయి వానినిసాయపడుమని ప్రార్థింపమనసొప్పకున్నది. ఏమన్న

మ॥ ఘన తేజంబున బాహుదర్పమున నే ♦ గర్వించియున్నప్పుడే
వ్వనిలక్ష్యంబునఁ జూడకుండితుదినా ♦ పాటిక్షునైయుండ “నే
మనిపోఁజాలుదు? వేఁడఁ జూతునెరువి ♦ ఖ్యాతిక్ దిగక్ ద్రోచి”యం
చునువెన్కాడుచునుంటినొక్కగతిగా ♦ శుష్కింపనాయోచనల్

ఈప్రాణములపైనాశచేగదాయట్లుసేయనూహించుట? అప్పటికైనవిజయమేకలుగుననుటకవకాశమేమున్నది. కాకవిజయమే చేకూరుననుకొందము. అప్పుడునాయశమునకేమైన నివాసస్థానముండునా? దశకంఠుఁడు బలవంతుడయ్యు చివరకుచేతగానివాఁడై మైరావణునిసాయమున మహినినిల్వఁగలిగినాడను యపయశంబునకైన బాల్పడవలసివచ్చునుగదా! ఏతెనఁజూచిననాకుగౌరవహానియే కలుగనున్నది. వేరాశలేదు. వెంటనేపయనమైరాముని యెదుర్కొనివానిజయించుటో-వానిచేఁజచ్చుటో-పర్యవసానముఁదేల్చెద.

ద్విజ — మహీపాలా! చెట్టుచెడుకాలమునకుఁ గుక్కమూఁతిపిందెలు పుట్టునన్నటులకాలానుగుణ్యముగా మీమదిసర్వధాచంచలమై మరుగుదారికే పోవుచున్నది గాని స్వచ్ఛమగునట్టిదారిని సంచరింప నిచ్చగింపకున్నది. ఎంతటివీరునకేనిఁ బరులసాయముగోరినంతమాత్రమునఁ బరువుకులోపమువచ్చునా? ఆరాముఁడుమాత్రము వానరులఁదోడుచేసికొని రాలేదా? అందువారివలెమనకీ మైరావణుఁడు పరుఁడుగాడు. మనవంశఖ్యాతినినిల్పఁ దగినవాఁడు. మనబాగోగులలోనఁ బాలుగొనఁదగినవాఁడు. మనకైనవాఁడు. అట్టివానినిసాయపడఁగోరుటసరసముగాదే! ఏమి భ్రాంతి?

రావ — ఐననోమంత్రివరా! నీమాటకెదురాడరాదు. తోలుతధియుతుండగు విభీష

ఱని మాటలఁబాటిసేయక నింతవఱకుఁ దెచ్చుకుంటిని. కానవేవేగ మైరావణుని పాలికిఁజనిభక్తిని వందనశతంబులాచరించి

సీ॥ వినయవిధేయత ♦ వినరించినాస్థితి
వేవేగ రానిందు ♦ వేడితనుము
నిను సమొక్కయుగంబు ♦ క్రమతదోఁచుచునుండె
మరుమాటలాడక ♦ మరలుమనుము
ననుజేసుదీనతఁ ♦ దప్పింపఁదగురీతి
సానుభూతినిఁజూపు ♦ సమయమనుము
పరిపంథివైరులఁ ♦ బరిమార్చికులము ప్ర
ఖ్యాతినినిల్పెడువని ♦ గలిగెననుము
కాలమునులేదుగావున ♦ కదలివచ్చి
మంతనంబునమాటాడ ♦ మంచిదనుము
"నీరసికిదె"నానమ ♦ స్కారమనుము
పరగపాతాళలంకకుఁ ♦ బయనమగుము॥

నీవుక్షణములోవానినిందులకుఁదోడ్కొని రావలయును. నీస్వామిభక్తిఁగనుపఱచుసమయమువచ్చినది.

ద్విజ— దేవా! నొక్కిచెప్పవలయునా? ఈకార్యము నాయదిమాత్రముకాదా! అతిశయంబున నరుదెంతు. ఆజ్ఞయొసంగుడు.

రావ— మంచిది-పోయిరమ్ము. (మంత్రి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రవేశము:— మండోదరి

మండో— జీవితేశ్వరా! వందనములు.

రావ— ఇంతీ!

ఉ॥ తమ్ములుచచ్చిపోవ హితు ♦ లండము లెల్లరుగూలిపోవ సౌ
ఖ్యమ్మునశించిపోవ విజ ♦ యాబుపయిన్ భ్రమవీడిపోవదుః
ఖమ్మునముగ్నియుండి ప్రతి ♦ కారము వైరికిసేయలేకతా
పమ్మునజెందుచున్న నకు ♦ భామినినీవునమస్కరించుటల్

వలదు, వలదు. ఇట్టిప్రగల్భగర్వాంధునకుమహాపతివ్రతవగు నీవునమస్కరించిన నిహపరంబుల రెంటికిని చెలియాదువుసుమీ! తన్వీ!

చ॥ సురగరుడోరగాదిరణ ♦ శూరులనైతమెదిర్చిఘోర సం
గరమునవారినోడ్చిపలు ♦ కష్టములుప్పతిలంగఁజేసి సు
స్థిరయశమున్ గణించిఘన ♦ తేజమెసంగిననాటిరావణా
సురుఁడుతలంపఁగాఁడితఁడు ♦ సుందరి! నీవునమస్కరింపఁగన్॥

ఇట్టియపాత్రుని- కులనాశకుని- పాఱుబోతును- నీభర్తయనుకొన్నను గౌరవహీనమే! ఇంకనాపేరు ప్రతిష్ఠలనెన్నక నాయాశపెట్టుకొనక నీయిష్టమగుత్రోవఁజూచుకొమ్ము. కాలానుసరణముగవిధమనవాఁడై నాకువిజయముచేకూరిన సంతసింపవచ్చును. నేటితోసర్వమునిరాశఁజేసికొనుము.

మండో— ప్రాణేశ్వరా! ఇంతలోనింతవిపరీతమగునని కలనైనదలంపమైతిమిగదా అయ్యయో!

ఉ॥ చిచ్చొడిఁగట్టితెచ్చిగృహ ♦ సీమనుదాచువిధంబుగానయో
తెచ్చివిదేహరాజసుతఁ ♦ దెంపరివైసుఖముల్ దొలంగఁగాఁ
బచ్చనికొంపగూలసరి ♦ వారలునవ్వఁగమందబుద్ధిమీ
యిచ్చఁజరించుచుంటిరిఁక ♦ నేనిసుఖంబునుఁగాంచఁజూతుఁడీ;

మీకెందరెందఱోచెప్పిరి. వారిమాటలు మీకురుచింపవాయె. చూడుడు. మీదు రోమోహజనితమగు పంతపుబుద్ధి మనకెట్టివిపత్తులకు కారణమయ్యెనో!

ఉ॥ అంతటిహెచ్చుకాపురము ♦ నారడియయ్యెను పేరుగన్నధీ
మంతులుశౌర్యధుర్యులున ♦ మాత్యులుగూలిరి పుత్రవర్గముల్
వంతలదూగినారుమన ♦ వారలటంచనుపేరుమాసెనిం
కెంతలభింపనున్నదొకొ ♦ యీగతిమూర్ఖము వీడకుండినన్॥

అయ్యయో! కడకుజీవితాశనుగూడవదలి మంచిచెడుగులఁ దలపెట్టకుంటిరిగదా! నేనెట్లుభరింపఁగలదానను. ప్రాణేశ్వరా! ఇఁకనైననాప్రార్థనాలకించి సుఖింపఁదగునుపాయమునరసికొండు.

రావ— తన్వీ! నీకిదియేటివెఱ్ఱి?

చ॥ గతజలసేతుబంధనము ♦ కైవడి వెన్కటి దానినెంచుచున్
సతతముఁ గుంద నేలవిను ♦ సారసనేత్రిరో! కాలకర్మమే
గతినిజరించుచుండునోయి ♦ ఖండితరంబుగ బుద్ధియందుకున్
హితముగఁ బోవుగానిమన ♦ యిష్టమె కాదనిసంచరింపఁగన్

మంచిచెడ్డలకుఁగాని- కీర్త్యపకీర్తులకుఁగాని- కష్టసుఖంబులకుఁగాని- మనశ్శక్తిసంపదలు సాధ్యములుగావు. విధి యేవిధి జరుగనున్నదో యట్టులఁజరుగక మానదు. కావున నంతటి పక్కీ ధీరస్వాంతవై ముందుజరుగఁబోవు నావిధానమునకుఁ జేయూత నొసంగినట్టుల నవయాళంబుగఁ గంటఁబడి పెట్టకఁ దగుహితోపదేశమొనరింపుము.

మండో— అయ్యో! ఇంకను ముందుయత్నమా! ఏమియత్నములఁజేసి యేమిప్రయోజనము! సర్వనాశనమై నేటికిమీ అక్కరేగదా మిగిలియున్నది. ఏమి యత్నములఁజేయఁగలము. ఇదెక్కడిమందబుద్ధి? చెట్టుమీదపక్షికైననండగలదుగాని మనకేదన నెట్టియండయు లేదుగదా!

రావ— తరుణీ! వేరుదిక్కేమికావలయు? నాబాహుబలంబునకుఁదోడు కమలాసనునివరప్రభావములునాకు దండియండయై యుండలేదా?

మండో— హృదయేశా! మీవెఱ్ఱిమీకింకను వదలలేదు. మీకుజయము కలుగునని యేనా మీఅభిప్రాయము? వట్టిపనికిమాలిన గర్వముచేఁగ్రిందుమీదుపల పెట్టిన న్నేలయనాథను జేసెదరు.

రావ— ఇంతీ! నీవెంత బేలవు? నీదెంతస్వల్పబుద్ధి? జయాపజయములనిర్ణయింప నేరకసాధ్యము? పోసి! నీవనినట్లు జయము చేకూరకున్నను వీరపురుషుఁడగువాఁడపమానమునకురోసి నిష్ప్రయత్నుఁడై యుండనగునా!

గీ॥ రోగిజీవింపడనుచును ♦ రోసివాని
కౌషధమిడంగ వెనుకాడ ♦ నర్హమగునె?
చచ్చునో; లేకబ్రతుకునో ♦ సాహసించి
చెప్ప నేరికినలవియా ♦ జెప్పుమబల॥

కావున

గీ॥ జీవము౦డెడునఱకును ♦ చేతనైన
యెల్లయత్నంబులను జేయఁ ♦ జెల్లుగాని

ఫలము లేదని యాశలఁ ♦ బారద్రోలి
చింతనొందుచుఁ గూర్చుంట ♦ శ్రేష్ఠమగునె॥

అంతియగాక ప్రాణములనిత్యములు. భోగభాగ్యంబులశాశ్వతములు. కీర్త్యపకీర్తులు మాత్రమేస్థిరములు. మఱియు

చ॥ క్షితిపయిజన్మమొందు ప్రతి ♦ జీవికిమృత్యువుదప్పదెప్పుడే
గతినదివచ్చునో దెలియఁ ♦ గాఁజనదేరికి; నంతదానికే
ధృతినిఁదొలంగిగర్వమున ♦ దేవురులాడుచునుంద్రువెఱ్ఱులై
మతిచలనంబుచే నరభి ♦ మానముకన్నులఁగప్పియుండఁగన్॥

కీర్తినిఁగోరువాఁడెప్పుడును బ్రాణభయముకలుగునని వెనుకాడగూడదు. పురుషలక్షణమగుపౌరుషమును వీటఁబుచ్చిప్రవర్తిల్లిన మాత్రమున రానున్నయాపదలు రాకఁదప్పునా!

గీ॥ రామచంద్రునిశరణన్న ♦ రాకయున్నె
చావుయేనాటికైననీ ♦ రావణునకు
నేఁడో? రేపటో? చానుండు ♦ నిశ్చయంబు
నకునుయశమునుఁగోల్పోవ ♦ న్యాయమగునె॥

ప్రాణములపైఁ దీపిచే యశమునకాసింపకుండుటయాడుదానిపని. సర్వయత్నములజయకాంక్షనభిలషించియే మేము ప్రవర్తింపవలయు. అట్టియత్నములు సలిపిన సఫలమనోరథులుకాకుండుట సంభవింపదు. అంతగాసంభవించిన సంభవింపనిమ్ము

మండో— దేవా! నిజమే! సర్వయత్నములఁజేసితిరిగదా! దైవమననుకూలుఁడయ్యె అందులకుఁదగినటులఁ బ్రవర్తిల్లవలదా!

రావ— చెలీ! దైవముమనయెడలఁబూర్తిగా విముఖుఁడుకాలేదు. జయసాధనములింకనుగలవు. మనకుమంచియండయుండె, మించిపోయినదిలేదు. మైరావణునిసహాయసంపత్తిచే నేఁడొకఘనకార్యమునుఁ జేయనుంటిని. అందుమనకుఁదప్పక జయముచేకూరును. వైరినాశనముకాఁగలదు. జానకీభోగప్రాప్తినాకు లభింపఁగలదు.

మండో— (స్వగ) అకటా! ఏమియీమోహాంధునిపిచ్చియాశలు! కాముకులు యుక్తాయుక్తవిచారణ- స్వశక్తిపరశక్తి తారతమ్యము- కీర్త్యపకీర్తులు- గణింపరుగదా!

(ప్రకాశ) నాథా! అఘనకార్యమేదియో నాకెఱింగించఁదగినదియేనా?

రావ—ఎఱింగింపరానిదేమి? వినుము.

శా॥ మాయాకార్యధురంధరుండయిన యా ♦ మైరావణుం జేరి యే
మాయామర్మముచేతనైన మఱియే ♦ మంత్రాళిచేనైన వే
బాయజ్ఞేయుదు రాముప్రాణముల నా ♦ పంతంబు నెగ్గింతు నేఁ
డేయార్జింతు యశంబునా ప్రతిభ నీ ♦ యీరేడులోకంబులన్॥

ఈరహస్యము రెండవవాని చెవి కెక్కనీయఁగూడదని యింతవఱకు నెవరికిఁ జెప్పక నీ
తోఁగూడ చెప్పశంకించితిని. నీయాందోళన మధికమగుటచేతఁ జెప్పకతప్పినదిగా
దు. ఇంకనీచింతవీడి ధైర్యస్వాంతంబున నంతఃపురంబునకుఁబొమ్ము.

మండో—మహారాజా! కోపగించుకొనకుందురేని నేనొకమనవిజేసెద. లెక్కకుమీఱి
నవీరాధివీరుల తేజోబలదర్పంబులు శ్రీరాముని చెంత నిష్ప్రయోజనమైయుండ
మైరావణునిశక్తిమాత్రము వానిని జయింప సాధకమగునే? ఎంతపిచ్చియూహ?

గీ॥ గడ్డిపోచనుమదినమ్మి ♦ కడలినీద
దలఁచునెట్టివిధంబున ♦ దనుజనాథ!
నమ్మి మైరావణునిశక్తి ♦ నరునిరామ
భద్రునిజయింపఁదలఁతువే ♦ భ్రాంతిఁజిక్కి॥

మీయూహాయుక్తము గాదని నుడువుచున్న నాయజ్ఞానమును సైరింపవేడుచున్నదా
న. అకటా! భ్రాంతి మిమ్మెంత పారబెట్టుచున్నది. శ్రీరాముని మహిమలు మీకి
ప్పటికిఁ దెలియకుండెగా! చూడుడు.

గీ॥ మాయలకు హెచ్చుమాయయై ♦ మసలువాఁడు
మంత్రతంత్రంబులకుఁదొంటి ♦ మాటకాఁడు
దీనజనులనుబ్రోచుసు ♦ ధీవరుఁడు
వైరిజనులకుఁగాలుని ♦ వంటివాఁడు॥

ఇఁకనైన నామాటలాలించి శ్రీరామునకు సీతనొసంగి సుఖజీవివై యుండఁజూడు
డు. పండువంటికాపురము పాడైపోయినప్పటికి మీరైన సుఖముగానుండినఁజాలు
గాదె-మీరెన్ని విధములఁదలంచినను శ్రీరాముని-జగదభిరాముని-సుజనసుత్రాముని

సంగ్రామభీముని- వైరిబలోద్దాముని- మీరెఁకజయింపఁజాలరు. చూడఁజూడన
తఁడు దానవవంశసంహారంబునకై భూమినవతరించిన నారాయణుండని జెప్పు పె
ద్దలమాటలు నేటికినిజములైనవి. ఆసీత మీపాలిటిమృత్యుదేవతయనుమాటవాస్త
వమేసుఁడీ! కావునకానిదానికైకడగండ్లనుసుంగుచు నన్నేలయవాధనుజేయఁజూ
చెదరు.

రావ—ప్రియే! సర్వమంగళాంగివైన నీవు నేఁడిటు లమంగళములఁ బల్కుటయునా
విధిచైదములేనుమీ! లేకున్న వీరాధివీరుఁడనగు నాయర్ధాంగివైన నీనోట వెలప
ల్కులువెడలునా! అక్కటక్కటా! ఎట్టిఘోరములు వినుచుంటిని. సర్వశూన్య
మునుగావించుకొన్నతరువాతనా శరణువేడుమనుచుంటివి. అందరుచచ్చినతరువాత
నాప్రాణములున్ననేమి! లేకున్ననేమి! నాప్రాణములంత తీపిలోనివికావు. నా
ప్రాణములపై నేనేమనియాశఁజెందవలె.

సీ॥ పలినాడనుభూమి ♦ నేకాతపత్రతం
బగుచుఁజెలంగవిజ ♦ యంబుగాఁగ
జేపట్టినాడను ♦ సిరియుసంపత్తుల
వెలవేనితులలేని ♦ విధము బ్రోకు
ననుభవించితినిసక ♦ లైశ్వర్యములభోగ
భాగ్యంబులనుతృప్తి ♦ భాసురముగ
నార్జింతినికీర్తి ♦ నరివీరులజయించి
బాహుపరాక్రమ ♦ భాగ్యగరిమఁ
దనివిఁజెందితిమోహమీ ♦ తనువుపైని
నదలెనాశలునాకింక ♦ వసుధపైని
భారమైతోచె; ప్రాణముల్ ♦ బాయుటొకటె
కోఱతయద్దానిఁగోరిన ♦ గుందనేల?

మఱియు మీరనునటులనన్నుఁజంపుటకుగదా నారాయణుఁడు భూమినినరరూ
పంబునజన్మించినాడు, అట్టివానిచేఁజావులభించుట భాగ్యమేగదా! ఎందునను నా
భాగ్యమునకు లోపములేదు. ఏమన్న

ఉ॥ ప్రాణములుండఁ గాఁ డసుర ♦ రాజ్యము నేలెడి నాఁటిరీతిగాఁ
బ్రాణములుండ నా సుతుఁడు ♦ రాజ్యము నేలెదసుప్రసిద్ధిగాఁ
బ్రాణము లున్న నాకొడుకు ♦ భాగ్యవశంబునఁ గానమూఁగెలెన్
బ్రాణము లందునా కపుడె ♦ కర్వ్యాస్త్రప్టలఁ గొం పుత్రునే!

నా గూఢభావము నుగ్గుపాలఁ గ్రోలిన వృద్ధపుసీతి నుపదేశింప మొదలిడితివి. చాలుచాలు. నాయర్ధాంగి వౌకతనఁ దెలిసియో తెలియకనో యాడినపల్కుల నెగ్గగాదలఁచను. మఱియొకరైన నవసధ తేనివారే! ఇంతయేల? సీతనాపాలిటి మృత్యువాతరై జన్మించినదని యెఱింగియు నింతజేసితిని. కావున నావిధమరసి కానిమాటలాడక నిలుతెన్నునా నెగుము.

మండో — నాథా! ఎల్ల కాల మొకరీతి వంతిమా! ఈదీనురాలి నేమి జేసిపోవెంచితిరి? నా కేది దిక్కు?

రావ — తరుణీ! ఒకరిదిక్కుతో మఱియొకరి కేమి సంబంధము; ఎవరిదిక్కును వారు చూచుకొనవలయును. అంతటికాధిగనంతుఁడే దిక్కగునను రహస్యము వినవే! మఱియు,

ఉ॥ తల్లి యొకర్తె గర్భపాశమునఁ ♦ దోఁచెడు చుట్టరికంబు లెంచుచుం
దల్లియుఁ దండ్రియున్ సుతులు ♦ తమ్ములు దారయటంచు భ్రాంతిచే
నల్లము నంగ నెక్కుడగు ♦ మోహాలఁ జిక్కుడగాక ధాత్రిపై
నెల్లరు వీరధాములకు ♦ నెవ్వరి కెవ్వరు లేరుగా వొకో!

నిజము విచారించ నాత్మసంబంధము కేవలఋణసంబంధము. ఋణముతీరిన వెనుక రయు పరిదారినవారు పోవుచుందురు గాని యొకరినొకరు వెనవేసుకొని యుండఁ జూచినప్పటికి నుండలేరు. అంతియ గాక దేహము నిత్యమై బ్రతుకఁజేదు. ఎబ్బంగియుఁ దల్లోపుట్టి యంతలో నశించి పోవు నట్లు దేహము పుట్టుటయెంతే! పోవుటయెంత! అది పుట్టుటకుగాని పోవుటకుగాని కారణము గనుపించదు. ఈమాయామయ దేహమును గుర్తెఱుంగుటకుఁ దత్త్వజ్ఞులకుఁ గూడ వలనుపడదు. కావున చింతవీడి నీనిష్కారణనిర్వేదన చేఁగలఁత బాఱియున్న నా డెందమును మఱింతకలఁతఁ బెట్టక వీరపిహారివై నాకు బ్రోత్సాహ మొనరింపుము. లేకున్న ననువీడి చనుము.

మండో — అయ్యో! నాథా! నా గతి కెంతని చెలంకుదు! యిధియె ట్ల చేయనుండెనోయు

ట్ల చేయకమానదు. ఇదే! స్వాకడసారివందనమాచరించెద నాకనుజ్ఞయిండు.

రావ — మంచిది పోయిరమ్మ.

మండో — (నిష్క్రమించుచున్నది.)

రావ — (విచారముతో) అక్కటా! మైరావణుని చెంతకరిగిన మంత్రిరాఁడయ్యె. అతఁడు నాకుసాయము జేయసమ్మతించెనో? లేదో?

సీ॥ సేవకుండట్టుల ♦ శిరసావహించినా
యాజ్ఞనులంకకు ♦ నరుగడేమొ?
అనుగక యుండునా ♦ యొఱిఁగి నాదర్పంబు?
నరిగినరావణు ♦ నగ్రరాత్రి
దర్శించినాస్థితిఁ ♦ దగినట్లువివరింప
నిలయ్యెనో? లేదో ♦ విశ్వపతికి?
వివరింపకుండునా? ♦ వివరించినను రాము
సర్పంబు వినుటచే ♦ ధైర్యముడిగి
భీతి బెనగొననాత్మలోఁ ♦ బ్రేమవిడిచి
సాయపడుటకు నాకిపుడు ♦ సంశయించె
నేమొ! రావణుఁడక్కటా ♦ యొఱిఁగి రాడు
యెట్లుగడచెద నీవెత ♦ కేది దారి?॥

సేవ — (ప్రవేశించి) దేవా! మైరావణరాక్షసేంద్రుఁడు మీ రాక కెదురు చూచుచు విడిదియందున్నాఁడు. ఏమి యాజ్ఞ?

రావ — ఓరీ! ఇంకను నాజ్ఞయా! వేవేగనిందు రాఁ బ్రార్థించితినని విన్నవించి వానిఁ దోడ్కొని రమ్ము.

సేవ — చిత్తము. (నిష్క్రమణము)

ప్రవేశము — మైరావణుఁడు

రావ — (ఎదురేగి తెచ్చికూర్చుండఁజేసి) పాతాళలంకాధిపా! ప్రతాపలోకాధిపా! మామా! వందనములు.

మైరా — ధీవిశారదా! సమయము గాని సమయమున నాకొఱ కంపిన కారణమే మైయుండును. ఇదివఱకెన్నడు నా సాయ మపేక్షించినవాఁడవు కావు. నేఁడు నావలన నీవు

కోరందగినసాయమేది? నీయునికికే నేఁడు బహుచిత్రముగానున్నది.

చ॥ సురగరుడోరగాదిగణ • శూరులు సైతము నీదునామసం
స్మరణమునుగుండెఝల్లనఁగ • చారభరంబున మారుతాత్రివర్గ
జరుగిడఁజేయు నీవిమల • బాహుబలాదులు మొక్కబోయి దు
ర్భరమగుచింత చేకొరిన • భావ మిగనంబడుచుంటివేలనో॥

సీ. చాలవేఁతకువేమి? మిన్నువిఱిగి మీఁదఁబడినట్లు జేలవై చేతనాశూన్యుఁడవై దిగ్భ్రమఁజెందుచుంటివేల? నీకనే చేయఁదగు కార్యంబు లోకంబున మఱొకఁడుండునే చెప్పవా.

రావ — శా॥ మామా యేమని చెప్పవాఁడె! వినుమా • మర్యాద పోనుంచి శ్రీ
రామాఖ్యుండను మానవాధముఁడు చే • రన్ వచ్చి నాలంకకున్
జేరిమానం కులబంధుమిత్రులనుజం • బిట్లుస్మునిర్భీతుడై
సామాన్యుం డనరాదు, నాకుహితమే • చందానఁ గిర్తింతువో॥

మైర — ఏమేమీ! బహుచిత్రమాయె. దానవవంశమున కీచేటుగల్గెనా! అక్కటక్కటా! ఎంతచిత్రమాడము.

ఉ॥ ఎవ్వఁడువాఁడు నిర్భయత • నీతెఱుఁగొనర్చినవాఁడు? నిన్నువా
రాశ్విధి దాకఁగల్గె? మన • యిష్టసఖుల్ మొదలైనవారు తా
రెవ్విధనూరకుండిరియ • దేటివిరుద్ధము? దానవాళికే
యివ్విధ చేటు చేకుఱుట • యీవరకెప్పుడెఱుంగరాదుగా!॥

రావ — ఔను! నిజమే! భూలోకంబున దశరధుఁడను రాజేంద్రుఁడుగలఁడని విని యుందువుగదా!

మైరా — వినియుండకేమి? దశకంధరా! నన్నెంతమూఢునిగాఁదలఁచుచుంటివి!

॥చ వినిదము గాక భూవలయ • వృత్తము లేమియు బుద్ధిజాస్త్రతి
బరువనగ్రంథిలోకమును • బాలన జేసెడివాఁడటం మనో
దశముఖ! మాయగా నణుప • థంబుదలంపకిపిచ్చి యెత్తినా
దశరధుఁడేరాజు గానఁడు • శక్తుఁడలంచుచానుటివక్కటా॥

రావ — ఔను అతని పుత్రులలో రామలక్ష్మణులను వారలేకారణముచేతనో జనకుని యాజ్ఞమై భార్యాసహితముగ వనవాసముఁజేయవచ్చెనట? ఆ రాజపుత్రులఁ జూచి శూర్పణఖ కామించి ప్రార్థించెనట? వారందులకియ్యకొనకపోవుట యట్లుండ నాభమతినిముక్కుఁ జెవులం గోసి పంపిరట అంత నా సోదరి నాకడ కరుదెంచి తనపాటెఱింగించి యా సతీమణి చక్కదనమును నాకడ బహుభంగుల వర్ణించిచెప్ప మోహావేశంబున నరుఁడుగదా యని చుల్కనగాఁ జూచి మాయోపాయంబున వానిసతినిఁ జెరఁగొని వచ్చితిని.

మైరా — భళీ! కులమునకుఁదగు పనియే గావించితివి. ఇందు నీవొనరించిన తప్పేమి? తరువాత.

రావ — తరువాతనేమున్నది? అంతటవాఁడు తన ప్రియకాంతాన్వేషణమొనరించుచు వచ్చివచ్చి ఋష్యమూకంబునఁ గపులసాయముఁజేకొని లంకలోఁజొచ్చి నాకింతటి విపత్తు సంభవింపఁజేసె.

మైరా — బలే! ఈ కారణముచేతనే నాకులమున కంతయు నమర్యాదకరమగునట్లు సర్వశూన్యంబుఁ గావించుకొంటివి. చాలు చాలు

చ॥ సరిసరి! మెచ్చవచ్చు నిను • చక్కని కార్యముఁజేసినాఁడవీ
వఱకు జగంబులో దనుజ • బాహుల జిక్కినవారలెవ్వరున్
మరలిన మాటసున్న ; యిఁక • మానవుఁ జేకుర జేసినట్టినీ
చరితము విన్న చిత్రము ని • శాచరకీర్తి నశింపఁజేసితే?

రావ — మామా! నేనందుకే సిగ్గుపడుచున్నాను. నా భాగ్యము దౌర్భాగ్యమగుటవలన నా కన్నియు సమకూరినవి. నాశౌర్య బల దర్పంబులా నరుని చెంత నిష్ఫలంబులయ్యె. ఎన్నియుపాయములో యోచించితిని. ఎన్నివిధములనో నెదుర్కొంటిని. సర్వమును బూదిని బోసిన యాజ్యమయ్యె. నాశక్తియంతయు వినియోగించితిని చివరకు నీసాయమపేక్షించితిని

మైరా — ఓయీ నరుని జయించుటకింత శ్రమపడితివిగా! ఏమి నీ బుద్ధి చాకచక్యము,

రావ — మామా! అతనిని సామాన్య మానవుండని చెప్పవీలులేదు. అతని చరిత్రము బహుచిత్రము.

సీ॥ తాటకిదునుమాడి తపసిజన్నముఁగాచి
మారీచు మాయల మంటఁగలిపి
ఖరదూషణాదుల గర్వంబుఁబోకార్చి
శివకార్ముకముఁద్రుంచి సీతనుగొని
జనకుని యాజ్ఞచే వనభూములకుఁ జేర
సీతాసతిని నేను చెరలనిడఁగ
వాలిఁ దునుమాడి వారధిబంధించి
కపిసేనతోఁగూడి కడలిదాటి
గీ॥ సకలరాక్షసవీరుల సంహరించి
యింత యొనరించె నేనాటికింక నేమి ?
చేయనున్నాఁడొ తెలియదు ? చెప్ప నేల
నరుఁ డతఁడుగాఁడు దనుజసంహారుఁడుఁ గాని ॥

వానిబారినుండి నన్నెట్లు రక్షింతువో ? మనదానవయశంబెటుల ధాత్రినిలుపుదువో ? మన బలదర్పంబులు వానికడఁ బనికిరావు. ఏదైన మాయోపాయంబున వాని మట్టుబెట్టవలయును. అట్టిదానికీవసమర్థుఁడవు

మైరా—దశవదనా! ఎట్టివెఱ్ఱిభ్రాంతినిఁ బొందుచుంటివి.

గీ॥ జనువునకు నీఁదరిమార్పంగ • జాలక కట
దనుజవీరులుగూలినా • రనుచు విన్న
యంతనే నదుఃఖముత్పన్న • మగుచునుండ
పిచ్చివానిని బొగడెదే • పెద్దయనుచు ॥

నీకీజేలతనమెట్లు పట్టుబడెనో తెలియకున్నది ; గోరంతల కొండంతలుజేసి పదరకుము.

రావ—మామా ! నీ వనినట్లు మనవాఁడెప్పుడు వైరిపక్షము వలంబించెనో యప్పుడే గోరంతలు కొండంతలైనవి.

మ॥ తనవాఁడెప్పుడు వైరిపక్షమునఁ జే • రన్ సేయనూహించి దా
మనమర్మంబుల సెప్పబూనెనొ వృథా • మాత్సర్యవృత్తంబుతో
విన గోరంతలు కొండలాయెనపుడే • విజ్ఞానముల్ బాసి కా
చిన వంశంబు నశింప నే మిగిలితిన్ • జీవచ్ఛవంబట్లుగా ॥

మైరా—సరి! సరి! తెలిసినది. పయి సంగతులఁ జెప్పనవసరంలేదు. దేనికయినా నీయజ్ఞానమే కారణముగా కనఁబడుచున్నది. గతించినదానికి వగచుట గతజలసేతుబంధనమగు వినుము, నాశక్తి నీ వెఱిఁగిన దేగదా !

మ॥ ధరనాకాశముఁ జేతఁ బూనికరిమితన్ • దాళంబు వాయింతు భీ
కరమౌ మత్తగజేంద్ర బంధనమువే • గావించెదన్ రెల్లుచే
సరిచేతన్ గనుపింతు స్వర్గమును బ్రహ్మా • నందమౌనట్లు నీ
వెఱుఁగన్ జాలవె నాదుమాయలకటా • వేయేల భాషింపఁగన్ ॥

సునాయాసముగా క్షణమాత్రములో రామలక్ష్మణులఁ దెచ్చి యీ రాత్రిఁ గాళికాదేవికి బలియిచ్చి నీ యభీష్టమునుఁ దీర్చెద. నీ మనోవ్యాకులతన్ గడతేర్చెద జానకిని నీ జతఁ జేర్చెద. లంకాపట్టణమును పూర్వపుశోభకుఁ దెచ్చెద కీర్తి కాంత నినుఁబాయకుండఁ జేసెద.

రావ—మామా ! నీ వంతవాఁడవనియే గదా నిన్నర్థించినది. నీటముంచిన పాలముంచిన నీదే భారము. ఏకార్యమైన నీరాత్రియే జరిగి తీరవలె. తడసితివా రేపు నాతనువుండదు.

మైరా—ఇంత చెప్పవలెనా ! ఇఁక నాకు సెలవొసంగుము. పోయివచ్చెద.

రావ—దయయుంచుము.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీరస్తు

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

ద్వితీయాంకము.

—: లంకాపురిలోని శ్రీరామచంద్రుని శిబిరము :—

ప్రవేశము. రామ లక్ష్మణులు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుఁడు, మొదలగువారు.

సుగ్రీ—మహాత్మా! రామచంద్రప్రభో! ఈ స్వల్ప విషయమునకింత విచారణసేయ నేల? దిగ్విజయంబు నేకూరినదానికి సంతసించుటకుమాని దీర్ఘయోచనాపరులై లేనివిచారమును దెచ్చిపెట్టుకొనుచుంటిరి.

రాము—వనచరనాయకా! అనరాదుగాని నిజముగా నీది స్వల్పయోచనేసుమీ! మనము చేయవలసిన కార్యము సంపూర్ణముకాలేదు. ముక్కడి రక్కసులెందరు హతులయిన నేమి? దుష్ట రావణుఁడు గతించినఁగదా మనము సంతసింపఁదగిన సమయము. అతనిచర్యలు కన్పడుచుండినట్లు కన్పడుచుండుటలేదు. ఏవేళ కేమి యొనరించునో తెలియరాకున్నది. నేఁడు యుద్ధవిముఖుఁడై రణరంగమునుండి పారిపోయినాఁడనుట శోచనీయము. మహాత్కారము లేక వాఁడట్లు చేసినాఁడనుటకు వీలులేదు. అట్టిచో నాకు సంతసంబు గలుగుటెట్లు?

లక్ష్మ—అగ్రజా! అస్వల్పపాలుబోతు విషయమై యింత ప్రసంగమేల?

ఉ॥ పోటుతనంబుజూప రణ ♦ భూమి నిలువఁగ లేక భీతిచే
నాటినమూలస్థులెంతయును ♦ చోకయొనర్పఁ జక్రహతోపనుల్
సీటను గెల్చి ప్రాణముల ♦ నిల్పుకొనంగ ముకించి వెన్నుపో
రాటమునందు జూపినను ♦ రఘువరుగూర్చి విచారమేటికిన్

రాము—తమ్ముఁడా! రావణుఁడు సామాన్య రక్కసుఁడుగాఁడు. లౌకికజ్ఞాన సంపన్నుఁడు. సాహసవంతుఁడు దీర్ఘయోచనాపరుఁడు అట్టివాఁడు మానాభిమానములఁ బరిగణింపకఁ బ్రాణములందలి తీపిచేఁ బారిపోయినాఁడనుటకు వీలులేదు ఏదియో మహత్తరపన్నుగడ యందభిలాషియై యట్లొనరించియుండును. ఏ వేళ కేమి మాయయొనర్చునో యని సందియము కలుగుచున్నది.

లక్ష్మ—మహానుభావా! కీర్తికి నోడి రణరంగమునుండి పలాయనము నొందిన పంద మనకేమి హానియొనర్పఁగలఁడు? తలప్రాణము తోకకువచ్చి పోక కొట్టుకొనుచున్న పన్నగము పైఁబడి కఱచునను భ్రాంతినిబొంది యున్న ధైర్య స్థైర్యములఁ గోలుపోయి పరుగులిడ భావ్యమే! కాక వాఁడు గట్టివాఁడై దిట్టతనమూని మనపై రట్టుఁ దెచ్చిపెట్టునని యే తలంపున. అంతమాత్రమున కేమి మునింగినది?

ఉ॥ లెక్కిడరాని రాక్షసకు ♦ లీనులు మీపెను బాణధాటికిన్
జిక్కి నిమేషమాత్రమున ♦ జీవములే విడనాడియుండఁగా
దిక్కునశించి పోవనది ♦ దీనతచే గృశియించుచున్న నీ
రక్కసుఁడా? రఘూత్తమ! దు ♦ రంతము సేయఁదలంచుటక్కటా॥

వచ్చిన రానిండు ఎట్లును వాఁడు మీచేఁ జావవలసినదేగదా! వచ్చెనా మనకు వాఁడు నిజముగా మహోపకారియే; పారిపోయి దాఁగియున్న వానిని వెదకికొను భారము మనయందుండును.

రాము—కాని తమ్ముఁడా! వాని పలాయన మంత్రపఠనమునకుఁ గారణమేమియో యూహింపఁగలవా?

లక్ష్మ—వానియసహాయ దుర్జనత్వముగాక వేఱు కారణమేమియుండును?

చ॥ బలము చలంబు క్రుంగఁదన ♦ ప్రాణము లేవిధి దక్కఁబోవ నే
తలఁపున జీవితాశ మదిఁ ♦ దత్తరపెట్టఁగఁ గీర్తి మాటలన్
దలఁపక నెట్టులైన వసు ♦ ధర్మని యుండుట మేలటంచుఁ దా
దోలఁగెనుగాక వేఱువిధి ♦ దోఁచి పలాయన మొందఁ డెప్పుడున్॥

సుగ్రీ—మహాత్మా! సుమిత్రానందనుఁడు సత్యము వచించినాఁడు.

హను—దేవా! జానకీరమణా! కదనరంగంబున మీ పదును శరంబుల దాటికి నిల

లేకఁ దనకే విధి బ్రాణములు దక్కఁబోవని తలంచి ప్రాణంబులఁ దక్కించుకొనను పాయం బెఱుంగక నొకవేళ శరణన్నను మీ రిప్పుడు రక్షింతురో రక్షింపరో యను శంకచే గీర్త్యపకీర్తులమాటఁ దరువాత చూచుకొందము ప్రాణములుండిన బలునకూరలైన దిని బ్రతుకవచ్చునని రణభూమినుండి కాలికిబుద్ధిచెప్పిన పంద విషయమై మీ రింత ప్రసంశ సేయనేల! ఎందుకీలేని వలవంత?

రాము—వీరనాయకులారా! మీ అందఱీ విషయమై యేకాభిప్రాయులగుట సమంజసమేగాని నాకుమాత్రము మీరు పొరబడుచుండిరని చెప్పక తప్పదు. తాను పట్టినపట్టు పాపహేతువని తెలిసియుండియు దానిని విడువక పుత్ర మిత్ర బాంధవులనైన గణింపక సర్వనాశనము గావించుకొనినవాఁడు తన ప్రాణములపైమాత్రము నాశవహించి పాఱిపోవునే? వానికిఁ బ్రాణములు తృణప్రాయములని వాని చైదములే చెప్పుచున్నవి. మనము కన్నులారఁ జూచుచునే యున్నాము అట్టివాఁడు ప్రాణభీతినిబడి పలాయనము చెప్పినాడనుకొనుట వట్టిభ్రమయగును. వాని పలాయనమునకుఁ గారణము వేఱుగానుండియుండుననుట నిశ్చయము. వానిని గణింపకఁ బరాకున విడువఁదగినవాడుకాడు, నేఁడేమియో నా మది సకల సంశయము నే సూచింపుచున్నది.

లక్ష్మ—రామచంద్రా! ప్రాణభయాతిరేకమున బఱుగిడినవాఁ డేమియో చేయునని సంశయించుట భద్రమగునే? వేలగానిచే దెబ్బతిని చావసిద్ధమై తన్నుకొనుచున్న బెబ్బులి యార్భాటమునుఁ జూచి మైఁబడి పట్టి చంపునని తలంచుట వెఱ్ఱితనముగదా!

రాము—లక్ష్మణా చక్కని యుపమానమును సూచించితివిగాని మృగయుని ప్రేటుచే గంతగతావశేషమై యుండియు మృగము వెనుకంజవేసిగదా మృగయుని పైకురుకుట! అది గుర్తెఱుంగకఁ బ్రవర్తించిన ముప్పుగాకయుండునే?

హను—మహాత్మా! ఇదమిద్ధమని మీప్రోల నుడువఁజాలనుగాని యీ రావణుండంతటి మూర్ఖుఁడు ప్రపంచములో మఱియొకఁడు లేఁడు. వాఁ డొనరించు మాయలన్నియు వాని నాశనమునకేగదా యుపకరించుచున్నవి. వాఁ డది తెలుసుకొనఁజాలక గర్వంబున మిట్టిపడుచు నింత చేటుఁ దెచ్చుకొనినాడు. ఇంతటనైన బుద్ధిఁ దెచ్చుకొని బ్రతుక నేగిన నేగియుండును; కాక మీరనినట్లేదియేని దుష్కార్య కరణానులోలుఁడై యారంభించిన యారంభించుగాక! వాటి ఫలితముమాత్ర మనుభవింపకపోవునా?

లక్ష్మ—నిశ్చయము. వాఁడీజన్మలో నెట్టికార్యమునకు నింక గడంగడు. కాక బుద్ధిమాంద్యమున ప్రయత్నించిన ప్రయత్నించనిండు. వాని మాయా మర్మ తంత్ర మంత్రములు మనకడ సాగిరావనుట మీ రెఱుంగనిది కాదు.

శా॥ మానమ్ముల్ విడనాడి యింక నువృథా • మాత్సర్యవృత్తంబుతో
కానిమ్మాదశకంఠు డేమిసలుపం • గానాత్మనూహించునో;
రానిమ్మాయధమాధముల్ దునిమిశీ • ఘ్రంబుల్ వినోదంబుగా
దూణీరంబున బంతులాటలక్రియల్ • దోర్లింపఁగాఁ జూడనే

హను—ఆపనికిమీరు గావలయునా? రామచంద్రా. ఆ రావణుఁడు చావలేక బ్రతుకుమందాశచే బోయినాడనుట నిశ్చయము. అట్లుగాక పంతబుద్ధిని మరల నేదియేని మాయఁజేయవచ్చిన

చ॥ కనబడినంతమాత్రమున • గాలుఁగ దల్పఁగనీక త్రొక్కచే
త నదిమిబట్టి చుట్టిప్రమ • దంబున బొంగరమట్లు ద్రిప్పి వే
గను భువిపైన గొట్టివిరు • గన్ ఱెముకల్ జముసింటికాపుగాఁ
బని ఒడిపంపకే విడుచు • వాఁడనె మాయల నెన్ని జేసినన్!

రాము—యోధవరులారా! మీ అందఱంతటి సాహసవంతులేయగుదురు. సంశయము లేదు. కాని రావణుఁడన్న మాయా మర్మ తంత్రజ్ఞుండు. వాని చైదములఁ గనుగొన బ్రహ్మకైన దరంబుగాదు. వినరే సంజీవికై వెళ్ళిన హనుమంతుని కాలనేమి యను రక్కసునిద్వారా నెంత గగ్గోలు పఱచినాడో? అట్టివాని చర్యలెఱుంగవచ్చిన బ్రతిక్రియ సేయఁగలముగాని తెలియకవచ్చి పిడుగుచందంబున నెత్తిపైబడిన నేమి సేయఁగలము.

సుగ్రీ—మహాభాగా! మేము కనుగొనలేకున్నను వాని చర్యలఁ గనిపెట్టుటకు విభీషణుఁడు మనకు నండగా లభించెగదా! ఇంక నేమి భయము. సర్వమెఱింగియు నేఁడు మీ రింత సంశయాకుల చిత్తులరైతి రేమికారణమో స్ఫురింపకున్నది?

రాము—వనచరనాయకా! జ్ఞానవంతులరగుట మీ రెక్కడి కెక్కడికేదియో సరిపుచ్చి నా మనో వైక్లబ్యమును బారఁదోలఁ జూచుచున్నారు. కాని యే కారణముననో నా చిత్త మన్యథా పాదరసక్రియఁ బరుగులిడుచు సంశయము నే సూచింపుచున్నది. యేమియాపద సంఘటిల్లునో? జానకీ సంయోగము నాకీజన్మ

మున నున్నదో? లేదో? దైవఘటనకుఁ బ్రతిక్రియ సేయజాలము గదా ఇంతకు మన విభీషణుఁడేడీ?

ప్రవేశము; విభీషణుఁడు.

విభీ—దేవా! ఇందేయుంటి నేమియాజ్ఞ?

రామ—విభీషణా! నేటి రావణుని చర్యలు మనకేమియుఁ దెలిసినవి గావు. తలవని తలంపుగా రణరంగమునుండి కనుమఱుఁగుటకుఁగా రణమూహింపరాదు. వాఁడట్లు పోవుట కేసియో మహాకారణమున్నదని వీరందఱు పరిపరి విధముల నభిప్రాయ పడుచున్నారు. వీరియూహలు నాకు రుచింపకున్నవి. రావణుఁడు సామాన్యుఁడు కాడు ఎట్టిపన్నుగడలఁబన్నుచుండెనో యూహింపలేము; దుష్కీర్తి యనిన్నైన నెంచక పలాయితుఁడగుటకుఁ గారణ మెఱుఁగఁజేతువే?

విభీ—నిజము రాఘవేంద్రా! తాము సెలవిచ్చినట్లే దేని నూతనమార్గ మనుసరించు నుద్దేశముంచుకొన రణరంగమునుండి విముఖుఁడు గాడు. ఆతనిది కంఠీరవపట్టు. పరువు ప్రతిష్టలకుం బెనగులాడువాఁడు. ప్రాణములు తృణముగా నెంచువాఁడు. వానిజాడలరయుఁదగు చారుల నియోగించితి. నేనును మీరు విశ్రమించినంతఁ బటిలోనికేగి యుదంతంబారసి గానుంటి. ఆలశ్యమునకు క్షమించవలయు.

రామ—ఇంతలో మించిపోయినదేమి? అట్లే కానిమ్ము. ఇప్పుడెంత ప్రొద్దుపోయినది?

విభీ—ప్రథమయామమున నర్ధభాగమైన గాలేదు.

రామ—నాకైనీవు వేచియుండఁబనిలేదు. నీ పనియందు నీ వప్రమత్తుఁడవై యుండుము. మేము కనుఁగొనఁజాలని మాయామర్మముల నన్నిటిఁ గనిపెట్టి యెప్పటికప్పుడు మాకెఱింగించి తత్ప్రతీకారముపదేశించుచుండు దేశికుఁడవగుట మా విజయసాధనములన్నియు నీయందున్నవిగాన నీవు జాగరూకతతో నుండవలయు. లక్ష్మణా! రావణు దారుణాయుధములచే నొచ్చిన నీవీ వాయుసుతుని వలన పునర్జీవితుండవైతివన్నమాటయేగాని విన్నదనమింకను వదలలేదు. సైకము పూర్తిగ వదలనట్లున్నది. ఎందేని గొంచెము విశ్రమించి సుఖనిద్రఁజెందుము.

లక్ష్మ—నాకును నట్టియూహయే గలుగుచున్నది. కెప్పలు తమంతటతాము మూతలుపడుచు బరువులెక్కుచున్నవి. ఆజ్ఞకై వేచియుంటిని.

రామ—మంచిది. విశ్రమింపుము.

లక్ష్మ—చిత్తము (అని శయనించుచున్నాఁడు)

రామ—సుగ్రీవాంగదాది వీరులారా! మీరును మీమీ పనులఁ జూచుకొనుచుండుడు.

వాన—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

రామ—హనుమంతా! నీవును గడు బడలియున్నావు గదా!

హను—మహాత్మా! నాకేటి బడలిక? ఈ వానరులందఱు నేటియుద్ధమునఁ గడు బడలియున్నారు. వారికి విశ్రాంతి నొసంగి నేనేమఱక శిబిరముఁ గాచుచుండెద.

రామ—మంచిది నీ యిష్టమే గానిమ్ము. (తనలో) అక్కటా! ఈ రావణాధముని పీడ నాకెంతకాలమునకుఁ దీరనట్లున్నది. నా జానకీ సంయోగభాగ్యము నాకు లభించునో లభింపదో తెలియకున్నది. హా! జానకీ! జానకీ! నా మూలమున నీ కెంత యాపదఘటిల్లినది?

మ॥ సకలక్షోణిప మండలీమకుటభా • స్వత్పాద పంకేరుహుల్
ప్రకటానందముతోడనీకరముఁ జే • పట్టంగనూహించిరన్
వికలత్వంబున వారిరోసి కడకున్ • వేమారునన్ గోరి హా
సకలానర్థములొందుచుంటివిగనీ • చందంబునన్ జానకీ!

అయ్యో! నేనెంత కఠినకర్ముఁడను. చిన్నతనమాది నన్నేవలచి చేపట్టియున్న కాంతామణి క్షేమమారయఁజాలకఁ గటికవాని చందంబునఁ గాంతారంబునకుఁ గొనివచ్చి గారియపెట్టుచుండినను సంతసంబున భరించి నన్నే దైవముగా భావించి నాయందనురాగమును బాయకుండిన సఖీలలామను క్రూరమతినై క్రూరరక్కసులపాలంజేసి గుందఁజేయుచుంటినిగదా! హా సుగుణరాసీ! మైథిలీ! పరమపతివ్రతా!

ఉ॥ మోసముఁ జేసినిన్నటుల • ముచ్చిలినట్టి దశాస్యుఁ జంపియున్
హాసవిరాజమానమగు • నట్టి త్వదీయ ముఖేందుబింబమే
నాసలుదీరఁ జూచుటకు • నార్తిని బొందుచునుంటిగాని నా
యాసమెగాక సుంతఫల • మందెడిభాగ్యముఁ గాననైతిగా॥

అయ్యో! నిన్నెప్పుడు గనుగొందు? నీ విలాససౌందర్య విభ్రమాదుల నెపుడు వీక్షింతు? నీ యాలింగన సౌఖ్యం బెప్పుడుబొందుదు?

సీ॥ సంపూర్ణపూర్ణిమా • చంద్రబింబసమానఁ
మగునీదునగుమోము • నరయుటెపుడొ?
మదమత్తమాతంగ • మందయానముడిందు
పఱచునీనడకల • భ్రాంతియెపుడొ?
చిలుకపల్కులఁగేలి • సేయఁజాలినముద్దు
పలుకులాలించెడు • భాగ్యమెప్పుడొ?
లేదనిసరళత • కాదనిపించునీ
దేహసౌఖ్యముజెంది • దివురుటెపుడొ?
వాలుఁగన్నులసోయగ • జాలుఁజూచి
మమతపైఁగప్పదరిఁజేరి • మంచిమాట
లాడిమెప్పించినీయండ • నలరుటెపుడొ?
కాంత! మనచింతలనువీడ • గలుగుటెపుడొ?

ఇంతటనైన రావణునిఁ బరిమార్చి నీ చెర విడిపింపఁగలనో? లేదో? జయాపజయంబుల నిర్ణయింప నాకింకను సాధ్యముగాకున్నది. సాధ్వీ! ఆ మొరటు రక్కసుని బారికిఁజిక్కి నీవెంత యడలుచుంటివో? నీవెంత పరితపించుచుంటివో? నీబాధలఁ దీర్చిపుచ్చుటకు నాకింకెంతకాలము పట్టునో? ఈ దానవుని చైదము లోకప్పుడుండినటు లోకప్పుడుండుట లేదు. ఈ రావణుఁడు నేఁడు యుద్ధవిముఖుఁడై పలాయన మంత్రమ్ముఁ బఠించుటచేత నా కేమియుఁ దోచక నామనము పాదరసక్రియఁ బాఱుచున్నది. అతఁడట్లు పోవుటకుఁ గారణము తనకింక జయము చేకూరదని నిశ్చయించి నీపైఁగల మోహమును వదలి నిన్ను నా జతఁ గూర్చి తనప్రాణంబులఁ దక్కించుకొనుటకో - లేక నీ కతనంబున తనవంశము నిర్వంశమైనదను నీర్ష్యచే దనచావెట్టులయిన నిశ్చయంబనియెంచి నిన్నేలమని యుండనీయవలెననుచు నెంచి నిన్నంతమొందించి తాను రణముఖంబున మడియుటకో యై యుండవలయు. వేదవేదాంగ పారంగతుఁడై—నవవ్యాకరణ వేత్తయై

లౌకికజ్ఞానయుతుఁడై — శివభక్తి తత్పరుఁడై— కీర్తిప్రతాపముల రాజ్యమేలు దేశాధీశున కవసానమందైన బశ్చాత్తాపము కలిగి నిన్ను నాయొద్దఁ జేర్ప సూపింపవచ్చును గాని నా గ్రహచారవశంబున వానికట్టిబుద్ధి పుట్టునటుటకు వీలు లేదు. వాడు నీకేదియో నపకారముఁజేయ నూహించియే పోయినాడనుట నిశ్చయము. అయ్యో వ్రేటుదిన్న కొదమసింగంబు వైవడి సర్వశూన్యమును గావించుకొని గాండ్రుగాండ్రనుచున్న క్రూరకర్ముఁడు- కఠినచిత్తుఁడు- పాపాత్ముఁడు నీకేమపకారము సేయునో? ఈ పాడుచెవులీనాడే పాపపు వార్త విననున్నవో? దైవమా! నా సంతాపమున కేనాటికయిన మేరగలుగునని యెంచియుంటినిగాని యిట్లగునని యొక్కనాడుఁను దలంపనైతి హా! సీతా! లోకప్రఖ్యాతా! నీ పూతచారిత్రమును నే మరువఁగలనా? అయ్యో! ఈ నిర్భాగ్యపు రామునకింతయే ప్రాప్తమా? నిన్ను నిష్కారణముగ నడవులకుం గొనివచ్చి కష్టములపాలు గావించితినని నాపైఁ గినిసి నాజంటఁ గూడనొల్లక యుంటివా? అయ్యో! నీ వియోగము నేనెట్లుసైరింతు? ఈ మోహమున కెటులఁ దాళుకొందు? ఈ దుఃఖవార్ధి నేనెటుల నీదుదు? పూర్ణిమచంద్రుని ధిక్కరించు నీమోమెపుడుఁగాంతు? లేదు లేదు! అడియాస నొందుటేగాని నాకట్టిభాగ్యము లభింపదు. నేటితో నీకు నాకు సరియైనట్లు దెలుపుచూ నా మది ధైర్యము నన్నుబాసి యెందో పరుగిడుచున్నది. శహబాష్! ధైర్యలక్ష్మీ! ఈ వ్యర్థపు రాముని నాశ్రయించుకొనియున్న నీకు నపకీర్తియేసుమీ! ఇంక నీదారిని నీవు జూచుకొమ్ము, సీతపైఁ ప్రేమయా! నన్నుబాసి వేవేగ వెడలుము మోహమా! స్థలాంతరములకుఁబొమ్ము! తాపమా! నీయిచ్చవచ్చినట్లు సంచరింపుము. హా గగనలక్ష్మీ! తటాలునవచ్చి నాపైఁబడుము. భూదేవీ! నీకన్న కాన్పును గడగండ్లముంచుచుంటినని నాపై నీర్ష్యచే నాపైఁ గోపగించి నన్ను మాయముసేయ శంకింతువేమో! నీ పట్టిని నీదాపునకుఁ జేర్చుకొనుచుంటివి గాన నీవయిన నాయందు దయఁబూని మా దాంపత్యమును నెడఁబాపక నన్నుగూడా నీలోనికిఁ జేర్చుకొనుము. అయ్యో! మోహము తాపము దుఃఖము—భ్రాంతి! రావణా! ఎంతజేసితివి?—హా సీతా!—సీతా—సీతా సీ—తాఁ—(అనిమూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

హను—ఆహా! రామచంద్రునకు సీతాదేవిపైఁగల ప్రేమ మగ్గలముగదా! ఒక్క రామచంద్రునకేయననేల? లోకంబున నెల్లవారికిఁబ్రియకాంతా వియోగము దుస్సహమైనదే.

చ॥ తలఁపఁగ నీదుయోచనల • ధైర్యముఁ జిక్కఁగఁ బట్టనీదు వ్యా
కులత నశింపనీదు సుఖ • కోర్కులఁ గోరఁగనీదుయెందుఁ గాఁ
గల పనులందుమార్గమును • గన్పడనీయదు ప్రాణమందునా
శలవహింపంపనీయదని • జాంగన ఘోరవియోగమక్కటా॥

(పరికించిచూచి) ఈ మహానుభావులిద్దఱు దీర్ఘనిద్రా పరవశులై యున్నట్టున్నది. (విస్మయముతో) ఏమీ! కాలమహిమ? అప్రయత్నముగ నానోటనెట్టి యమంగళ వాక్యములు వెలువడినవి. రామచంద్రా! అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక! ప్రతిహతమగుగాక! గాఢనిద్రావశులనుటకుమారు దీర్ఘనిద్రావశులనుమాటలో నేదియో వికృతార్థము స్ఫురింపనయ్యె. ఏమికీడు ముందు రానున్నదో తెలియరాదు.

చ॥ రణమునుబాసిపోయెఁగద • రాక్షసనాథుఁడు కారణంబులే
కనుజనువాఁడు కాఁడు; యది • గాకను సర్వముఁ గూలిపోవుటన్
వనటఁ గృశింపుచున్ దనదు • ప్రాప్తికినోడిజయాభిలాషియై
మనమున నెట్టిమోసమున • మానవనాథు నెదుర్పనుండెనో?

(ఆలోచించి) రాక్షసుఁడట్టి కపట యూహాలనింకనుజేయఁ దలపెట్టునా? నా దెబ్బఁ జవిచూచినవాఁడు నేనిందుండుటెఱింగియు మాయలవలనఁ బ్రయోజనము లేదని తలంపఁడా? కానిమ్ము వానిజాడలనరయుటకు విభీషణుఁడేగియుండెఁగదా! మలినమును మాలిన్యము చేతనే జక్కఁబరుచురీతి మాయాగుణ ప్రధానుని మోసమెఱుంగుటకు మాయలమారియే తగును. ఈ విభీషణుండును దనుజకుల సంభవుండగుట దనుజకుల కృత్యములు సర్వము వీనికి విశదమగునట్లితరులకుఁ దెలియవు. విభీషణుఁడు వచ్చుదాక నేనప్రమత్తుఁడనై జాగరూకత నీ మహానుభావులఁ గాపాడుచుండెద. (ఆలకించి) అడుగులచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. విభీషణుఁడు వచ్చుచుండెనేమో?

ప్రవేశము:— విభీషణుఁడు.

విభీషణా! వచ్చితివా? యుదంతమేమి?

విభీ—ఆంజనేయా! ఏమనిజెప్పుదును. మాయన్నయగు రావణుఁడు సర్వనాశనముఁ గాంచుకొని "నా"యనువారు లేకుండ ఖిన్నుఁడై తన మేనమామ

యు పాతాళలంకేశ్వరుఁడును శాంత్యన్వితుండును మాయాగుణప్రధానుండును నగు మైరావణుపాదములపైఁబడి రామలక్ష్మణులఁ గూర్చి తనకు విజయము చేకూర్చుమని ప్రార్థింపఁ వాఁడును సమ్మతించి నీరేయి రామలక్ష్మణుల నెట్టులేని గొనిపోయి యుదయమునఁ బాతాళలంకలోఁ గాళికాదేవికి బలినిత్తునని శపథమొనరించి పోయెనట. ఏమిసేతుము పవనతనయా!

ఉ॥ రక్కసులెల్లరన్ దునిమె • రామవిభుండు జయంబు వేగఁ జేఁ
జిక్కనటంచు సంతసముఁ • జెందుచునుండఁగ నేఁడు ఘోరవా
ర్త చిక్కులిటస్థమాయె; నెటు • సేతుము క్రూరతవచ్చువాఁడు బల్
టక్కరి; దిక్కుదోచదకటా! మనయత్నములన్ని కూలెగా॥

ఆంజ—విభీషణా! ఇంతమాత్రమునకే భీతిల్లనగునా? ఇట్టి దనుజాధములెందఱెందఱు హతముకాలేదు. ఇంద్రజిత్తు కుంభకర్ణుఁడాదిగాఁగల దనుజవీరులకంటె నీతఁడు ఘనుఁడగునా? ఘనుడేయగుగాక! వానిఘనత్వము మనముందర సాగివచ్చునా?

సీ॥ వాలంబు చేఁబట్టు • పట్టిచుట్టఁగఁజుట్టి
గగనభాగంబున • కెగరవైఁత్తు
నణురూపమునుదాల్చి • యసురు నోటనుజొచ్చి
పొట్టచించుకవచ్చి • యట్టెనిలుతు
బాహుబలస్ఫూర్తిబట్టి • దానవవీరు
గిక్కురుమనకుండ • నొక్కివైతు
నంతరిక్షము కేగి • యసురుపైనను దూకి
కదలనీయకఁ బట్టి • ఘాతఁ జేతు
పీసెగులద్దు చేతను • విందు జేతు
సిగ్గువచ్చెడిరీతినిఁ • జెండివైతు
చిత్రవధఁ జేతు దేహంబుఁ • జీల్చివైతు
మోదుగావింతు జలధిలో • ముంచివైతు॥

విభీ—పవనతనయా! నీవుచెప్పువిధంబు ముఖాముఖిని నిలువంబడి జయాపజయంబుల నిర్ణయించుకొనఁజూచు వీరపురుషుల విషయమగు సన్నాహములు. మైరావణుఁడన్న రణాభిలాషియై వచ్చువాఁడుగాఁడు. రాత్రియందు నిద్రాశక్తులగు రామలక్ష్మణుల మాయోపాయంబున మోసగించి తనకార్యసాఫల్యము నొనరించుకొను నుద్దేశముతో నున్నవాఁడు. అందు మైరావణుఁడు సామాన్యుఁడు గాఁడు.

ఉ॥ మాయలఁ జేయ మేటి; విను • మానుషు రావణుసాటి నేటికే
చాయను గానరాఁడు; బల • శాలి శతుంషు నఖండమోసముల్
జేయఁగ లట్టి ధీరుఁడు, ప్ర • సిద్ధక్రియాపరతంత్రుఁ డెంతయో
ఆయసమానకృత్యముల • నక్కట తప్పుకొనంగ రాదుగా!

ఆంజ—ఐన నేమాయె! తాటిచెట్టెక్కువాని తలఁదన్నువాఁడుండకపోవునా?

గీ॥ కపట సారంగముగ వచ్చి • కాంత బెంచి
మోసమున రాము బహుదూర • మునకుఁ గొంచు
బోయి మారీచుఁడక్కటా • పొలియలేదె
పటుతరంబగు శ్రీరామ • బాణశక్తి॥

రాక్షసుల మాయలు పిఱికి దేవతలకడఁ బనిసేయునేమోగాని మనవద్ద పనికిరావు. ఇంతయేల? దానికిఁ దగు యుపాయమున్న నెఱింగింపుము ఆ మార్గమున వర్తించెదము.

విభీ—మహాత్మా! నాకేమియుఁ బొడగట్టకున్నది. రామలక్ష్మణులా నిద్రించుచుండిరి. తామసింపఁదగిన తరుణముగాదు. మాయలమారి దానవుఁ డెప్పుడేమి యొనర్చునో? ఓ సుగ్రీవాంగదజాంబవంతాదివనచరయోధులారా! రండి రండి. గొప్పయుత్పాదము ఘటిల్లనున్నది.

కపులు—(కోలాహలముఁ గావించుచుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

విభీ—అయ్యలారా! ఇదేటి కోలాహలము. శ్రీరామ లక్ష్మణులు నిద్రించుచున్నారు. వారికి నిద్రాభంగము గాకుండ వచ్చి కార్యసాధన మాలోచింపుఁడు.

సుగ్రీ—విభీషణా! ఏమియలజడి?

జాంబ—మకేమియు నప్రియము లేదుగదా?

అంగ—మమ్ము బిల్వఁ రామాజ్ఞయైనదా?

విభీ—తొందరపడకుఁడు. మైరావణుండను మాయరక్కసుఁడు రామలక్ష్మణుల నేటిరాత్రిగొని చని పాతాళలంకలోనఁ గాళికాదేవికి బలి యివ్వనున్నాఁడు. నిద్రాభరితులగు రామలక్ష్మణుల వానిబారిఁబడకుండ నేటిరేయి రక్షింపవలయు.

సుగ్రీ—నాకేమి యుపాయము తోఁపకున్నది. రామలక్ష్మణుల లేపి యీ యుదంత మెఱింగింతమా!

అంగ—అది యుక్తముగాదు. ఇందరముండి యీ స్వల్పకార్యమునకై వారినిద్రను భంగపరుపవలెనా?

సుగ్రీ—అదియు సమంజసముగాదు. ఐన విభీషణా! కార్యసాధనకు మారుతియే మేటి. నేను నామమాత్రమున రాజునై యుంటినిగాని నాశక్తి నేతిబీరకాయ.

జాంబ—సుగ్రీవుఁడు నిజముఁ బల్కినాఁడు.

ఆంజ—వానరవీరులారా మీ అందరేకగ్రీవముగా నన్నె పెద్దఁజేయుచుంటిరి మీ యందరికంటె నేను ఘనుఁడను గాను ఎట్లైన నాకిప్పుడొక యుపము తోచుచున్నది. అందుకుమించిన సదుపాయము వేరుండఁబోదు. మీకును సమ్మతంబనియే తలంతు. ఏమన్న నేను వాలమునుఁ బెంచి పాతాళలోకము బునాదిగా గగనభాగం బంటునటుల చక్కనిగోడ నిర్మించి మధ్య రామలక్ష్మణుల నునిచి నేను వాకిటఁ గావలియుండెద. మీరునుఁ దగురీతి గోడచుట్టు భద్రమైన పహరా చేయుచుండుఁడు.

అందరు— అట్లే. అట్లే. మంచియోచన. మంచియోచన. సరే. రండు.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీరస్తు.

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

ద్వితీయాంకము.

లంకాపురిలోని బయలు.

ప్రవేశము:— ఘుటికుఁడు, శుచిర్ముఖుఁడు.

ఘుటిక— ఓయీ! శుచిర్ముఖా! మర్యాద నిలుపుకొనుటకై మైరావణమహారాజుగారిముందు రామలక్ష్మణులఁ బట్టితెత్తునని పయనమై వచ్చితినిగాని నాటిలంకాపురీవిలాసమును దలంచి నేటివికారమునుఁ గాంచినంతనె నాయుత్సాహమంతయు నీటఁగలసి నాధైర్యసాహసము లారడివోవ నాకేదియో తెలియరాని మనోవేదన కలుగుచున్నది.

శుచి— ఘుటికా! అఘటనాఘటన సమర్థుఁడవగు నీవే యిట్లు సమయమునకు భీతిల్లి బేలవగుచున్నావేమోయీ! ఇందాకటి నీపౌరుషము క్షణములో నెక్కడబోయిన కారణమేమైయుండును.

ఘుటిక— వేఱు కారణమేమిగలదు? ఎందుఁ జూచిన నిసుకఁ జల్లిన రాలకుండునట్లు వీరాధివీరులగు రక్కసచమూపతులచే నిండియుండు లంకాపురిని నేఁడొక్క మగపురుగు కలికమునకైనఁ గానరాని స్థితిలోనుండెఁగదా! ఏయింటఁ జూచిన నేడ్పులు మింటినంటెడునట్లు ప్రతిధ్వనులీనుచుండె. అట్టిబలాఢ్యులే జయముఁ గాంచ శ్రీరామచంద్రుని సాధింపలేకపోయిరన నిఁకమనమా మానవుల మోసగించఁగలమా?

శుచి— ఘుటికా! కాలానుసరణముగ నొక్కొక్కదానికొక్కొక్క విధివిధానము చొప్పనఁగలుగు మాన్పనకు భీతిల్లి కులమున కపయశంబుగలుగు దారిఁ బ్రవర్తిల్లఁగునా?

ఘుటిక— అపయశంబని కండ్లకగపడుగోతిలోఁ బడుటకెవ్వరిచ్ఛగింతురు? బ్రతికియుండిన బలుసుకూరనైనఁదిని సుఖములఁ బడయవచ్చునను సామెత నెఱుంగవే? లంకాపట్టణముదుస్థితిఁ గాంచినంతనే నీవేమనిన నొప్పుకొందునుగాని నాకు బెదరు గదురుచునే యున్నది

శుచి— ఎవ్వరో యుపాయములేని పందలు మూఢబుద్ధి నారాము నెదుర్కొని అపాయమునుఁ బొందినారన్న మాత్రమున మాయాగుణవిశారదుండగు మైరావణుని యనుచరులమై మాయ మర్మ మంత్ర తంత్రంబులకు బ్రహ్మకాయలమై యుండి మనము మానుజుల నెదుర్కొన వెనుకాడ సరసమగునా? వారు మన మాయలఁ గనుఁగొన శక్తులగుదురా? ఏమి నీ వెఱ్ఱితనము?

ఘుటిక— నాది వెఱ్ఱితనముగాదు. నిజము నీకింకను తెలియదాయె! మేఘనాధునికంటె మన మెక్కుడు వారమా! అట్టివారలే హతులైయుండ మనలెక్కయేమి? అబ్బా! ఆరాముని బలమెట్టిదో గురుతింప బ్రహ్మకైన శక్యముగాదని తోచుచున్నది.

శుచి— చేతఁగానివాఁడవు చేతగానట్టులూరకొనక నీ పిఱికిమందితరులకుఁ గూడ నేల ప్రయోగించెదవు? నరులు—వానరులు—మేటిమగలని సిగ్గువిడచి నా ప్రోలనేల నిర్భయముగా వాగెదవు.

ఘుటి— ఎవరిపిచ్చి వారికానందమనునట్లు నీ భ్రమ నిన్ను వీడకుండుటఁజేసి ధీరత జూప నింకను ముందడుగు వేయుచుంటివిగాని నిజమెఱిఁగిగాదు. ఆనరుల సామాన్యులని చెప్పనోపదు. ముంజేతి కంకణమునకద్దమేటికనునట్లు వారి చైదములఁ గనులారఁ జూచుచుండియు దురభిమానచేతస్కుండవై పైకి లేనిధైర్యముల దెచ్చిపెట్టుకొని మాటలాడిన నొప్పుకొందునా! ఎంతవారుగాకున్న—వారి బలసాహసప్రభావములెట్టివి గాకున్నఁ—గైలాసమునే యెత్తిన దశకంఠుఁడే భీతిల్లి మనమహారాజు సాయమపేక్షించునా?

శుచి— ఓరి! పిఱికిపందా! పరులసాయమపేక్షించుట బలసాహసములు లేకగాదు వైరి శూరత్వ ధీరత్వములకు జంకిగాదు. ఎంతటి వీరాధివీరునకైన స్వవిషయములో నొక్కొక్కసారి బుద్ధి పెడతలఁబట్టుచు నూహలు తోచకుండుటఁ బరుల సాయమపేక్షింతురు.

ఘుటి— అగుఁగాక! ఇంతకు నీయలజడి మనకెందులకు? మనము చచ్చువదిగాని మనకేమయిన వచ్చునదియా! ఊరక మనమేల ప్రాణములపైకి దెచ్చుకొనవలయు

అదిగాక నేనింటికడ ప్రయాణమగునప్పుడు పాపిష్టురాలు మాయింటిది పుసుక్కున దుమ్మె. నేనది లక్ష్యపెట్టక బ్రతికిన తుమ్ము—బజారి తుమ్ము— పాటికిరావని యెంచుకొనుచు గుమ్మములోనికి వచ్చుసరికి నల్లనిపిల్లి యెదురయ్యె. నేనద్దానిని గూడ పాటిసేయక మఱిరెండడుగులు వేతునుగదా యెక్కడినుండియో గుడ్లగూబ వచ్చి నానెత్తిపైఁదన్నె. ఆ యపశకునముల కనుగుణముగా నీ లంకాపట్టణము యొక్కయు రావణునియొక్కయు స్థితినిఁజూచిన నామది బెదరు గదురుచునే యున్నది.

శుచి—ఆహాది చూడవలసిన శకునముల మగనాఁడు చూచుకొనవచ్చునటోయి! అంతగా కర్మవశమున నేదైనముప్పు సంభవించిన వీరపురుషోచితమైనదే యగుట సంతసింపనగు. కాక వెనుకంజవేసి చనినచో మైరావణుని చేతిలోఁ బ్రతుకఁగలమా?

ఘటి—(స్వగ) ఈ ముండకొడుకెట్టుల నన్ను వదలడు. అబ్బా! ముందుగతితోఁచదు నా పెండ్లామున కేనొక్కఁడనే? ఇప్పుడు వీని ననుసరింపకఁబోతినా మైరావణునితోఁ జెప్పినఁజెప్పు కపటుడితడు. కానిమ్ము. ఎట్లును ధైర్యం బవలంబింపకఁ తప్పదు. (ప్రకా) మిత్రమా! నీయంతుఁదీయవలెనని యంటినిగాని నాకేటి భయము? ఆ నరుఁడు మనమాయోపాయంబుల నెఱుంగఁజాలఁడని నేనెఱుంగనా? అందు నాకంటె నీవెక్కువ మంత్రవాదివి. నా మాయలకు నీ మంత్రములు సానుభూతములైయుండ మనకుఁజేయరానిదేమియుండును. ఇంక మాటలు చాలించి ముందుకాఁగలకార్యమేదియో విచారించుము. ఆ కనఁబడుచోట నే శ్రీరాముల శిబిరములుండినట్లు తోఁచుచున్నది. అందుబోయి విచారించుకొందము రమ్ము. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము—

హనుమంతుఁడు నిర్మించిన కోటలో శ్రీరామలక్ష్మణుల నునిచి
చుట్టు కపిసేనలు పహరాయిచ్చుచుండ ద్వారమువద్ద
హనుమంతుండు కావలియుండి ప్రవేశింపుచున్నారు.

సుగ్రీ—హనుమంతా! ధీమంతా! నీ శక్తి కడుశ్లాఘాపాత్రము సుమీ!

చ॥ అనుదయిమూడ సొంపయి మ ♦ హోత్తరశిల్ప కళాప్రశస్త చా
తురమును జూపునట్టిదయి ♦ దుస్సహమై మఱిసాటిలేనిదై

వరుల కభేద్యమై మిగుల ♦ భద్రమునై యలరారు కోట నీ
నిరుపమశక్తిచే నిచట ♦ నిల్పితివంతలా చోద్యమౌనటుల్

అసమాన మహాద్భుత శక్తిసామర్థ్యపరుండవు నీవుండఁబట్టియే యకించనులగు యీ కపుల కింతటి యశంబు గలుగ శ్రీరామచంద్రుని పాదారవిందంబులఁ గొలుచు నవకాశం బేర్పడె. లేకున్న మేమేడ? ఈ మహానుభావుని యండ సంచరించుటేడ?

హను—వానరనాయకా! ఇదియంతయుఁ దమ యాశీర్వాద ఫలమేగాని నాశక్తి గాదు. నా యందలి వాత్సల్యంబున మీ యందతిశక్తిని నాపైనిడి నన్నొక్క పెద్దచేయుటచేత నేనును ధగుడునని తలనెత్తఁగలిగితిని.

సుగ్రీ— అటుగాదు. చూడుము.

సీ॥ ఆనాఁడు నాకయి ♦ యర్థించికృపతోడ
నినకులు చెల్మిఁజేఁ ♦ యించినావు
శతయోజనంబైన ♦ సంద్రంబువడిదాటి
సీతవార్తలరామున ♦ జెప్పినావు
శ్రీరాము చెంతకుఁ ♦ జెచ్చివిభీషణు
గాంచి వానికభయము ♦ నిప్పించినావు
మందులచే మూర్ఛఁ ♦ జెందినసౌమిత్రిఁ
బ్రాణంబులిచ్చి కా ♦ పాడినావు
యేడులోకంబు లందును ♦ జోడులేని
వాలమునఁ గోటసృజియించి ♦ వసుమతీశు
భక్తిఁగాపాడఁగలిగిన ♦ యుక్తిఁజూపి
కపుల మర్యాదనిలుపఁగాఁ ♦ గడగినావు?

దేనికైనఁ బేరుమాదియుఁ గార్యనిర్వాహకత్వమంతయు నీదియునై యున్నది. నీవొక్కింత యేమరిన మాబలము లన్నియు వ్యర్థములగుచుండుట మాకుఁ దెలియదా?

హను— కిష్కింధాపురాధీశ్వరా! మీ నిర్మల హృదయ ఫలితమే నా యశస్కారణమైనది. నిజముగా నేనకించనుఁడ. నిమిత్తమాత్రుండ.

సీ॥ సుగుణసంపత్తి • నొసఁగు శ్రీరాము,
పాదారవింద సం • పాదనంబు
కపిసేన ప్రోత్సాహ • కారణంబుగఁగాదె,
దాటఁగల్గుటవార్ధి • వాటముగను
అలవిభీషణునిర్మ • లాంతర్యబుద్ధియే,
రఘురాము సేవిత • సుఖమునిచ్చె
ఆసుషేణుఁడు సుమార్గ • మార్గఁ జెప్పకయున్న
సౌమిత్రిఁ గాపాడ • సంభవంబె
అన్నిటికిని మీదు కరుణ నా • కమరియుంటఁ
బైన శ్రీరాము దయ నాకుఁ • బ్రాప్తమగుచు
నాకుఁ దోడ్పాటచేత నీ • నాటికిటుల
గార్యనిర్వాహకపుభాగ్య • గరిమఁ గంటి॥

ఏది యెట్లున్న నిది యొకరినొకరు పొగడుకొనుచు నుల్లాసపడు సమయము కాదు. నేటి విభీషణుని మాటల విని యుంటిరిగదా! అందుకు నెట్టి యేర్పాటు లొనరించితివి. నేనిందుండి కదలుట కేమాత్రమవకాశము లేదు. భారమంతయు మీపై బడినది.

సుగ్రీ—అంతయుఁ గడు శ్రద్ధతో నేర్పాటొనరించియుంచితిని. సుషేణ, ధూమ్ర, వీరబాహు సుబాహులను కొంతకొంత సైన్యములతో సుషేణుని దక్షిణపు వైపునను, వీరబాహు నుత్తరమునను, ధూమ్రునిఁ దూర్పుదిశను, సుబాహువునుఁ బడమటి పార్శ్వమునను గాపలిగాఁ నియమించి వారలపై నప్పుడప్పుడంగద జాంబవంత గవయగవాక్ష గంధమాదనాదుల నొక్కొక్కరినొక్కొక్క యర్ధయామము చొప్పున పహరా చెలాయింప నేర్పాటొనరించి వారలందఱిని హెచ్చరింప నేను పనిబూనుకొని మాయరావణుని చర్యల నెప్పటికప్పటికి మనకెఱింగించుటకు విభీషణుని నియమించితిని.

హను—మంచిది. ఇప్పుడీ దెసకు మీరేల వచ్చితిరి ?

సుగ్రీ—అందందు నడయాడుచుఁ గపిమూకల హెచ్చరింపుచు నిపుడీ దెస నీ యుద్యమమెఱుఁగ వచ్చితి.

హను—సరసమాయె. సుగ్రీవ సార్వభౌమా! నేను యిక్కడనుండి కదలుటకు వీలు లేదనియు సర్వభారము నీపైఁబడినదనియు రెండవసారి హెచ్చరింపుచున్నాను. ఈరాత్రి యెట్లు సమర్థించుకొందువో! బహుజాగరూకుఁడవై సంచరింపవలయు. దానవులేమాయావులు. అందు మైరావణుండు మఱి పేరుఁబడినవాఁడట !

తెఱలో—ఓహో ! కపులారా ! హెచ్చరిక. హెచ్చరిక. శ్రీరామచంద్రుని కార్యానుకూలమున మీ తనువులఁ బవిత్రములుగఁ జేసుకొనుడు.

ఉ॥ దుర్భరమైన రాత్రియిది • తోకనుద్రొక్కిన త్రాచురీతిగా
నార్భటవృత్తి దానవుల • హర్నిశముం రఘురాముఁ బట్టఁగా
దుర్భ్రమనుంట నేకరణి • ద్రోహమొనర్తురో ? మీరలెల్లరున్
నిర్భయవృత్తి రక్కసుల • నేర్పుఁ గనుంగొను డప్రమత్తులై !

సుగ్రీ—అంగదుఁడు కపుల హెచ్చరించుచుఁ దనవిధాయక కృత్యము నెమరక మన దెసకే వచ్చుచున్నాఁడు.

ప్రవేశము:— అంగదుఁడు.

అంగ—వీరశేఖరులారా! మీరిద్దరిచ్చటనుంటిరా! ఐన నేనీదెస రానవసరము లేదు. మఱియొక మారాదిక్కునకేగి కపుల హెచ్చరించివచ్చెద.

సుగ్రీ—కుమారా! నీస్వామికార్యనిర్వాహకత్వమెంతయు శ్లాఘనీయము. నీయట్టి వానికి నేవేఱుగఁ జెప్పనవసరము లేదుగాని యైన యొకింతఁ జెప్పనుంటి. ఏమంటివా! వానరులు కడుచపలస్వభావులు. వారు మన నేటియాపత్తునుఁ బూర్ణముగా నెఱిఁగియుండరు. నేటిరావణునిపలాయనమును విని మనజయమున కుప్పొంగి తబ్బిబ్బులగుచు ముందుకార్యమును మించి ప్రవర్తింతురేమోయని సందియమగుచున్నది. ఇఁక దానవుల చైదములు నీవెఱిఁగినవేగదా! ఎప్పుడేవిధముగా మనల మోసగింతురో యిదమిద్ధమని నిరూపింపవీలు లేదు. సర్వభారము మనపాలఁబడినది. జాగ్రత్తను తొలంగరాదు. నేటిరాత్రి యెట్లువేగింతుమోయని భీతి వొడముచున్నది. రామలక్ష్మణులు నిద్రించుచున్నారు. వారు మేల్కొనియుండ మనము శ్రమపడవలసిన పనిలేదు. మనమీకార్యమును నిర్వహింపఁజాలక వారిని మేల్కొలిపిన మనదాస్యము వారికున్న నేమి? లేకున్న నేమి?

అంగ— తండ్రీ! మీరింత నొక్కిచెప్పవలయునా! నాకుమాత్రము తెలియదా! మన

శక్తినిగాంచిన దానవుఁడెవఁడును యీపొంతకు రాసాహసింపడు. మైరావణుఁ డెటులంగకునికి యత్నించెనేమో? వచ్చినఁ బ్రాణములఁ బాయవలసిన వాఁడే గదా! వంటయింటికుందేలెందుపోఁగలదు.

హను:— అంగదా! నిజము. నిజము, శ్రీరామలక్ష్మణులు నిద్రాపరవశులగుట వారినిద్రకెట్టిభంగముకలుగునో యనుభీతిచేతను, యేదెసనేమి సంభవించునోయను భ్రాంతిచేతను మనప్రయత్నమున మనముండుటయవసరమని యింతయత్నముఁగాంచినారముగాని నీవనినట్లు ప్రాణములందాశగలవాఁడెవ్వఁడేని మనమిందుండు తెలిసి యీ ప్రాంతమునకు స్వప్నమందైన రాయత్నింపఁడు. ఐననేమో! మనజాగ్రత్తలో మనముండుటవిధి. కావున నీవును శ్రద్ధతోఁగపుల హెచ్చరింపుచు నానిర్మితకోటచుట్టు పహరాయిచ్చుచు నప్పుడప్పుడు సంగతుల నా కెఱింగింపుచుండుము. ఇంకమీరందఱు మీమీపనులకుఁబొండు.

(అంగదసుగ్రీవులునిష్క్రమించుచున్నారు)

ప్రవేశము:-జనాంతికమున ఘటికుఁడు, శుచిర్ముఖుఁడు.

ఘటి — శుచిర్ముఖా! చూచితివా! ఎంతలో నెట్టిబలమగుకోటను నిర్మించిరో? చీమలు, దోమలుగూడ దూరనశక్యంబైయున్నది. ఎటులలోనఁబ్రవేశింపవసు? రామలక్ష్మణులనెటుల తేవగు?

శుచి— ఘటికా! నీవన్నమాటలు నూటికినే కాన్పించుచున్నవి. శ్రీరామునిమహిమాతిశయములమోఘములు. ఎంతవాఁడు గాకున్న క్షణములోనింతకోటను నిర్మించుకొని గట్టి గాపుంచుకొనఁగలఁడా! ఓరీ! తోలుతనీతఁడిట్టికాపుంచుకొను కారణమేమైయుండును? మనమైరావణ మహారాజుగారి యుద్యమమునుఁగనిపెట్టినాఁడాయేమి! ఐన నది యెటుల తెలియఁగలదు? బ్రహ్మభేద్యమగు పాతాళలంకలో మంతనంబునమాటాడుకున్న మాటలు వీనికెటుల దెలియవచ్చె? అంతయుఁ జిత్రముగానున్నది.

ఘటి— నేఁజెప్పలేదా! మనమీరాముని జయింపలేమనుట నీకిప్పటికైన స్థిరపడినదా! మనయత్నములేమియు వీనికడసాగవు. రామలక్ష్మణులెచ్చటనున్నదిగనుగొనుటయే దుస్తరముగానున్నప్పుడు వారిఁగొనిచని మహారాజున కొప్పగించుటెట్లు? పోనీ! ప్రయత్నమొనరించి వారిజాడల నరయుదమన్న నీప్రాకారమునుదాటి లోనికరుగు నుపాయమెద్ది? మొదలు తుదలేక నొక్కవిధ భూమ్యాకాశంబులనంటియున్నది.

శుచి— ఓరీ! నరకీటకముల సైదములే కనిపెట్టలేకున్న మనదానవపౌరుషమెందులకో? వినుము. నీవుముక్కున నీయిష్టానుసారముగఁ బెంపనమర్థుండవుగదా! నీవు పాతాళము వఱకు బరునగు నీ దీర్ఘ నాసికముచేతఁద్రవ్వి భూరియ నేర్పరచి సందుఁజేసుకొని లోనఁబ్రవేశింపఁబ్రయత్నింపుము. నేను గగనభాగంబున కెగసి దీనియంతముఁ గనుంగొని యక్కడినుండి నాజంతపటిమచే కోటకిగోడనంతయు క్షణములో బిండిబిండిచేసివైచెద. అప్పుడెటులఁదప్పించుకొందురో!

ఘటి — మంచియోచనఁజేసితివి. అట్లేగావింతము. ఈయుపమునలోనఁబ్రవేసించితిమా రామలక్ష్మణులు మనచేతఁజిక్కినవారలే! (అనుచు నాప్రకారము చేయగడంగుచున్నారు)

హను— (తోక కదలుట నిరూపించి) నా యత్నములేక నకారణంబుగ నావాలము కదలుటకుఁ గారణమేమియో తెలియదు. విభీషణుఁడు నుడివినటుల దానవులు దీనిని భేదింపనమకట్టి గట్టియత్నములఁ జేయుచున్నట్టులున్నది. గట్టి కాపున్న కపుల నేమఱచి నిందువచ్చినవారల ధైర్యముఁ గొంతవరకు మెచ్చవచ్చును.కాదు. కాదు. దానవుల ధైర్యముగాదు. మావారి బుద్ధిమాంద్యమే వారికి ధైర్యమును గలిగించియుండును. కానిమ్ము. కపిసేనల శ్రద్ధాభక్తులఁ దదుపరి విచారించుకొనవచ్చును. ఇప్పుడు వచ్చినవారల భంగపఱచి నావలకుఁ బంపవలయును. (పూర్ణబలమునఁదోక నదుముచున్నాఁడు)

ఘటి— (జనాంతికమున) అబ్బబ్బా! ఎంతముణ్ణాకొడుకులురా మానవులు. ఎన్నెన్నో కోటలఁగూల్చిన వాడిగల ముక్కును విఱుగఁగొట్టినాఁడు. ఈపరాభవము నకేనెట్లు సైరింతు? ఇతరుల మొగమెటులఁజూతు? (ఆలోచించి) శుచిర్ముఖుఁడేమైన గార్యమును సాధించుకొనివచ్చునేమో? వానికగపడితినాముందుగ నేనవ్వును. వానియుదంతం బారయుపఱసు వానికంటికగుపడక పలాయనమయ్యెద. (అనిపరుగిడుచున్నాఁడు)

శుచి—(ప్రవేసించి జనాంతికముగ) కటకటా! బలగర్వముచే ఘటికునిమాటలఁబాటిసేయకఁబడునుగల నా నోటిపండ్లూడఁగొట్టుకొంటిని. నా పాటితరులకుఁజెప్పుకొనుటకుగూడ వీలులేదు. కమ్మనినంజుళ్లె నెట్లునములుదు? ఘటికుఁడు కార్యమును నిర్వహించుకొని వచ్చునేమో? వచ్చినాపాటునకు నవ్వకమానడు. వానికంటికగుపడకుండఁ గాలికిబుద్ధిసెప్పెదగాక! (అని పరుగిడుచున్నాఁడు)

హను— (స్వగ) రే! దుర్మార్గులారా! మీకుఁదగిన శాస్తిజరిగెనా? బుద్ధిదెచ్చెనో

నిమాల నీదారికి రాకుడు.

తెఱలో—కపులారా!

చ॥ గడపితిరయ్య రాతిరిస • గంబును మీరుపరాకులేక మీ
రుసుగని భక్తి శక్తుల న • యోక్తుల;నింకసగంబురాత్రివే
గఁడుపవలెన్ సుమా క్రమత • కార్యనియోగులరౌచు యిట్టులే
విడువనిశ్రద్ధ దాశరథి • వేడుకఁజెందఁ బరాకు మీకిదే!

హను—(స్వగత)అక్కటా! కపుల శ్రద్ధాభక్తుల విషయమై నేనన్యథాతలంచితిని. వారల దీక్షా పరతంత్రత మెచ్చఁదగినదియే. ఇదే! కపులహెచ్చరింపుచు సుగ్రీవ రాజేంద్రుఁడిటువచ్చుచున్నాఁడు. ఇచ్చటి యుదంతం బాతనికెఱుకపఱచి తగు శ్రద్ధతోనుండ హెచ్చరించెద.

సుగ్రీ—(ప్రవేశింపుచున్నాఁడు)

హను—రాజేంద్రా! యుదంతములేమి? దానవుల చెదములెట్లున్నవి?

సుగ్రీ—ఇంతవఱకెట్టి విశేషములులేవు.

హను—ఔరా! మీరెంత పొరబడితిరి వినుడు తెల్పెద.

ఉ॥ రావణునాజ్ఞచేఁ గుటిల • రాక్షసులిద్దఱువచ్చి లోనికిన్
బోవఁదలంచి శక్తిమెయిఁ • బూర్ణప్రయత్నముఁజేసి వాలముల్
గావలెనంచు వేగదుప • గానది నేను గ్రహించి యట్టిబా
గావగఁజెందబల్మిమయి • గట్టిగనొక్కితి చోద్యమొందఁగా!

తత్ఫలితము వారనుభవించియే దెసఁబోయిరో వారలయుదంతము తరువాతఁ దెలియరాదయ్యె. కావున దనుజులమాయలు కడుచిత్రములనుట యిప్పటికైనస్పష్టమయ్యెగదా! మీరుఁబరాకులేక శ్రద్ధతో నుంటిరిగదాయని నేనుకొంచెమే మరియున్నచోఁ గష్టముసంభవించియుండునుగదా! మనమెంత జాగ్రత్తతోనుండినను మనకెవరికిఁదెలియకుండ దుష్టకార్యాశక్తులు రాక్షసులు గానేవచ్చిరిగదా!

సుగ్రీ—ఎంతవింత! ఎంతవింత! మందబుద్ధులము మేము వారిరాకడను గనిపెట్టలేకపోయితిమి. నుష్టేమియును సంభవింపలేదుగదా! మా యజ్ఞానమును సైరింపుము.

హను—అయ్యా! మీదోషమేమియు లేదని నేనెఱుంగనా! మీరు పొరబడితిరన నోపుదునా? అవిదనుజుల మాయలు. వానినిఁ గనిపెట్టుట బహుదుస్తరమగుట మఱింత హెచ్చరికతోనుండ వేడుచున్నాడ.

సుగ్రీ—వేఱుగఁజెప్పవలయునా! ఆదెసకేగి యుదంతంబారసి వచ్చెద. విభీషణుఁ డెక్కడ?

హను—ఇప్పుడిప్పుడే యిందువచ్చివెళ్లినాఁడు. నీవీ దారినఁబోయిన వానిఁగలుసుకొనఁగలవు, పొమ్ము. జాగ్రత్తసుమీ! ఇదిమిక్కిలి గండమైనరాత్రి. ఎట్లు సమర్థించుకొందుమో? ఏవిధి శ్రీరాముని కరుణకుఁబాత్రులమగుదుమో?

సుగ్రీ—అలాగే. (అని నిష్క్రమించును)

(అపనికపడును)

—:O:—

శ్రీరస్తు

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

చతుర్థాంకము.

—: పాతాళలంకలోని యుద్యానవనప్రదేశము. :—

ప్రవేశము :— దధిముఖుఁడును విదూషకుఁడు.

విదూ.— (స్వగ) అకటా! లంకాధీశ్వరుఁడగు దశకంధరుని కార్యములొక్కటియు నాకు సరిపడనివగుటచే నెప్పటి కప్పటికి గుండెకుదురుపాటు చిక్కక నష్టైశ్వర్యము లనుభవించదగినస్థితి లభించినను స్వస్థత,గా ననుభవించుప్రాప్తి లేకుండుటచేఁ గష్టముమీదఁ గలమాన్నఁబు లారగించుటకంటె నేదిగులును లేక స్వస్థతతో గంజికూడైనను దిని బ్రతుకుట భాగ్యంబనిచెప్పు పెద్దల నీతివచనంబులు జ్ఞప్తికిరాగా "బ్రతుకుజీవుఁడా" యని నా దుర్మార్గుని కొలువుఁ జాలించుకొని యీ పాతాళ లంకేశ్వరుండగు మైరావణునిపంచకుఁ జేరి నాతని ప్రాపునఁ బడసి క్రమక్రమంబుగ నా బుద్ధి కుశలతచేతను వాగ్నిపుణత్వముచేతను నీ మహారాజున కాంతరంగికుఁడనై—వేడుక చెలికాఁడనై— ముఖ్య సచివుండనై కొంతకాలంబు నుండి సుఖముగా నేదిగులులేక జీవింపగలిగితినని సంతసించుచుంటినిగాని నా భాగ్యము దౌర్భాగ్యమైనకతన నినుపగజ్జెలతల్లి నా కంటెముందుగఁ గిఱ్ఱుచెప్పులఁ దొడుగుకొని తందనాలాడుచు ముందు నాకుదారిఁజూపుచుఁ బరుగులిడుచుండ స్వర్గమునకేగినను పిడియాకులు దప్పలేదనినట్లు నేనెక్కడికేగిన నక్కడ నాకు దిగులుకూడేయగుచున్నదిగాని సౌఖ్యము గనఁబడదాయె. హౌరా! ఆ రావణుని జన్మకాలమహిమ యెట్టిదోగాని తాఁజేయు కార్యములందన్నిటఁ దనకపజయమే కలుగుచున్నను సిగ్గువిడచి మొండియై వరగర్వంబునఁ గన్నుఁగానక నెప్పటి కప్పటికేదియో సంకల్పించుకొనివచ్చి తన కర్మంబును దనతో బోసీయకుండఁ బరులపైకిఁగూడ బ్రయోగముఁజేసి పీరావేశులఁ జేయుచుండును. అలనాఁడు

శూర్పణఖ వాక్యాయత్తబద్ధుఁడై సీతాపహరణకార్యంబునకుం గడంగునాఁడే తగదని విన్నవించితినిగాని నా మాట సరకుసేయకఁబోయి వెంగలితనంబున నా యంగనామణిని దొంగిలించుకొనివచ్చి తుదకింతభంగపాటును బొందినది చాలక నింక నా రాముని సాధింప నేమేమియో దొంగమార్గములాలోచించుట దైత్యాధముని గర్వమందునా? వెఱ్ఱియందునా? కాలకర్మమందునా? కాక వానినొసటి వ్రాతయందునా? ఏదైననా కేమిగాని యినుముఁగూడినయగ్నికి సమ్మెటవ్రేటు లమరినట్లా రావణుని కతంబున మైరావణునకునుఁ దన్మూలంబున నాకునుఁగూడ ముప్పు సంభవించునట్లున్నది. మంత్రసంబునం బిలుపించుకొని యీ రావణుండేమి కల్లబొల్లి యేడ్పులేడ్చెనో—యేమి మందులు నూరిపోసెనో—ఆమందులప్రభావం బీ మైరావణుని తలనాటి యీ కానికార్యమునకు గడంగినాడు. ఇప్పటికైన నీ మైరావణుండూరకున్న బాగుండు. అయ్యో! ఏలవూరకుండును. లంకనుబుట్టిన వారు రాక్షసులు గాక దేవతలగుదురా? కుమ్మరివాని ఆవమునఁగుండ బొచ్చెలు గాక యిత్తడి ముక్కాలుదొంతులునా? దనుజకులంబున బుట్టినఁ బ్రతివానికిని కామరూపులమనియు— బలదర్పోపేతులమనియు— మాయా మంత్ర తంత్ర పిశాచాదులమనియు గర్వంబు రోమ రోమంబున నిండి నిబిడీకృతమైయున్నది. అందీ మైరావణుఁడు మొట్టమొదటివాఁడు. బాహుబలాఢ్యుఁడగుట నిజమే. యుక్తిపరుఁడగుట యదార్థమే— కార్యనిపుణుఁడగుట వాస్తవమే—మాయా మంత్ర తంత్రజ్ఞుఁడగుట సత్యమే—కానికొంచెము యోచనాశూన్యుఁడు. ఉబ్బిత్తులమారి వాఁడు—అతిప్రపరుఁడు—తనకెంతతోచునో నంతియేగాని హితుల హితమారయు వాఁడుగాఁడు. అయ్యో! నిష్కారణముగా రారాజును దూరనేల? నేనుమాత్ర మట్టివాఁడనుగానా? రాక్షసకులమునకంతకు నది మొదటినుంచియునుండిన మాయ తెగులే!—అందీరావణద్వయము వరబల గర్వితులగుటవారలకుఁబట్టుదలయుండుట యబ్బురమా! నా భయముకొలఁది నేననుకొనవలసివచ్చినది. భయపడిన నేమి లాభము? అనుకొనిన నేమి ప్రయోజనము? అక్కటా! ఎదుర్కొనబోవువాఁడు సామాన్యుఁడందమా? కాదు. దనుజకుల సంహారుండగు రామచంద్రుఁడు. అట్టివాని చేతిలోఁబడి నేనుగాని మైరావణుఁడుగాని మరలివచ్చుట కలలోనివార్తయే యగు. కూర్చొనబెట్టి యూరక వేతనములిచ్చుచున్న నెట్టటోపిలఁ బెట్టక నెగిరిపడుచు సాధుల బాధించి పొట్టబోసుకొనుచు రణమునకు రమ్మనిన రాజీనామ జెట్టఁజూచు రక్షకభటుల చందంబున నాకిప్పుడీ యుద్యోగము వలదన్న రావ

ణుండు వినఁబోఁడు. ఈ వృత్తాంతముమతంగి దేవిగారికిఁ దెలిసెనో లేదోగాని తెలిసియున్న నింతవఱకు రాదు. ఆమె మహాసాధ్వి— యుక్తాయుక్త విచారకర్త్రి పరమ పతివ్రతయగుట మైరావణుండామెకు జంకుచుండు. సామాన్యముగా నాతల్లి వలదనినకార్యమెట్టిదయినఁ దెంపరియై చేయ సాహసింపఁడు. అంతగా జేయ నిష్టమున్న రహస్యముగా నామె చెవికెక్కనేమోయని పరుల సాయముఁ గోరకి నొనర్చుచుండు. అప్పుడు మాబోటివారలకు కొంతశాంతిజిక్కు. కావున యీ వృత్తాంతము నాశక్తివంచనలేక మతంగి చెవికెక్కనటులఁజేసితినా బ్రతుకనగు. ఇప్పుడు మించినదిలేదు. మహారాజు నన్ను పిలుపించినకార్యమెఱింగి వీలునుఁబట్టి చూచుకొందును. దైత్యవర్యుఁడుద్యానవనమందున్నట్లు సేవకుఁడెఱింగించె. అచ్చటికేగి వానిఁ గలుసుకొనియెద. (పరిక్రమించి) అదుగో! మైరావణుండు గోరిదగ్గిర కాచుకొని కూర్చున్న నక్కలాగున నాకొఱకేగాబోలు నిరీక్షించుచు వేదికమీద కూర్చొని యున్నాఁడు. సమీపించెదగాక.

(అనుచు నుద్యానవనమున శిలావేదికపైఁగూర్చొనియున్న మైరావణునిసమీపించి)
మహారాజా! జయము. జయము.

మైరా—మిత్రమా! వచ్చితివా? నీ కొఱకై నిరీక్షించుచుంటిని. ఇంతయాలస్యమొనరించితివేల?

విదూ—ఏమి యాలస్యమో! దైవమా! నేఁడు యిల్లుబయలుదేరినప్పటినుండియు వకేమాదిరి దుశ్శకునంబులొకదానివెంట నొకటి నాకు గనఁబడఁజొచ్చినవి.

మైరా—నేననుకొన్నట్లే యైనది.

విదూ—మీరనుకొనకేమి? దిగులా! విచారమా! రాజాధిరాజులుగదా! అన్నమున్న బండమీదనైనఁ బెట్టుకతిను సామర్థ్యము గలవారు. చావు వచ్చువరకు బ్రతుకువారు.

మైరా—మిత్రమా! నోరుమెదల్చిన గాలు మెదల్చిన శకునములు శకునములని పలుకుచుందువే; శకునములననేమి? అవెట్లు కనుగొననగు?

విదూ—బల్లిపతనము — కాకితీర్చుట గృధ్రమెగురుట — పిల్లి పోబడి—నంబిరాకడ— వెధవ వెడలుట — తుమ్ముట — దగ్గుట — యిత్యాదుల భేదపరివర్తనల శుభాశుభంబు లెఱుంగనగు.

మైరా—ఓయీ! ఎంతయవివేకము! ఎంతజ్ఞానశూన్యత!

ఉ॥ ఎల్లరకున్ శుభాశుభము • లేర్పడఁజెప్పెడిబల్లితానయై
చల్లగగాబులోఁబడిన • చందమునన్ దమచావుతామె యే
వల్లనెఱుంగ నేరువని • పక్షులు నక్కలు కుక్కలాతుదన్
కొల్లగజ్ఞానవంతులకు • గూర్పఁగఁజూచుట మంచిచెడ్డలన్॥

విదూ—బలే, బలే! రావణరాజా! నీవుగూడ నేటి నవనాగరికులలో జేరినవాఁడవేనే. మిట్టవేదాంతవేత్తవే? ఏమోయనుకొంటిని. మూఢులుకొందఱు పొట్టకూటికొఱకై పరదేశభాషలపాలఁబడి స్వదేశ స్వమతవేషభాష యాచారదూరులై పురాణపురుషులమైతిమనుచు విఱ్ఱవీగుచుఁ బురాణములయొక్కయు బురాణేతి సారములయొక్కయు రహస్యమును గ్రహింపనేరకఁ గ్రిందుమీదగుచుండు వారలరీతి నీవును మెలంగిన నెట్లగునయ్యా! నీమంత్రశాస్త్ర ప్రవీణతయు నట్టిదేనా?

మైరా—శకునములవిషయమై నడిగితిగాక శాస్త్రములగూర్చి వాదించలేదు. శాస్త్రములెంత బలములైనవో నీవుమాత్ర మెఱుంగవా?

విదూ—ఎఱుంగుదును గనుకనే శాస్త్రములపై విశ్వాసముంచినట్లు దానిలోనిభాగమగు శకునవిషయమున నమ్మవలసివచ్చినది. అమ్మనుతిట్టి అబ్బను బూజించువెకలినిగాను. శకునములు నాకెప్పటికప్పటికందిచ్చినట్లు ఫలాఫలములఁ రుజువుసేయుచునేయున్నవి. చూడుము. మొన్న నన్నొక్కఁడు నిమంత్రణకుఁబిలువఁగా వలసినన్ని గారెలు బూరెలు లభించుగదాయని యుప్పొంగి వెంటనే బయలుదేరుసరికి నల్లని పిల్లియడ్డముగా వచ్చినదిగాని గారెల సంతోషముతోనున్న వాఁడనగుటచే లోకమునే మఱచియుంట నాదుశ్శకునము మాటఁ బాటింపక వెళ్ళిభోజనమునకుఁగూర్చున్నతతి ప్రథమకబళమందే మక్షికాపాతమైనది. అంతదానిఁదీసి నావలవైచి గారెలకొఱకెదురుచూచుచుండ నింతలో నాయింటిభాగ్యవతి నాయూహనెఱింగి కావలసినన్ని గారెలఁదెచ్చి వడవేసినది. కాని యందొకచిత్రముజరిగినది. చూచితివా! పాపమామె తొలుత వంటకమునకుఁ బ్రారంభించినప్పుడు గదిలో దాచియుంచిననేతి దుత్తకుమారుగా నాముదముకుండను దెచ్చి చూడకదానితోనే గారెలవండినదఁట. నేను విస్తరినిండ గారెలు పడినవిగదాయని సంతోషంబున గారెల వాసనను గని పెట్టియు గనిపెట్టలేనిమతిభ్రమణంబున నొకదానివెంట నొకటిని నెమ్మదిగా పట్టించితిని. కాని కొంతసేపటికి గడుపులోఁ దెమలి పూర్వాషాఢకు మొదలు పెట్టి పేగులుసహా జారిపడుటకు సిద్ధమై తలప్రాణము తోకకువచ్చినది.

మైరా— మిత్రమా! గొప్పకష్టమే సంభవించినది. వెంటనే నాకొఱకు కబురంపినమన యాస్థానవైద్యునంపియుండునుగదా!

విదూ— ఎందుకయ్యా, అంతశ్రమ! నాకు వైద్యము రాదనుకొంటివాయేమి?

మైరా— మిత్రమా! నీకు వైద్యశాస్త్రమునందుగూడఁ బరిచయముగలదా!

విదూ— లేకేమి! నాకైనేను వైద్యమునుచేసుకొనబట్టి బ్రతికితినిగాని లేకున్న నీపాటికి చచ్చియేయుండును. దానికేమిగాని వినుము. అప్పుడు పూర్వపుదుశ్శకునముమాట జ్ఞప్తికివచ్చి దానిఫలితమేయని రూఢిచేసుకొని మరల శకునంబుచూచుకొని నామందులసంచివిప్పి భిన్నభాండరసాయనము గొంతతీసుకొని పేరండకపప్పు—వాము—శొంఠి—నేపాళములఁ జేర్చిమాత్రఁగట్టి వేసుకొంటిని.

మైరా— ఆముదపు వంటకముఁ దినుటచే గలిగిన అతిసారమునకై మరల నాముదపుపప్పుచేతనే మాత్రఁగట్టితివా?

విదూ— ఏలకట్టకూడదు? "ఉష్ణం ఉష్ణేన శీతలం" బనునట్లు రోగము దేనిచేతజనించునో దానిచేతనే శాంతించును. క్రిందపడిపోయి స్మృతిదప్పినవానికేమి యుపచారముఁజేసిన బ్రతుకునో నెఱుంగుదువా? చెవులఁ రెండునుగట్టిగామూయవలెను

మైరా— మూసిన నేమగును?

విదూ— గడియలుఁ బడిపోయి స్వస్థుడగును. అసలే స్మృతిలేదుగదా "గాలిపోకుండ చెవులుమూయుట తప్పగాదా" యనియారవున్నవెంటనే ప్రాణవాయువులెగిరిపోయి డింకాకొట్టును. ఇదే వైద్యరహస్యము. చావఁబోవు వానికి మరణప్రదమైనమందునే వాడవలయును. చావునకుఁ జావుబ్రతుకేగదా,

మైరా— నెయ్యుఁడా! కంచుఁగదలించిన యోంకంతయు గదలునన్నట్లునిన్ను పల్కరించిననూరకొనువాఁడవుగావు. నీహాస్యోక్తులిఁకజాలును. ఇప్పుడు నిన్నెందులకుఁబిలిపించితినో నెఱుంగుదువా?

విదూ— చెప్పకయే నేనెట్లు తెలుసుకొనఁగలను. సాధారణముగా నన్నిట వ్రేలుపెట్టితినిగాని జ్యోతిషమునందుమాత్రము వెనకైతిని. నీవిట్లడుగుదువని తెలిసియున్న నేర్చుకొనియేవచ్చియుందును.

మైరా— దానినేల మొదటనే యభ్యసింపకపోయితివి.

విదూ— దానికి పార్వతీదేవి శాపమున్నదఁటగదా!. అందుకని అమ్మవారు కోపించి శపించినవిద్య నభ్యసింపరాదని విడచితిని.

మైరా— పోనీగాని యింతకుమునుపు నాస్థానమున నీవొక రహస్యాలోచనవినియే

యుందువు. ఆకార్యసాఫల్యముకొఱకై మనఘటిక సుచిత్రముఖులు పోయియున్నారు. వారీపాటికి గార్యము సాధించుకొని వచ్చుచునే యుందురు.

విదూ— కావలసినదే! రాదగినదే! ఇంకయోచనేల?

మైరా— ఏమో? ఎట్లుచెప్పఁగలము? అందువిషయమై నాలోచించుటకు నిన్ను రాఁగోరితిని.

విదూ— పిలుపించితివి. వచ్చితిని. బాగున్నదిగాని రాజా! సింహద్వారములుండ నీదిడ్డికంతల దూరనేల? కొలువుకూటములుండ యీపురిబాహ్యోద్యానవనము లేల? సింహాసనములుండ నీశిలావేదికయేల? మంత్రిసామంతాది పురోహిత బంధువర్గములు నీమేలుగోరువారెందరోయుండ వారినెవరిని రావింపక దొంగతనముగా ద్రాగమరిగిన బ్రాహ్మణముండాకొడుకులు కల్లుపాకవెనుకప్రక్కన గుసగుసలాడుకొనుమాదిరిగా నీరహస్యాలోచన లేల?

మైరా— ఓయీ! నేనిప్పుడొనర్పనెంచిన కార్యమతిరహస్యముగా నెరవేర్పఁదగినది. రెండవవాని చెవికెక్కఁగూడనిదగుట నిట్లొనర్చితిని. అందుముఖ్యముగా నాఁడువారల జెవిని జేరనీయరాదు. సంగతులెట్లున్న వారుముందుగా నమంగళముగా గంటఁదడిపెట్టుదురు.

విదూ— వయస్యా! ఆఁడుదానికి భయపడి నల్లాడుధీరుఁడవు నేటియసాధ్యకార్యము నెట్లునిగ్గింతువు? ఆఁడుది కంటఁదడిపెట్టుట యమంగళమగునా? అదియేశాస్త్రములోనిది? వైద్యశాస్త్రానుసారముగఁ గంటిలోని జలుబునీరుపోవుట దేహారోగ్యమేగదా!

మైరా— మూఢా! ప్రతిదానికి విరుద్ధమేనా? "కలకంఠికంటకన్నీరొలికిన సిరియింటనుండనొల్లదని" దానవవంశగురూపదేశమును నాలించవో?

విదూ— చాలులే! వెఱ్ఱిరాజా! నూతనకవులెవరో యచుకమునకై యతిప్రాస లోపములేకుండ నేడ్చినయేడ్పులను శాస్త్రములుగా పరిగణించి వానికైభయపడుదురే?

మైరా— నీవనినట్లమంగళముగాకపోయినను రహస్యము వెల్లడిమాత్రముగాకపోదు అందుచే గార్యహానియగును. నేనిప్పుడొనరింపఁబోవుకార్య మతి దుర్ఘటమైనది వైరులుసామాన్యులుగారు. ఇదివఱకే మనవంశనాశనమును గొంతవరకు గావించియున్నారు. అట్టివారలనేడని మాయోపాయంబున మట్టుబెట్టనూహించు నామార్గమన్యులచెవికెక్కిన క్రమేణ నది కోటదాటి నగరుదాటి వైరులకుఁ దెలియక

మానఁగు. అచ్చట మనమాయలకుఁ బ్రతిమాయలనొనర్ప మనవాఁడొకండు చేరి యున్నాఁడు ఇదియిట్టిదనివారికిఁ దెలసిన మనయత్నములు విఫలములగుటయేగాక వీఁడుమిక్కిలి మహాప్రాణములమీఁదికిఁగూడవచ్చును.

విదూ.—ఔరా దా పాగిలు! నీ॥ పైత్యరోగము ప్రాప్తించునని తెలిసియుండియు దానినేతాఁ బ్రయత్నించుటకంటె వెంగలితనమెందైననుగలదా? ఇంతయోచింపలేరా?

మైరా.—ఓయీ! నేనన్నియు యోచించియే యీకార్యమునకుఁ గడంగితిని. నే నీవలెనే పయనముగావలసినవాఁడను గాని ఘటికశుచిర్ముఖులరాకకై నిరీక్షించుచు నీయుద్దేశమునుగూడఁ గనుంగొని నా వెంట నిన్నుఁగొనిపోవనుంటి.

విదూ.—ప్రయాణమగుటకేమిగాని తాము శెలవిచ్చినట్లు మన ఘటికశుచిర్ముఖులసంగతి ఆమశ్రాద్ధమో! అన్నశ్రాద్ధమో కనుగొనిపిదప పోవచ్చును. ఇంతలో మనరహస్యములు బయల్పడునని భయపడుటకుఁగూడ నవకాశము లేదు. గాని నాపలుకొక్కటిమాత్రమాలోచింపుడు. ఎఱిఁగియుండి చెప్పకుండుటనాది దోషమగు. వినకున్న మీదిదోషమగు. ఏమంటిరేని వైరిబలదర్పాన్వితుండని వానిచైదములే వేనోళ్లఁజాటుచున్నవి. గాని యతఁడు మనకిదివఱకెట్టికీడు నొనరించినవాఁడుగాడు మనపేరూరునుగూడ దలపెట్టలేదు. అట్టివానితో నిష్కారణముగ వైరమాపాదించుకొననెంచుట కడుంగడు శోచనీయము. పరుల కొఱకైపోయి యెదురింటి చిచ్చును మన చేతులమీఁదుగ మనయింటిలో బెట్టుకొని పిమ్మటవెతగుందినట్లగును. సర్వమెఱింగిన నీకు నేజెప్పఁజాలను. పిదప మీ యిష్టము.

మైరా.—సంగడీఁడా! ఎక్కడనో అడుగుల చప్పుడువినవచ్చుచున్నది. పరులెవ్వరైన మనరహస్యవృత్తమునుఁగనిపెట్ట నిందువచ్చియుండిరా? లేక కలవనితలంపుగా తెన్నెడబాసివచ్చితినని మతంగి నన్నరయుచు నిచటికివచ్చియుండునా?

విదూ.—అబ్బా! ఏమిబ్రహ్మాండము మునిగిపోవుచున్నదని సరససల్లాపములాడు ప్రాణనాయకి ప్రక్కఁబాసివచ్చితివయ్యా! వచ్చితివిబో మరల నింటికిబోకుందువని యామెనిన్ను వెదకుచువచ్చునా?

మైరా.—నిజమే రాకపోవచ్చును గాని యీ యలికిడికేమికారణము?

విదూ.—(విసుగుతో) ఏమికారణమా? దొంగకుఁజీమ చిటుక్కుమన్నఁ బయలు తన్నుఁబట్టుకొనుటకేవచ్చుచున్నారని భ్రాంతినిబడునట్లు దొంగకార్యాశక్తతతో నుండిననీకు భ్రాంతి కలుగకుండునా?

మైరా.— మిత్రమా! ఆవైపునకుఁబోయి విచారించివత్తము.

విదూ.—ఎవరిపిచ్చి వారికానందము. నే నలదుననేల? ఆలాగే రమ్ము (అనియొకవైపు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(మఱియొకవైపునుండి మతంగి చెలికత్తెలతోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

చెలి 1—అమ్మా! ప్రతాపలంకేశ్వరుండగు మైరావణ మహారాజుగారి కర్ధాంగివయ్యుఁ గలఁగనివంతనె నింతదిగులొంద నగునా?

చెలి 2—నిజము నిజము. నిద్రబోవువారికేదైనఁ గలవరింత రాకుండునా? సహజముగా గలుగుచుండువానిగూర్చి పరిపాటిగ వెతలొందనగునా?

మతం.—చెలులారా! ఇంకమీయోగతాళి చాలించుడు; ఏమిచిత్రమోగాని నామనంబునఁ జెయ్యిడికలచినట్లేదియో చిత్తవిభ్రమము జనించుచున్నదే పనియుఁ జేయ నీయకున్నది. మాటికిమాటికి శరీరము కంపమొందుచుఁ జిరుచెమటలు గ్రమ్ముచున్నవి.

చెలి 1—అమ్మా! అకల తీరకట్టిదని మాకెఱిఁగించినదానికిఁదగు ప్రతివిధాన మాలోచింతుముగదా!

చెలి 2.— అవును. అదియే దారి.

మతం.—చేడియలారా! ఇప్పుడు చెప్పలేను. కొంచెము కుదుటపరచుకొనినపిమ్మటఁ జెప్పెద.

చెలి 2— ఆలాగే! ఇప్పుడు మించిపోయినదేమి? ఆనికుంజముచెంత విశ్రమించి సమాహిత చిత్తవైమనసునుఁ గుదుటపరచుకొనుము. (అనియచ్చటికిఁదీసుకొని పోయి విశ్రమింపఁజేయుచున్నారు)

(ఇంకొకప్రక్కనుండి మైరావణవిదూషకులు ప్రవేశించుచున్నారు)

మైరా.—(జనాంతికముగ) దధిముఖా! వృథానన్నుఁ బరిహసించెదవుగాని యీచాయనుండివచ్చిన శబ్దమునువినియుండలేదా? వేడుక చెలికాఁడవగుట నిన్నుగద్దించుటకుఁగూడవీలులేకున్నది గాక మరియొకఁడైననూరకుండునా?

విదూ.—(జనాంతికముగ) వయస్యుఁడా! కామిలారోగముగలవానికి జగమంతయుఁ బచ్చగానుండునట్లనుమానరోగంబుతో మెలంగునీకు నన్నిటననుమానమే! ఐన రాజాధిరాజవగునిన్నుఁగాదనిత్రోయనేల? (అనియిటునటు పరికించిచూచి) అమ్మయ్యో! చచ్చితిమిరాజా! (అని పరుగిడి కౌగలించుకొనుచున్నాడు)

మైరా—(జనాంతికమునవారించి) మిత్రమా ! ఏమియప్రియమునంభవించినది? నీకు భయకారణమేమి?

విదూ—(జనాంతికమున) ఏమియప్రియము గావలయును? మనమింతవఱకెవరు వత్తురని భయపడుచుంటిమో వారే సాక్షాత్కరించిరి.

మైరా—(జనాంతికమున) ఎవరెవరు ?

విదూ—(జనాంతికమున) ఎవరా ? నీగుండెలలోగాలము. నీప్రియురాలు.

మైరా—(జనాంతికమున భయముతో) ఎవరంటివి ?

విదూ—(జనాంతికమున) అయ్యో! వినఁబడలేదయ్యా ! నీకుఁజెముటగూడ తటస్థించెనా! ఔను. గుండెలలోరాయిపడి దిగ్భ్రమనొందునానికి లోకము గుస్తుండనా! పరులమాటలు వినఁబడునా! (బిగ్గరగా) మతంగిదేవిగారు వచ్చినారు. ఇప్పటికైనఁదెలిసినదా ?

మైరా—(జనాంతికమున నివారించి) మిత్రమా ! కేకలువేసెదవేమి ? దేవేరియుందు వచ్చిన వృత్తి మఱియువఱకు మనము వారికంటఁబడగూడదునరేగదా మనమిందున్నసంగతిసహా తెలియనీయరాదు,

విదూ—అంతప్రాణముమీఁదికేమివచ్చినది ?

మైరా—(జనాంతికముగ) సంగతివేఱు.

విదూ—(జనాంతముగ) పెండ్లముచేనింటిలోఁ బెడరెక్కలువిఱిచికట్టించుకొని తన్ను ఉఁడినుచున్నప్పటికిఁ పరువుకొఱకుఁబెనగులాడుచుఁ "జాఫ్రముండా"యని పండ్ల బింకంబుగా నఱచుచుండువానిచందంబున దేవేరిరాక గుండెలలో గాలమై వేధింపుచున్నను పరువునిలుపుకొనుచుంటివి మంచిదే. ఐననన్నేమిచేయమందువు ?

మైరా—(జనాంతికముగ)ఏమియుఁజేయనక్కరలేదు.నిశ్శబ్దముగానికుంజముచాటున దాగి వారివర్తనఁగనుగొందము.

విదూ—ఆట్లేగాని యక్కడ యెండినపత్రములుండి శబ్దమైన నామీఁద నేరమారోపింపవుగదా ?

మైరా—(జనాంతికముగ) అట్లనిపిచ్చలిడిగా నడువకుము. జాగ్రత్తగారమ్ము.

విదూ—చేతనగువఱకట్లనేనడచివచ్చెదను—నిష్క్రమించిచాటునదాగుకొనుచున్నారు

చెలి—అమ్మా! సంతాపము శాంతిపఱచుకొని కలవృత్తాంతమేమియో జెప్పఁగలవా?

మైరా—(జనాంతికమునవిదూషకునితో)వయస్యుఁడా! ఈమెకు సంతాపకారణమేమియోగదా ?

విదూ—(జనాంతికమున రాజుతో) వేఱుకారణమేమిగలదు. త్రాగుబోతువాని స్నేహమునుబట్టి త్రాగుడునేర్చుకొని కొంపలమ్ముకొని భ్రష్టులై యేడ్చువానివగిదిఁ గామాంధుని మాయమాటలకుఁజిక్కి గర్వాంధుఁడవై కొంపమీఁదికిఁదెచ్చుకొనుచున్నానని యేగదా !

మైరా—(జనాంతికముగ) ఆసంగతి నీకెట్లు తెలియఁగలదందువు?

విదూ—(జనాంతికముగ) గోడలకుఁజెవులుండునవినియెఱుంగవా ?

మైరా—(జనాంతికముగ) నీవనినదిగూడనొకకారణమే గావచ్చునుగాని ప్రస్తుతము గాదని నాయభిప్రాయము.

విదూ—(జనాంతికమున)అదిగాకున్న నేమిగానెంచెదవు ?

మైరా(జనాంతికమున వినుము.

చ॥ అనయమురాచకార్యముల • యందునిమగ్నుఁడనౌచుదానిపై
త్రిసిమదిలక్ష్యపెట్టనని • దీనతఁగుందుచు ; మీఁదుమీఁదకే
తనుని యసాధ్యదాడికిని • దాళఁగఁజాలకనానిమిత్తమై
వనరుహనేత్రియీవిధిని • వచ్చెనటంచుఁ దలంతుమిత్రమా !

విదూ—(జనాంతిక) ఆబ్బా ! ఎంతచిత్రముగా మాటలాడుచుఁ బరువునునిలుపుకొనుచుంటివయ్యా ! పాపము నిన్నువిడనాడి క్షణమైన నిలువనేరక "మగడా" యనుచుఁ బరుగులిడినదేమి ?

మైరా—(జనాంతిక)ఓయీ ! అందుఁజిత్రమేమున్నది? చూడుము.

చ॥ పరవనితాప్రసంగమునఁ • బాల్పడఁకుండగ ప్రేమపెంపునఁ
గరుణనుజూచుచుండునిజ • కాంతుడుయొక్కక్షణంబులేనిచోఁ
దరుణికి ఘోరకల్పముగఁ • దద్దయుదోఁచును గానలోకమే
మరతురురోయుచుందురుక్ర • మంబునహత్యలెజేసుకుంద్రుగా॥

విదూ—(జనాంతి) అకటా ! మంచిసారాంశమునేగ్రహించితివి. నీవెంచినదిరాగ గయ్యాళిచర్యలు, నాథునివశవర్తునిచేసుకొనుటకై పన్నెడిపన్నుగడలుగాని యదార్థములుగావు. వారల వగలాడితనమునకుభ్రమసి పురుషులు తరుణులకుదాసులై వారిచర్యలెల్లనిక్కములనినమ్మి నోరెత్తనీకుండ వర్తింపఁజేయుచున్నారు.ఉత్తమ స్త్రీలక్షణములిట్టివిగావు. నాథుఁడుతనకెంతమహాపరాధమొనరించినను దానినిఁదలఁ

చుకొనక తనపురాకృతముగా భావించి జీవితేశుని పైనలుగక డంబముగాఁ జెరువుల
కు బావులకుఁ బరుగులు పెట్టక నాతనినే దైవముగా మదినమ్మి వానియడుగులకు మ
డుగులొత్తుట పతివ్రతలక్షణము. అట్టి భేదాభేదంబులను గనుఁగొనలేక తనయా
లితప్పును దా నెఱుంగకుండి భ్రాంతిఁబడుట లోకసామాన్యమైనది. కాక తెలుసు
కొందమన్న నవకాశముండదు. అట్టియవకాశమే యబ్బినఁ జేయుచుండు పండువం
టి కాపురంబులు మంటఁగలియక మానవు.

చెలి—అమ్మా! చిత్తమును స్వస్థపఱచుకొంటివిగదా! వృత్తాంతమేమి?

మతం—ఏమి చెప్పుదునమ్మా? నాకన్నులయెదుట నొకభల్లూకము లెక్కలేని చీమల
పుట్టలం బెల్లగించి తనకాహుతిఁ జేసుకున్నది.

చెలి—అమ్మా! చాలాదుస్స్వప్నమే సుమీ! కాళీపూజావిధానంబులచేతను దాన
ధర్మంబులచేతను నీయమంగళము ప్రతిహతము కాఁగలదు. త్వరగా గాళికాలయమున
కేగుదము.

మతం—చెలులారా! నాయంబిక నాకనులయెదుటనే పొడగట్టుచున్నది. వేఱు నా
లయమున కేగనేల? మీరలేగి వలయు పూజాద్రవ్యములఁ గొనిరండు ఇచ్చటనే పూ
జింతెము.

చెలి—అలాగే అని (నిష్క్రమించుచున్నారు)

మైరా—(జనాంతికము) మిత్రమా! వినుచుంటివిగదా హృదయేశ్వరి రాఁగారణము. పూ
జాద్రవ్యములఁ గొనివచ్చులోపలనే దేవికడ కరిగెదను. నీవిందే యుండుము.

విదూ—అలాగే! మీతో నాకేల?

చెలి—(పూజాద్రవ్యములఁ దెచ్చుచు మైరావణునిఁ జూచి తనలో) అమ్మో! మైరావ
ణుండే వచ్చియున్నాడు. దేవినియమమున కేదైన భంగముఁ గలిగించునేమో?

మైరా—(చెలిని వారించి పూజాద్రవ్యములఁ దాఁ గొని మతంగి సమీపించి అందిచ్చు
చున్నాఁడు)

మతం—(మతంగి భక్తిపరవశయై వెనుకఁ జూడక పళ్లెరమును పట్టి పట్టకయున్నది)

మైరా—(పళ్లెరమును వదలుచున్నాఁడు)

మతం—వెనుకఁ జూడకయే కోపముతో) ఏమి! పరిజనునకింత మైమరపా?

మైరా—దేవీ! ఈ పరిజనుఁడిట్టివంటి కార్యముల బొత్తుగా చేతగానివాఁడే సుమీ!
వానిరాణివగు నీవు క్షమియించి దిద్దుకొనవలయును.

ఉ॥ సారసనేత్రిరో! విను నిజంబుగఁ ♦ దావక సేవకుండయో
నేరడు మంచి చెడ్డలను ♦ నీకు సపర్యలఁ జేయఁ బట్టునన్
నేరము లెంచఁ బోక దగుఁ ♦ నేర్పున నీసికి బుద్ధి సెప్పి సం
స్కారుని జేయఁ జూడనగు ♦ గాదెను త్రాస్వరి వేడఁ బోడుగా ॥

మతం—(తిచ్చపాటుతోఁ దనలో) హా! ఎంతయపరాధము?

మైరా—(ఎదుటఁబడి ఆదరభావముతో) సఖీ! తిచ్చపాటున కవకాశము లేదు. స్థిర
చిత్తవై యుండుము.

మతం—నాథా! అజ్ఞానంబునఁ జిత్తభ్రమంబున మీయెడఁ గావించిన దోషంబును క్షమిం
పఁ బ్రార్థించుచున్నదాన. (చెలులనుద్దేశించి) సఖీమణులారా! మీరైన నాథుని
రాక సెలుంగఁ జేయలేకపోతిరిగా!

మైరా—ముద్దులాడీ! అమాయికులగు చేటీజనంబులపై నలుగఁబోకుము. సఖీ! నిన్ను
క్షమియించవలసినంతి దోషమేమి జేసితివి. ఇది లోకసామాన్యమేగదా!

గీ॥ ఇలను నేకాతపత్రత ♦ నేలునట్టి
రాజరాజైన దాసుఁడౌ ♦ రమణికడను
దాసజనులను దండింపఁ ♦ దగిన యట్టి
నిన్ను క్షమియింప నేటికే ♦ నీరజాక్షి ॥

విదూ—(ప్రవేశించి) అమ్మా! జోలిమాలినపనిఁ బైనవేసుకొని పెనగులాడు యీ దా
సుఁడు క్షమాపణార్హుఁడు గాఁడు. తలుపుచెక్కతోఁ దగిసట్లు చల్లగబుద్ధిఁ జెప్పుము.

మైరా—(అపవారించి) మిత్రమా! నీభాగ్యమాయె. ఊరకుండుము. నీకెప్పుడు
నోరుమాటలాడిన నొసలు వెక్కిరించుచుండును. పిదప కార్యభంగమగును.

విదూ—(బిగ్గరగా) చాలు లేవయ్యా! మాటిమాటికి విఘ్నము విఘ్నమని వేదురులా
డెదవు. నేనేమంటిని? మాయమ్మతోఁ జూగ నీప్రయాణమునుగురించి మాటలాడ
లేదయ్యా! నీకు భయమేల? నన్ను వారింపనేల?

మైరా—(జనాంతికమున విదూషకుని బ్రతిమాలును.)

మతం—హృదయేశ్వరా!

గీ॥ నాథుఁ డెంతటి ప్రేమతో ♦ నాతిఁ జూచు
చున్న, సతి కెంత స్వాతంత్ర ♦ మున్న దాన

గిర్వాపదకనుప్రాణేసు ♦ కం టెనితిర
దైవములలేడటంచునుఁ ♦ దలుపవలయు ॥

విదూ—అమ్మా ! ఆకపూర్వపుమాటలు ఇప్పుడట్లుగాదు. శక్తివంచనలేక నాధుని చేఁగాళ్ళు పట్టిఁ మెుక్కొన్నగాని కాపుముసాగబోదు.

మైరా—తస్వీ! నీవలినదేగదా యుత్తమస్త్రీలక్షణము ! నీయోగ్యత మెచ్చనగును. ప్రాణేశ్వరీ ! నేఁటివిధానమంతయు గ్రొత్తగఁగనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పున్నమచందమామసరి ♦ బోలెడునీనుముఖోదుబింబమో
యన్నులమిన్న! రాహువిపు ♦ లార్తినిఁజిక్కికళావిహీనమో
నెన్నలలేనిచందమున . విన్నదనంబొనగూడెగాదెనే
నెన్నడు నిట్టివింతగన ♦ నేరను నీమొగమున్నమానినీ ॥

సుమంగలీ ! నిన్నుఁబాసివచ్చి పకిర్యాముగూడగాలేదే! ఇంతలోనిట్టివింతనుగలిగించినకారణంబేదియో యూహింపఁజాల ? (చెంతఁజేరిసమాశ్వాసింపుచు)

మ॥ చెలి! నీదుస్థితిఁజూడఁజోద్యమగుచున్ ♦ జీకాకునొందించె నా
వలనన్ దోషమొ ? నీస్వయంకృతమొ ? నీ ♦ ప్రాణంపుచేటీజనం
బుల యజ్ఞానమొ ? కాక వేఱేతరమో ? పూర్ణస్వభావంబుతోఁ
గలతీర్లెల్లవచింపుమా వినఁగనేఁ ♦ గాత్రాంతుబింబాధరీ ॥

విదూ—అమ్మా ! చల్లకువచ్చి ముంతనుదాచనేల ? కలసంగతిఁగరవు జెట్టుము.

మైరా—(సమీపించిచెక్కులదువ్వుచు) కాంతా !

మ॥ అనుమానింపఁగనేల బాల? గినసీ ♦ యాంతర్యమేపాటిదో
ననుఁజెక్తన్ బ్రతిమాలుప్రాణవిభునే ♦ యాలించగాలేక నీ
మనమందన్యతలంపులన్ దగిలిప్రే ♦ మాబంధమున్ వీడి హో
చ్చిన చింతాగ్నిదహ్యాంగ జేతునటవే ♦ చెప్పంగ భీతిల్లుచున్ ॥

విదూ—అమ్మా ! బ్రతిమాలిసకొలఁదిబిగించకుము. అట్టెబిగదీసిన పుటుక్కునఁదెగునేమొ ? మహారాజుగారేగవలసిన తొందరకార్యములు పెక్కులుగలవు. నీతో తిడువుమాటలాడుటకుఁగూడ తరుణములేదు. వారుదాటిపోయినపిదప నీచింతఁదీర్చువారెవ్వరు?

మైరా—తరుణీ ! ఏమట్లుబెంగగొని నిరుత్తరురాలవై యూరకుండెదవు ? నీస్థితినామదిఁ గలంచుచున్నది. ఉన్నతీరెఱింగించి నాచిత్తశాంతినిఁజేయఁజూడుము.

విదూ—(స్వ) అబ్బా ! ఏమిమాయలవాఁడురా ! కావుననే కాపురమును నెగ్గించుకొనుచున్నాఁడు. ఈతనికి యందినజుట్టు నందకున్నకాళ్ళు.

మతం—నాథా ! ఏమనివిన్నవింతును. ఇంతకుముందు మీరు నన్నువీడిచనినంతనే యకారణంబగుభయముత్పన్నమగుటఁజేయునదిలేక తల్పంబుపైమేనువాల్చ పాపి నిద్రనన్నావహించె.

మైరా—మంచిదే ! పనులులేనివారికి నిద్రాదేవియేగదా ప్రాణసఖి! తరువాత.

మతం—తరువాత నాకు గాఢముగానిద్రపట్టలేదుగాని కన్నులుమాత్రము తెఱపిఁబడక నట్లేపండుకొనియుండ నాకొకచెడుకలవచ్చినది. ఒకభల్లూకముమననగరు ప్రవేశించి లెక్కలేనిచీమలపుట్టలఁబెల్లగించి హతముజేసినది. ఇంతలో విభ్రాంతిదోఁచి లేచితిని. ఆస్వప్నవృత్తాంతమరయ కడుఘోరముగ మనసుఁదాకుచున్నది.

మైరా—తరుణీ ! ఇందుకేనా నీకింతవిచారము ? ఔరా ! ఎంతబేలచిత్తవు ?

చ॥ కలఁగనినంతమాత్రనె జ ♦ గంబుసమస్తముక్రుంగినట్లుగా
వెలవెలబోవుచుంటివి ♦ వేకులలక్షణమేతలంపుమా ?
కలలుయదార్థమంచు బలు ♦ కంగనువచ్చునె ? నీవెచెప్పుమా
కలను లభించుసంపదలఁ ♦ గాంతుమెతత్ఫలమందఁజూచినన్ ॥

విదూ—అమ్మా! అయ్యా ! మీయిద్దఱియభిప్రాయములుసమంజసములుగావు. నిన్న స్వప్నంబునఁగడుపారగారెలబూరెలఁదినినట్లును, అందుచేనజీర్ణముచేసియతిసారమేర్పడినట్లునుగంటిని. గానిలేచిచూచువఱకు గారెలబూరెలఁదిన్నగురుతుగా నాకుక్కినులకమంచముపాడైనది. కావున స్వప్నములు నిజమనిగాని కావనిగాని చెప్పుటకువీలులేదు.

మతం—హృదయేశ్వరా ! నాచిత్తమునుశాంతింపఁజేయుటకై తమరేమేమో చెప్పుచుంటిరిగాని అవినాకుస్వస్థతనుఁగూర్పఁజాలకున్నవి. ఆస్వప్నవృత్తాంతమట్టులుండ నేనిచ్చటకువచ్చుటకుముందు మీ ప్రయాణసన్నాహమెఱుంగవచ్చుటచే మఱింతదీనురాలనైతిని.

విదూ—ఎట్లు !మూలుగునక్కపైదాటికాయపడినదే! ఐనరాణిగారికివిచారహేతువే!

మైరా—(స్వగ)అన్నా! అనుకొన్నంతయేయైనది. ఈవేళనాకార్యమునకెట్టియాటంకము గలుగజేయునో ? ఇట్టిసమయములస్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చి మెత్తదనమునుఁ

జూపుచున్న నెత్తికెక్కి యేకార్యమునుం జేయనీయరు. కావున కతినమూనవలయును. (విదూషకునితో జనాంతికముగ) మిత్రమా ! నా ప్రయాణముసంగతి దేవేరికెవరెఱింగించియుందురో ?

విదూ — నేనే మెఱుంగను బాబో ! అమ్మగారినే యడిగి తెలుసుకొనుఁడు (స్వగత) కొంపదీసి యీయాపనిందదేవేరి నాపైఁ బెట్టదుగదా ! ఏమో ! నాకర్మ మెట్లున్నదో ! కానిమ్ము. చూతము.

మైరా — కాంతా ! నా ప్రయాణముసంగతి నీకెవరెఱింగించిరి ?

మతం — జీవితేశ్వరా ! ఎవరెఱింగించిననేమి? పతులకెదురాడుట సతులకుఁ బాడిగాదని శంకించియు నాసహజచేలత్వము నన్ను బాధించుటఁ జేసి సాహసించుచున్నాను. క్షమించి నేఁ బ్రార్థించు సమాధానం బొసంగి నన్నురక్షింపుడు.

విదూ — (స్వగ) అమ్మయ్యా! నాతల్లి కడుపుచల్లనిదగుట నీయమ్మ చక్కఁగఁ దప్పించినది. బ్రతుకఁగంటిని.

మైరా — తన్వీ ! నీ ప్రార్థన యేదియో వెల్లడింపుము.

మతం — మిమ్ము రావణుండు రాఁగోరెననిగదా నన్నువిడచి చయ్యన నేగితిరి! ఎందులకు?

మైరా — ఒకరాచకార్యవిషయమై నాతో మంతనంబున నాలోచించుటకు !

మతం — ఆకార్యమెట్టిదియో నేనెఱుంగవచ్చునా ?

మైరా — అదికడురహస్యమైనదగుట నీవిప్పుడెఱుంగరాదు. రేపటియుదయమునఁ గాదు; కాదంకొక్కయామములోపల నేనేఁ జెప్పెదను.

మతం — నాకడఁ గూడ దాచవలసిన రహస్యములు మీకుండునా ?

మైరా — రాచకార్యములయందు స్త్రీలు పాలుగొనరాదు. కావున నీకాయంశమనవసరమని హెచ్చరించుచుంటిని.

మతం — ఆర్యపుత్రా ! చల్లకువచ్చి ముంత దాచనేలయనునట్లు నేనింకను వెనుకంజవేయనేల? హృదయేశా ! మీయుద్యమంబు సర్వంబు నామూలాగ్రంబుగ వింటిని. కాని మీభావమునకు వ్యతిరేకము గాఁ బలుకుట పాడిగానిపనియైనను నాయాందోళనము నన్నుఁ బ్రేరేపించుచుంట సాహసింపవలసివచ్చినది. దానవనాయకా ! మనుజుఁడని శ్రీరామునిఁ దెగడి దశకంఠుని ప్రార్థనచేఁ బంతమూనుచుంబోతిరేని యాతనివలె మనమును చింతనొందవలసినవారమగుదుము. ఆ శ్రీరాముని చరితంబులు వినినకొలఁది మహావింతలగుచున్నవి. మరియు నగ్నికి వాయువుతోడైన చందంబున విరూపాక్ష ధూమ్రాక్షాది మహారాక్షసవీర ప్రాణాబ్జ గంధేభులగు కపీంద్రులెందరో వానియనుచరులై పరిఢవిల్లుచున్నారఁట. కావున నామాటలాలించి యిప్పటి

మీయుద్యమంబుడిఁగి మీయర్ధాంగినగు నామాంగల్యమును సుమాంగల్యముగా నొనరింపుడు.

మైరా — తన్వీ ! నీతత్వహితోపదేశమంతయు ముగిసినదా! ఈవఱకు నిన్ను వీరవనితగా భావించుచుంటిని గాని నట్టిచేలవని యెఱుంగకపోతిని. నీవు నిజముగా మతంగివే నా? నేను మైరావణుండనే నా? మున్ను వచించిన కలవరింత నిన్నుఁ బాయలేదా?

గీ॥ భూతిమేమైన సోకెనో? బుద్ధిచెడెనో ?
కల్వరింపుచునుంటివో ? ◆ కాకమాయ
రావణాసురు ప్రాణంపు ◆ దేవివీవు
కావో ? యస్ఫుతిమయ్యోగా ◆ కలికిమిన్న ॥

ఛీ ! ఛీ ! సకలజగద్భయంకర మాయారావణచక్రవర్తి కిల్లాలవైయుండియు చేల చందంబున నొకమానవాధమునిఁ గీర్తి సేయుచు నాయుద్యమునకన్యథా ప్రవర్తింప నెంచినాకుఁగాని హితోపదేశమొనరింప నేర్తువే? చాలు నీసరసత మెచ్చవచ్చును !

మ॥ నరతుచ్ఛుస్వనాభిలాషివగుచున్ ◆ నాముందు నిర్భీతిగా
మరియాదన్ విడనాడి చేలగతిఁ బ ◆ ల్మారెట్లు వాదింపఁగా
సరియౌ నేచెలి ! నాదుబాహుబలముల్ ◆ శౌర్యాదిచందంబులీ
వెరుగన్ జాలవె ? అన్నియున్ దెలిసియే ◆ యిట్లాడనెట్లోపితో!

స్త్రీలకుస్వాతంత్ర్యమిచ్చి ప్రతిసంగతులు వారితో ముచ్చటించు నాబోటిపురుషులయవివేకమునకుఁ జింతిలవలెగాక మిమ్ము దూరిన ఫలము లేదు ఛీ ! దనుజకులమునకంతకు నపయశంబబ్బ నీమాటలాలించఁదగినవి కావు. మారుమాటాడిన నాకోపాగ్ని నీఁ బ్రజ్వరిల్లఁ జేసినదానవగుదువు పొమ్ము.

మతం — ప్రాణేశ్వరా ! పయిత్యరోగికిఁ బంచదారయుఁ జేదగునట్లు నేటికి నాహితముగూడ మీకురుచింపదాయెగా ! ఈవఱకెన్నఁడు నామాట జవదాటియెఱుఁగని మీకు నాపయి నేడిట్టియాగ్రహముఁ గలుగుటకు కారణము నాదుప్రాప్తియో కాలవైపరీత్యమో గావలయును. నామంగళసూత్రమహిమ యెట్లున్నట్లుగాఁ గలదు. ఆఁడుదానగుట చేలబుద్ధిని నట్టిహాగిన నమంగళమంబగు. మీరుతిరుగవచ్చికంటఁబడు

దాక శాంకరీదేవినుపాసింపుచు మీవిజయమునకై వేచియుండెద. నాకు శెలవిమ్ము.

మైరా—మంచిది. ఉత్తమసాధ్వియాచరింపవలసినవిధమట్టిదియే గదా! పోయిరమ్ము.

మత—(నిష్క్రమించును)

మై—చెలికాఁడా! మంత్రనంబునకుఁగాలములేదు. నేవచ్చులోపల మీరెల్లరుఁ గాళీ పూజకుఁ దగుయత్నములొనరింపుఁడు.

దూ—అలాగే! (అందఱునిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

పంచమాంకము.

లంకాపురిలోని వెలుపలిభాగము.

ప్రవేశము మైరావణుఁడు.

మైరా—(ఒంటరిగాఁదనలో) తాటిచెట్టెక్కువాని తలఁదన్నువారుందురనుమాట నిక్కువమేసుమీ! ఘటికశుచిర్మ్ముఖులవాక్కులు సత్యములుకావనియుఁ బిఱికిపందలై దశకంఠునిస్థితినిఁజూచి కలవరపడి యేకోతిచేతనోజిక్కి తన్నులఁదిని తప్పించుకొని ప్రాణంబులపైఁదీపిచేతఁ బరుగిడివచ్చి గోరంతలఁ గొండంతలఁజేసి నాకడ వచించిరనియుఁ దలంచితినిగాని వారినుడువులు త్రోసివేయఁదగినవికావని నాకిప్పటికిస్పష్టమయ్యె. భళిరా! ఏమీ రామునిశక్తి? ఏమీయీకపిసేనస్వామిభక్తి? ఎంతపింతగనున్నది.

మ॥ నిరతంబున్ రఘురాముసేమమునకై ♦ నిద్రాదిభోగంబులన్
మరపున్ జెందుచునన్యకాంక్షలను నే ♦ మాత్రంబునాశింపకన్
బరమప్రీతిస్వకార్యమట్టులసదా ♦ భావింపుచున్ వానరుల్
స్థిరతన్ సేవయొనర్చుచుండిరిగ భ ♦ క్తిశ్రద్ధలింపొందగన్ ॥

ఎంతవారుగాకున్న నరులేడ? యాతుధానయోధుండగు రావణునిభంగపరుచుటేడ?

క॥ కడలినిగట్టిన విధంబును
విడువకఁగోటానకోట్ల ♦ వీరులననిలోఁ
బొడచినవిధమును దలఁపగఁ
దడఁబడనొనరించుచుండె ♦ ధైర్యంబకటా?

అట్టివారలతోఁ గ్రౌర్యమునుఁబెంచుకొనుట నిజముగా రావణునివెఱ్ఱితనమే! తన నిజస్థితికి భంగమొదవినప్పుడుగూడ నక్కబిక్కములాడినఁ బ్రాణములుదక్కునే స్వనా? అట్టితానొక్కనితోఁబోకుండగనే జోలిలేనితదితరులఁగూడ చిక్కులఁబె

ట్టఁదలపెట్టినాడు. నరులు-వానరులని తృణీకృతభావముతో వెఱ్ఱినై లేనిగొడవఁ దెచ్చిపెట్టుకొంటిని. ఈ విచిత్రనూతనమయచమత్కృతియే వీరిసామర్థ్యమును వెల్లడిఁజేయుచుండె. ఔరా ఎంతవింత ?

సీ॥ గగనభాగము కెగసి ♦ గావించినను గాని
యంతుఁ జిక్కని కోట ♦ యెంత కలదో ?
పాతాళమునఁ దూరి ♦ పరికించినను గాని
వింత దోఁచు బునాది ♦ యెంత గలదో ?
ప్రాకారమును జుట్టి ♦ పలుమారు జూచిన
సందు దొరకని చంద ♦ మెందు కలదో ?
పెట్టె ఫిరంగుల ♦ గొట్టి చూచినగాని
సుంత కదలని బలము ♦ దెంత కలదో ?
అరెరే ! నేరుపు చతురత ♦ నబ్బురంబు
నొందఁజేయుచు మిగులనా ♦ నందమయ్యె
మానవాధము చైదమో ♦ మయుని శిల్ప
చతురతయొ గాని వర్ణింప ♦ శక్యమగునే !॥

ఆహా ! ఏమియీనిర్మితకోటవిచిత్రము. ఇదినిజముగాకోటయా? లేక నన్నుమాయలో ముంచివెనుకకు మరలింపనెంచిచేసినచాటయా ?

సీ॥ కోటయాయిది? కాదు ♦ వాటమౌ దుర్భేద్య
వజ్రనిర్మిత నూత్న ♦ పంజరంబు
ప్రాకారమా? కాదు ♦ లోకైకపూజిత
శ్రీకారయాకార ♦ చిత్రితంబు
కాంచనగర్తయా? ♦ కాదు కల్లోలిత
శాఖామృగగ్రాహ ♦ సాగరములు
రాముసైన్యము ? కాదు ♦ రావణదుర్వార
శౌర్యనాశకమృత్యు ♦ సంచయంబు

కాంచనరుఁడో కొరాముండొ? ♦ కాదు కాదు
శిష్టపరిపాలనార్థమై ♦ క్షితితలమున
నవతరించిన నారాయ ♦ ణావతార
మనెడివాక్కులు నిక్కంబు ♦ లాయె నేఁట !

ఏమైనఁగానిమ్ము. నావిజయము నాకే సందేహాస్పదముగనున్నది. ఐన సాధ్యమైన యత్నములుసేయక వెనుకఁదిరిగిపోఁగూడదు. అక్కటా ! గొప్పచిక్కుసంభవమాయె. సురాసుర దుర్భేద్యంబగు నీకోటలోనికిఁదొలుతఁ బ్రవేశించుటెట్లు? (ఆలోచించి) మారీచునిచందంబున మాయవేషధారినై వీరలమాయమునుంచి లోనఁబ్రవేశించిగదా మచ్చుఁజల్లి శ్రీరామలక్ష్మణుల మూర్ఛఁబుచ్చి గొనిపోవలయు? అదెట్లు సేయనగు ? ఏవేషమూనిన వీరునమ్మెదరు ?

తెఱలో—ఓహో ! విభీషణాంగద జాంబవంతులారా ! హెచ్చరిక. హెచ్చరిక.

మైరా—బలే ! ఈకపులు నాకుఁజిక్కనిమార్గపగ్గకులైరి. మా విభీషణునివేషమూని వీరల మన్నామాయోపాయంబులముంచెద. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(ఇది విష్కంభము)

—:o:—

(నిర్మితకోటవాకిటఁగావలిఁగాయుచు హనుమంతుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హను—(భక్తపరవశుఁడై) ఆహా ! శ్రీరామచంద్రుని దివ్యపాదారవిందంబులనమ్మికొల్చువారలభాగ్యమే భాగ్యము ! ఈజన్మసార్థకము.

సీ॥ కనులుగల్గుటకు నీ ♦ కాంచనాంబరుజూచు
ఫలముగాని మఱేమి ♦ ఫలము లేదు
జిహ్వగలుగుటకు నీ ♦ శ్రీరాముఁబొగడుటే
ఫలముగాని మఱేమి ♦ ఫలము లేదు
వీనులుండుటకు నీ ♦ విశ్వేశు వినుటయే
ఫలముగాని మఱేమి ♦ ఫలము లేదు
దేహంబుగల్గ నీ ♦ దేవేశు సేవించు
ఫలముగాని మఱేమి ♦ ఫలము లేదు

కిల్బిషములుండుటకే రాము • చరణయుగము
బూజసేయు మనుంబుటే • పూర్ణసిద్ధి
జన్మమెత్తినదానికి • సారసాక్షు
దాస్య మొనరించుటే ఫలి • తంబుగాక!

ఔరా! ఎట్టివారలఁగూడ భ్రమింపఁజేయు శ్రీరామ తేజఃపుంజ మెంతని కొనియాడఁగలను.

సీ॥ సౌందర్యసముదయ • సంకేతమందిర
మనుజోచి శ్రీరాము • తనువుఁజూడ
సౌభాగ్యగాంభీర్య • సదనమౌ గివ్యస్త
లంబనితోచనీ • యనఘుయుగము
మాంగల్యలక్ష్యంబు • మానంబుతో నుండు
కమలంబుసాటి యౌ • ఘనుని మోము
దయయుశ్శృంగారంబు • దాముగాఁ గూడిన
పున్నెంపుతావులౌ • పురుషుకనులు
యిట్టిసుహాసియమూర్తిని • నింపుమీఱ
నపుడుఁ గనుఁగొనుచుండుట • కెల్లయింద్రి
యములఁ గన్నులుగాఁ జేయ • డాయె నలువ
తనివిదీసు నెరెంటి జే • గనినయంతె ॥

మఱి

క॥ కామితఫలసంప్రాప్తికి
రాముచరణనళినరేణు • రాజియెడక్కన్
భూమీజనులకు సాధన
మేమియుఁ గనుపట్టఁబోవఁ — డెందునఁదలఁపన్

లేదు. లేదు. నిక్కంబుగా లేదు. ఔరౌరా! రామనామస్మరణ మెంతయానందదాయకము? ఎంత సౌఖ్యప్రదము? ఎంత సౌభాగ్యయుతము? కావున నేసదా

దేవతులు, మానులు, జపించుచుందురు. అట్టిరామనామమును వర్ణించుటకు నాబోటి యల్పునకు సాధ్యమగునా!

సీ॥ ఘోరవిషాదసం • సారాటవినిఁగాల్ప
రామనామముకుఠా • రంబుగాదె
అజ్ఞానఘనతిమి • రాంధఁబువదలింప
రామనామము భాను • రశ్మిగాదె
పరభక్తికల్యాణవార్ధి • నుప్పొంగింప
రామనామము సోము • రాకగాదె
పాపౌఘదుర్వార • బంధంబులను ద్రెంప
రామనామము లవి • త్రంబుగాదె
అఖిలశాత్రవశౌర్య శై • ల్యాద్రిఁగూల్ప
రామనామము తగు భిదు • రంబుగాదె
వసుధ భవరోగజనిత పి • పాసఁ నార్ప
రామనామముపీయూష • రసముగాదె ॥

అట్టి తారకనామోచ్చారణభాగ్యంబు, సేవానుకూలత నాపూర్వపుణ్యవశంబున లభించె.

ఉ॥ ధన్యుఁడనైతి రాఘవుప • దంబుల సేననిశంబుఁ గొల్చుటన్
మాన్యుఁడనైతి నా సరిస • మానులలోఁ గడుపెద్దనైతి నా
కన్యము లేదు భూవలయ • మందున జన్మము ముక్తిఁ జెందసా
మాన్యులకందరానిబహు • మానముఁ బొందితిఁ గీర్తిఁ జెందితిన్

(విభీషణవేషధారియైమైరావణుఁడు జనాంతికమున ప్రవేశించుచున్నాడు)

మైరా — (జనాంతికముగఁదనలో) సరి. సరి, ఈ వానరపశువులకు ధైర్యస్థైర్యము లెక్కడనుండివచ్చెనాయని సందేహపడితినిగాని పిరికిపందయు కులనాశకుండును నగు రావణానుజుఁడు వైరిగుంపఁజేరి మాకులమర్మంబుల సెప్పటికప్పుడు వారికెఱిగింపుచుఁ దత్ప్రతీకారముల విశదీకరించుచుండుటచే వారికి విజయము చేకూరుచున్నదని నేటికిఁగనుఁగొనఁగంటిని. లేకున్న బ్రహ్మకైన మామాయల నెఱుంగ

సాధ్యమగునా ? (విభీషణునుద్దేసించి) ఔరా! దనుజహతకా! కులవిధ్వంసకా! అభిమానశూన్యా! రావణానుజా! విభీషణా!

చ॥ దనుజకులప్రభావమును ♦ దగ్ధమొనర్పఁగ నాత్మగౌరవం
బును దలఁపంగఁబోక నర ♦ పుంగవునెక్కు నిశ్రేష్ఠుఁడంచు హె
చ్చిన తమినాశ్రయించి మన ♦ చేవనశింపఁగ నెల్లమర్మముల్
వినుతియొనర్చికట ! వి ♦ భీషణ ! పుట్టినవంశనాశనా !

కానిమ్ము. నీబోటి యధమాధముండొక్కఁడు దుర్వృత్తినిసంచరించినంతసర్వనాశనమైనదనుకొంటివా ? మూఢా ! అట్లుదలంచుటకూడ నీబుద్ధిమాంద్యమే.

ఉ॥ నీయనుజుండు దుర్భ్రమను ♦ నిల్చిశ్మరార్భటిమీరలేక నే
సాయము లేకఁదాదనుజ ♦ సంతతిఖ్యాతినిఁగూల్చెఁగాక క్రూ
రా! యవినీతి చిత్త ! మయి ♦ రావణుఁడిప్పుడు వచ్చెనిన్ను నీ
నాయకునిన్ వధించుటకు ♦ నన్నెటులెప్పుకొనంగనేర్తువో ॥

ఛీ ! ఛీ! దనుజకుల ఛండాలా ! కులాభిమానమైనగణింపక ప్రాణంబులపైనాశచే నీతులుపదేశించు నెపంబున నగ్రజునిచే నిరాకరింపఁబడి వైరినిశరణంబువేడిన ప్రాణంబులను దక్కించుకొంటివా ! అభిమానశూన్యా ! మానముకంటె ప్రాణంబు హెచ్చుటరా ! లోకంబుననన్నదమ్ములని విశ్వసించుట నిరర్థకంబని నేటికి నీవలన రూఢియయ్యె. సరే ! ఇప్పుడుమించినదేమి ?

చ॥ అరనిముసంబులోన మిము ♦ నందఱిఘోరవిపత్సముద్రమం
దరమరలేక ద్రోసి విజ ♦ యంబుపయిన్ భ్రమవీడఁజేసి మీ
నిరుపమశక్తిసంపదల ♦ నీరసపుచ్చి ప్రగల్భనాశమున్
విరివిగఁబొందఁజేయును వి ♦ భీషణ ! ఈ మైరావణుండిదే ॥

ఇంద్రజాల, మహేంద్రజాల, టక్కు, టమార, గజకర్ణ, పరకాయ, మహామాయ, జలాగ్నిస్తంభన, మొనకట్టు, వాకట్టు, రయస్తంభన, వశ్యాకర్షణ, విద్వేషోచాటన, సంహారణ, గాలవంచన, పక్షిగతిబేదన, యోగవాదన, నంజిన, భేదన, ధృతివిశేషవంచన స్వరవంచనలను మంత్రతంత్రవిద్యలందసమానమేటినగు నీ మయిరావణుంబారిఁబడినవారెవ్వరీవఱకు తప్పించుకొనఁగలిగిరి.

ఉ॥ పెక్కువచింపనేలరవి ♦ భీషణ ! యో రఘురామ! లక్ష్మణా!
చిక్కితిరందఱుంబటువులుఁ ♦ జేరినకుందెలురీతి పాపనీ
టక్కరి రావణానుజుహ ♦ శావడి బోధనలందియింక మీ
రెక్కడికేఁగఁగాఁగలరు ♦ యీ మయిరావణుచేతఁజావకన్॥

అకటా ! రోషభీషణజాజ్వల్యమానసుఁడనయి చేయవచ్చినకార్యమునుమరచి మంచిచెడ్డలనెంచక వృథాకాలయాపనముఁజేయుచుంటిని. అక్కటా ! రోషమెంతచెడ్డది ?

గీ॥ మంచిచెడ్డలనణుమాత్ర ♦ మెంచనీదు
చేయఁగఁదగినకార్యంబుఁ ♦ జేయనీదు
కష్టసుఖములనావంతఁ ♦ గాంచనీదు
తలఁప రోషమనర్థసం ♦ ధాయకంబు ॥

ఇఁకనాలసింపకఁ గార్యాభిముఖుఁడనయ్యెద. (యోచించి) ఇదెట్లుసేయనగు?

ఉ॥ ఇత్తఱి భీమరూపబలుఁ ♦ డెవ్వఁడొ వాకిటనిల్చి భక్తిమైఁ
జిత్తమురామపాదసర ♦ సీరుహమందునఁ జేర్చి మీఁదలో
కోత్తరమైనసాంద్రరస ♦ మూరకదావెలిఁగ్రక్కుచుండఁగా
బిత్తఱిచూపుఁజూచుచుఁ బ్ర ♦ వీణతఁగావలిఁగాయుచుండెఁగా॥

వీఁడెవ్వఁడో ? ఆకారమునుఁజూడ మహాబలతేజశ్శాలియని చెప్పకయే చెప్పుచున్నది (ఆలోచించి) అతఁడేకావచ్చును!

సీ॥ కాఁబోలువీఁడు యీ ♦ కాకుత్స్థసైన్యాధి
పత్యంబుఁగైకొన్న ♦ బలయుతుండు
కాఁబోలువీఁడు లో ♦ కాళిమెచ్చఁగ ఘోర
వార్థిదాటినయట్టి ♦ వనచరుండు
కాఁబోలువీఁడు లం ♦ కాపట్టణంబును
దోకతోఁగాల్చిన ♦ దోర్బలుండు
కాఁబోలువీఁడు ప్ర ♦ ఖ్యాతశౌర్యస్ఫూర్తి
దనుజులఁజంపిన ♦ ఘనబలుండు

నీటఁ జొకాఁ బోలు జానకి ♦ జాడఁ గాంచి
యుద్ధసన్నద్ధగానిద ♦ మిద్ధమంచుఁ
జేసి రావణుబలముల ♦ జిత్రగతులఁ
బట్టిచెండాడి వైచిన ♦ బాహుబలుఁడు ॥

నీనియాకారముఁ జూచిన షైదములఁ దలఁచిన నాశక్తిసామర్థ్యంబులన్నియు మరపునకువచ్చి నన్నుఁ బిరికివానిగాఁ జేయుచున్నవి. ఏమైనఁ గానిమ్ము. (సమీపించి.) పలుకరించెదఁ గాక! (సమీపించి) వీఁ డెవ్వఁడో తెలియక నెట్లు సంబోధింతును? ప్రమాదము వచ్చినఁ బ్రాణహానియగును. (ఆలోచించి) హనుమంతుఁ డనువాఁడు కోటను నిర్మించి వాకిటఁ గావలియుండెనని గదా నాభటులు నాకెఱిఁగించిరి. ఇట్లు పిలిచెద (ప్రకాశముగా) హనుమంతా!

హను—(హనుమంతుఁడు పలుకకరిచ్చపకోను)

మైరా—(స్వగ) వీనిరిచ్చపాటుఁ జూచిన వీని నామ మది యేనని స్పష్టమగుచున్నది. కాని భక్తిరసమగ్నుండై దేహముఁ దెలియకున్నాఁడు. వీనిని మాయఁ బుచ్చుటకు మంచిసమయము తటస్థించినది (ప్రకాశ) పవమానతనయా! నీకిది యేటివెఱ్ఱి?

ఉ॥ భ్రాంతినిఁ బొందినావొ? మధు ♦ పానముఁ జేసితొ? నిద్రఁ బోవుచుం
డింతగఁ గల్వరించెదవొ? వి ♦ వేకముఁ బాసితొ? పిచ్చియెత్తెనో?
వంతలఁ జిక్కియున్న రఘు ♦ వల్లభు రక్షణఁ బీటఁ బెచ్చి నీ
స్వాంతమునంత భక్తిరస ♦ వారధిముంచెదె బుద్ధిహీనతన్ ॥

ఎక్కడి భక్తిరసము? ఎక్కడిపాపము?

క॥ సరిలే బాగాయెను నీ
చరితము; రఘురాముకార్య ♦ సంఘట్టననే
మరపుఁ జెందుచు నిపుడి
తెఱుఁగున వర్తింపనగునె ♦ ధీరవతంసా!

దేనికైన దేశకాలపాత్రంబులుండవలదా!

హను—(భక్తిరసమగ్నుండయ్యు నించుకస్మృతి నభినయించి) ఓయీ! నీవెవఁడవు? వెఱ్ఱివానివలెఁ గనఁబట్టుచున్నావు. రామనామామృతపానమునకుఁ గూడ దేశకాలపాత్రంబులు కావలెనా! శ్రీరాముని మహిమలు వర్ణింపనలవియా? వినుము.

క॥ శరణార్థులైన వారికి
శరణము, దుర్మార్గజనుల ♦ సంహరణజయా
భరణము, భానుని వంశో
ద్ధరణము, శ్రీరామునామ ♦ తారకమనవిన్ ॥

మఱియు

క॥ శ్రీరాము పాదరజములఁ
గోరుచు శిరముపయి ♦ మోపికొల్లగ మదిలోఁ
జేరిచి తన్నామము నే
మానకఁ దలఁచిన నుముక్తి ♦ మార్గముగాదె?

అట్లగుటనో మూర్ఖా!

గీ॥ కామధేనువు మనచెంతఁ ♦ గాచియుండు
వేళఁ బాల్మాలి యామీఁద ♦ బిచ్చమెత్తు
కొనఁగ నూహించు చందాన ♦ మనుజపతినిఁ
గొలువకుండుట యాగాదె ♦ తులువ! తలఁప!

నీవు చూడ మాయకునివలెనున్నావు. రామనామస్మరణకు దేశకాలపాత్రంబులుండవలెనని వచించు నీచరితము యనుమానాస్పదంబును నింద్యార్హముగానున్నది.

అక్కటా!

ఉ॥ నిక్కపు రామభక్తి మది ♦ నిల్వదొ? జ్ఞానము నుంటఁగల్లెనో
ఎక్కువ కల్లుఁ ద్రాగఁగ యి ♦ పెక్కెనొ? వానరవంశమందు నీ
వక్కట! పుట్టవో? గనన ♦ యారె! యిటుల్ నను మోసపుచ్చ నీ
చక్కికి వచ్చియుండిన ని ♦ శాచరుఁ డంతవొ? తోఁచదయ్యెఁగా॥

ఛీ! ఛీ! నమ్మఁదగదు. కావున నో మాయకారీ!

క॥ కపటపు వేసముఁ బూనుచు
సహకారము సేయవచ్చి ♦ నట్టివిరుద్ధం
పు పిశితాశనుఁడవగుచోఁ
గృపఁ జూడడు పవనసుతుఁడు - క్రూరుఁడవౌ వ్యాఘ్రా?

మైరా—(తనలో) ఏమి! వీఁడు నన్ను కనుఁగొనెనా యేమి చెపుమా! కాలాంతకునివలె నున్నాఁడు. వీఁడుచేసెడు శ్రీరామస్తవమంతయు వైరులభయపెట్టుమాటలైయున్నవి. నన్ను సత్యముగాఁ గనుఁగొనియెనా తప్పించుకొనుమార్గము లేక చావవలసిన దే! (యోచించి) ఎట్లు గుర్తించియుండును? నాయనుమానమే నన్ను బాధించుచున్నది. కానిమ్ము. వీని నమ్మించ నిదియే బలికెద (ప్రకాశము) హనుమంతా! నీ విపరీతప్రసంగమునకంతము లేనట్లున్నది. కన్నులు విచ్చి చూడుము. నేనెవఁడనో నీకు స్పష్టము కాఁగలదు. ధీమంతా! మన ప్రస్తుతకార్యమునకంతరాయము కలుగకుండునట్లు ప్రమత్తుఁడవై యుండుమంటినిగాని నీకు భక్తి వలదంటినా? నేనును శ్రీరామపదసేవకుఁడనే!

హను—(పూర్వస్థితిలోనుండియే) ఛీ! కల్ల. మా కపిసేనలో నీయట్టి వ్యర్థప్రలాపయుండునా? నీమాటలు విపరీతములై నీవు నిక్కముగా కుటిల దైత్యాధముఁడవై నన్ను మోసపుచ్చ వచ్చినవాఁడవని స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నవి. పొమ్ము. మారు మాటాడకఁ బ్రాణములు దక్కించుకొమ్ము.

మైరా—హనుమంతా! భక్తిపరవశత్వమున మైమరచి నన్ను శంకించుచుంటివి. నే నెవ్వఁడనో దెలిపెద. వినుమా.

క॥ పుట్టుకచే దనుజుఁడనై
పట్టితి శ్రీరాముపాద ♦ పద్మంబుల నా
గుట్టెఱుఁగరె మీ రందఱు
నిట్టులననుమానపడఁగ ♦ నేల మహాత్మా?

హను—ఏమీ! దనుజకులసంభవుఁడవే నా! సరి. శ్రీరామనామోచ్చారణానర్హులగు రాక్షసవంశజాతుండవైయుండియు నిజముగా శ్రీరామపాదసేవనాభాగ్యంబందినవాఁడవైనయెడల నీజన్మము సార్థకమైనదే. కానినీయిప్పటిమాటలు కపటంబులైన నమ్మఁదగినవి కానట్టులున్నవి.

ఉ॥ దానవవంశజుండవని ♦ తావక వాక్కులెఱుంగఁ జేసెగా
నీవరినాథమాళికకు ♦ నేస్తుఁడవౌటను నమ్మరాదు మీ
దానవవంశవర్తనలు ♦ తద్దయు నాకిటఁ గ్రొత్తగావు నీ
బూనికవచ్చియున్నవిధ ♦ మూకయనుమానముఁ దోపఁ జేసెనూ॥

ఉ॥ కాప్రననామనంబున ♦ గప్పవఁగల్పనసేయ బోకని
పావనిమైన యర్కకులు ♦ బాహుబలాఢ్యత నాదశౌర్యము
భావమునందు వేదలఁచి ♦ పరుసు ప్రాణభయార్తిమూర్తివై
ఆవిధసేయకున్న భువి ♦ యందున నీవిఁక నుండబోవుసూ॥

నిక్కము మరుగుపఱచి నీ నెక్కఱణినైనఁ దప్పించుకొని పోఁజూతువేమో! అది వట్టిభ్రాంతి! వెఱ్ఱియాహా!

గీ॥ మాయనాటకధారివై ♦ మహిని నిటు
సంచరించెడు శ్రీరాము ♦ చంద్రుముం ను
దనుజమాయలుగన భవి ♦ తంబులగునె
భానువంశ్యుని దమనల్ల ♦ బాయుపగిది॥

అంతవరకుఁ బోకుండగనే నాచేతనే మడియఁగలవు. నాసంగతి మీకందఱికి విశదమేగదా! మఱచిపోతివేమో? జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. కాదు కాదు. నేనే జెప్పెద వినుము.

సీ॥ బాల్యమునందున ఫల ♦ భ్రాంతిభానునిఁ బట్టి,
దిగమ్రింగి పుడమిపై ♦ నెగడినాఁడ
సుగ్రీవుమంత్రినై ♦ శూరులలో మేటి,
బలసంపదలచేత ♦ నెఱిఁగినాఁడ,
శ్రీరాముపనుపున ♦ సీతను వెదకంగ,
మించి వారధిని లం ♦ ఘించినాఁడ,
జనకజక్షేమంపు ♦ జాడలఁ గన్గొని,
కాకుత్స్థునకుఁ జెప్పఁ ♦ గలిగినాఁడ
యెదురువచ్చిన దనుజుల ♦ నెల్ల ద్రుంచి
కడకు మీ లంక నంతయుఁ ♦ గాల్చివైచి
యుద్ధసన్నద్ధుగాఁ జేసి ♦ యుర్వీపతినిఁ
దెచ్చి దానవవీరుల ♦ ద్రచ్చినాఁడ!

కావున నాసంగతిని గన్గొని నీపటనుండి ప్రాణంబు దక్కించుకొనిపొమ్ము. లేదా నా కోపానలమున కిప్పుడే యాహుతిగాఁగలవు. జాగ్రత్త.

మైరా — ఏమోయీ! హనుమంతా!

హను — ఛీ! దుర్మదాంధా! చనుపిచ్చి మచ్చటించుచున్నందుకు నా భక్తికి భంగము గలిగించెనంచినదే గాక మీఁదుమిక్కిలి పరువు హీనముగా "నోయీ" యని సంబోధించుచున్నను దృణప్రాయునిగాఁ జూచుచున్నావా! నీకిఁక బ్రతుకుదినములు లేనట్లున్నవి. ఇన్నిదినములుగా నీవు మాకపికినయావిధేయులతో మెలంగుచున్నది నిజంబయ్యెనేని యదార్థముగా నీవు మర్యాదపతిక్షన మలవడవలసినదే. నీయంతరము నాయంతరము గుర్తెఱింగి బుద్ధిఁదెచ్చుకొని బ్రతుకఁగనుము. మంచితనమున నేనొనరించు హితోపదేశమును మదినిడుకొని సుఖంపఁడఁజూచుకొమ్ము.

ఉ॥ చింత దయొనర్పు మోరి నిబఁ ♦ జెప్పెడి నాహితమెంచు మోరి నీ
పాటను మూరుమోరి బల ♦ వంతపుఁ జావునుఁ గోరకోరి యే
కాంతమునందుఁ జిక్కియుఁ బ్ర ♦ గల్భములాడఁగఁ జూడకోరి నీ
యంతర మెంచుకొండగవి ♦ హారము సల్పఁదలంచినాఁడవే!

నీమేలునకింతగాఁ జెప్పుచుంటిని. ఒక్కయఱ్ఱడియలోపలఁ బోకుంటివా నీ ప్రాణములుండఁబోవు.

మైరా — వనచరేశ్వరా! నేనెవ్వఁడనైనదియు, నా చరిత మెట్టిదైనదియు తదుపరి విచారించుకొనవచ్చును గాని నీప్రస్తుతచర్య మనకార్యమునకు విఘ్నకారియైనదనియు దానిని సవరించుకొమ్మనియు మఱియొకసారి నొక్కిచెప్పుచున్నాఁడ.

హను — (తదేకనిష్ఠాగరిష్ఠుండై యుండియు గర్వితచిత్తుఁడై) మనకార్యమేది?

మైరా — అదుగో! నేఁజెప్పలేదా? అసలు కార్యమే మఱచి యున్మత్తునివలె సంచరించు నిన్నేమనిన యేమిప్రయోజనము? నీవేమో వెలుగఁబెట్టుదువని మేము నీపైనాశతో నిర్భయముగా నుండుటమాలోపమే? ఎవరిపనివారు చూచుకొనవలెగాని పరులపై నాశవహించియుండుట వెఱ్ఱితనము. సరి. సరి. బాగాయె. అనరాదుగాని కేసరిపుత్రా!

చ॥ క్రిమితవనాంతరస్థలినిఁ ♦ గాలముఁబుచ్చుచుఁ జెట్టుచెట్టుకున్
దుముకుచుఁ బండ్లగుత్తులను ♦ ద్రుంగిలిచున్ గడుపారమెక్కుచున్
భ్రమపడుచున్ సదామధువుఁ ♦ బానముసేయుచు నైపుణొందఁగా
సొనసలి కీచుకీచుమను ♦ చుండెడికోతుల రీతి బోదుగా!

నీకోపాలేల? నేఁజోరమెద, నీయిష్టమువచ్చినట్లు చిత్తచాంచల్యమున గంతులువేయుచుండుము.

హను — బళే! శృతిమించిరాగమునఁబడినట్లు నీవాగాడంబరమును మఱింతయధికముఁజేయుచుంటివి. ఇంతవరకుచాలు. నీప్రేలుడు గట్టిపెట్టి నీయుదంత మెఱింగించి నీదారినఁబొమ్ము. లేకున్న యీ శ్రీరామదాసుఁడు, దుర్మార్గుల—సాధుజననిందాపరాయణుల—తుచ్ఛప్రసంగాయత్తచిత్తుల—కుటిలకార్యక్రియాపరతంత్రుల మాయామంత్రతంత్రజ్ఞుల—జాలిఁదలఁచి వదలువాఁడుకాడని యెఱుంగుము. అయ్యయ్యో! నాభక్తిమార్గమున కడ్డుపెట్టితివి. (మరలభక్తిపరవశుఁడై) హా! హా! రామా! రామా! నీమహిమ లనంతములుగదా!

మైరా — (స్వ) బళే! నాకనుకూలమగు మంచిదారిలోఁబడినాఁడు. ఇఁక నేనువిజయముఁబొందినట్లే! (ప్రకాశము) ఓయీ! వెఱ్ఱికి వేయివిధంబులనునట్లు నీకిపుడొక క్రొత్తవెఱ్ఱిపట్టుటచే నీదారినీదియు నాదారినాదియు నగుచున్నది. నీనడవడి బొత్తిగాబాగులేదుగదా! హనుమంతా!

ఉ॥ మాయలమారి రావణుఁడు ♦ మానవనాథులఁగొంచుబోయి నీ
చేయిసి కాళికిన్ వడిబ ♦ లిం దగఁ జేయుఁ బ్రతిజ్ఞబూనఁగాఁ
బాయనిభక్తి నీవిటుల ♦ భ్రాంతినిఁజిక్కి జరించుచుండు నీ
యీ యవివేకమెంచనగు ♦ నే? రఘురాముని కెగ్గుఁగూర్తువే!

హను — (భక్తిలోనుండియే విస్మయముతో) మైరావణుఁడు-రఘురాముఁడు—చిత్రముగానున్నది. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నీవెవఁడవు? మైరావణుఁడెవండు? రఘురాముఁడెవరు?

మైరా — (స్వగతమున) పిచ్చిబాగా తలకెక్కినది. తనదేవునే మఱచి యున్నాఁడు. బొందలోఁ ద్రోయుటకు మంచిసమయముచిక్కినది. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! రాముని నెఱుంగవా? మైరావణునిఁగూర్చి నేనింతకుముందు చెప్పినదప్పుడే మరచిపోతివా? సరిపోయె. మొదటికే మోసముఁదెచ్చినని న్నేమనందును?

హను — (కొంచెము స్మృతినభినయించి) మైరావణుండనఁ బ్రతాప లంకేశ్వరుండనియు, మాయలమారియనియు, నిదివఱకు వినియుంటిని. అతనినిగూర్చియేనా నీవిప్పుడు ప్రస్తాపించుచున్నది. సరే! రానిమ్ము, వచ్చెనా జచ్చువాఁడేగదా!

మైరా — పోనిమ్ము. అంతవఱకైనస్మృతియున్నదంతియే చాలును. అతఁడువచ్చి నీకనులఁబడినగదా చచ్చుట. నీపిచ్చిభక్తిరసప్రవాహములో నీవు మునింగియున్న

ప్పుడేవచ్చి నిన్నుమోసగించి రామలక్ష్మణులఁ గొనిపోయెనేమో?

హను— లేదు. లేదు. అంతజరుగలేదు. నీస్థితిమాత్రము నాకు సందేహాస్పదముగా నున్నది. నీనిక్కపుస్థితినిఁ జెప్పి మంతు నా సందియముఁ బాపుము.

మైరా— ఆహా!

చ॥ పవనకుమారకా! వినుము; పల్కులవాద వివాదమేల? నే
నవనిజఁ గొంచుఁబోయిన దశాస్యునితమ్ముఁడ; నిద్రశక్తిచే
నపరిశ్రేమమై శరణమందినవాఁడను రామచంద్రునిన్
వినవణసేయనేలను విభీషణనాముఁడనన్నెఱుంగవే!

హను— (నిక్కపుస్మృతినభినయించి) ఓహో! విభీషణా! నీవేనా? ఎంతభ్రమ పడితిని. మైరావణునిజాడ లేమైనఁ దెలసినవా? పాపి మనబాహుబలంబెఱింగి యిందులకాసాహసించు ననుకొంటివా? దశకంఠునిదాడిని తప్పించుకొని పోవలేక నేదియో విధివానికి మసిబూసి మారేడుగాయనుజేసి తప్పించుకొనిపో తలంపుతో నేదియో నచ్చటవాగియుండును గాని వానికిమాత్రము ప్రాణములపైనాశ లేదా? దశకంఠుని నీతినిఁ గనులారఁ జూచి తనంతటతానైవచ్చి యగ్నిలోఁ జొరఁ బడఁ టకిచ్చగించు వెంగలియుండునా?

మైరా— (స్వగతము) ఔరా! ఏమిరా వీనిగర్వము? తనకురాఁబోవునిపత్తునెఱుంగక నాత్మశ్లాఘమొనరించుకొనుచున్నాఁడు. బుద్ధిహీనతయన నిట్టిదేగదా. (ప్రకాశముగా) హనుమంతా! వానిసంగతి మనకేందులకు. మనయత్నములో మనముండవలయు. నేవచ్చియరఁగడియలైనది. అప్పటినుండియు నీమాహాత్మ్యము నన్నుపడలక వేధింపఁదొడఁగె. ఇంతకుముందెంత కాలమునుంచి నీవట్లుంటివో? అతఁడుబహుయుక్తిపరుఁడగుట నేందేనిసమయము కొఱకువేచియుండి నీకు కారపు చేష్టలం గనిపెట్టి నిన్నుమోసపుచ్చి యిదవరకే రామలక్ష్మణులఁ గొనిపోయియుండెనేమోయని సందియము గలుగుచున్నది.

హను— లేదు. లేదు అట్టిచేదియు జరుగలేదు జరుగదు. జరుగఁబోదు.

మైరా— నీవెట్లు నిర్ధారణఁ జేసి చెప్పఁగలవు? ఎట్లునమ్మనగును!

హను— సందేహాస్పదము గానున్నచోఁ బోయి చూచివచ్చి నిజంబెఱింగించెద.

మైరా— సరి. పిచ్చికుదిరె తలకురోకలినిఁ జుట్టుమన్నట్లున్నది. ఇదియేటిభ్రాంతి! నీకిటనుండకదిగినచో నీనిర్మితకోట యంతయుం గపటితూలిపోదా! రావణుడు మైరా

వణునిచేతఁ జిక్కియుండినను రామలక్ష్మణుల బలిమిగలనీతోకక్రింద నలిపిచంపనూహించితివా!

హను— నిజమే. ఐననీవేమందువు?

మైరా— నేనులోనికరిగి రామలక్ష్మణుల క్షేమమారసివచ్చి నీకెఱిగించి నాపనికిఁ బోయెద.

హను— అలాగే కానిమ్ము!

మైరా—(లోనికరిగి రామలక్ష్మణులపైమచ్చుమందుఁ జల్లి మందసములోనుంచుకొనివచ్చి) హనుమంతా! రామలక్ష్మణులు సుఖులై గాఢనిద్రాపరవశులైయున్నారు. మూఢమైన మూఢభక్తిలో మునుంగక స్వామికార్యమునందప్రమత్తుఁడవైయుండుము, (తనలో) నేనువీనిని దాటిపోవు నంతవఱకు వీనికిమఱలఁబిచ్చియెత్తింపకున్న ననమానప్రజ్ఞాధురంధరుండగు వీఁడునన్నుఁ గనుంగొనునేమో? కనుంగొనెనా చావు నిశ్చయము (ప్రకాశముగాహనుమంతునితో) హనుమంతా! రావణునిదాడికినోడి నన్నుఁ గించిత్కాలము భక్తిమాటఁదలపెట్టక కార్యానుకూలతలో నుండుమంటిని గానిబొత్తిగా మానుమంటినా; నాయంతు నెఱుంగక నిష్కారణముగనన్నుఁ దూలనాడితివి. నాకుమాత్రము శ్రీరామభక్తి ముక్తిదాయకముగాదా!

కం॥ సర్వాత్మకు సర్వాధికు
సర్వజగత్కర్తుసర్వశక్తిసమేతున్
సర్వజనారాధితపదు
సర్వేశ్వరుఁగొలువకుండఁ జనుఁడిలఁ గలఁడే॥

హను— విభీషణా! నీభక్తివిశ్వాసముల నేనెఱుంగనా? నేననిక్కముగా పొరఁబడితిని. దైవానుకూలంబున నవర్థకముసంభవించియుండలేదు.

మైరా—(తనలో) మందమతీ! ఇప్పటికిఁ దప్పినదా! ముందున్నది ముసళ్లపండుగయనునట్లుకొంచెమునిదానించుము. నెత్తిమీఁదనోరుఁ బెట్టుకొని కుయ్యోమొఱ్ఱోయని యేడ్వఁగలవు.

హను— విభీషణా! నీవనునావ మాయఁ దనుండకున్న దానవమాయాజనితవార్ధిని నుత్తరింపసాధ్యమగునా!

మైరా—ఎట్లో పనిజరుగుచుండెను. ఇదిపోగడ్తలకువేళగాదు. ఆవలదానవుజాడలేమైనఁ దెలియవచ్చినదేమో చారులవలననెఱింగిత్వరలో తిరిగివచ్చెద.

హను—మంచిది.

మైరా—(నిష్క్రమించుచుండగ లో) కోతిముండా కొడుకులారా! మాదానవమాయలముందర మీకోతిచేష్టలు పనిచేయునురా! దశకంఠునకు యుక్తిలేనివ్యర్థుండగుటవిూచేఁజిక్కకగాక! ఈమైరావణుఁడు చిక్కువాఁడౌనో! ఏశ్వాసకలకాలమేద్వాడు. ఒకరినొకరు పట్టుకొనియేశ్వాసు తల్లక్రిందుగాఁబడియేద్వాడు. రామలక్ష్మణులను దక్కించుకొనఁజాలరు. (వెళ్లుచున్నాఁడు.)

హను—రామా! కానికాలమప్పుడు నీభక్తవసమను వార్ధిలోముంచి నన్నిట్లుకొట్టికొనఁజేసితివి. నాగుణమాయసెంబి యిట్లొనర్చితివి గాఁబోలు! నిన్నురక్షించుకొనుటకుగాని మమ్మురక్షించుటకుగాని నీవేసముఁగ్రుండవుగాని మేమకించనులము న్నానిమిత్తమాత్రులముగద!

మాలిని:—మునినుతిగుణరామా!- మాశ్యామ క్తాభిధామా!
సనసనసనధారీ!- గర్వదైత్యప్రహారీ!
సినుతిసుగుణహాసా!- సిరవిద్యాప్రకాశా!
సనమహాదళనేత్రా!- వార్థికన్యాకళత్రా!

(తెఱలో)

చ॥వనచరయోధులార!భటులు ♦ భంగులమోసమొనర్చుమాయరావణుపకులెంత్రి కార్యములఁ ♦ బొల్పడకుండఁగఁ జేయుటెంతయున్
ఘనకువిధాయకంబు యను ♦ మాత్రమునేచరనెంతొ మోసమూ
పనిబడి సేవజేయఁ గ్రప ♦ భంజనులారా! పరాకు మీకిదే!

హను—మాయోధుల స్వామిభక్తివిగలప్రశంసార్హములు. నేనొక్కఁడ నేదిక్కుఁడ లేయాక మిక్కుటంబగు భక్తిలోఁజిక్కి స్వామికార్యము నందుప్రమత్తుండనైయన్యథాచరించితిని. దైవయోగంబున నాయున్మాదము కతననెట్టియుత్పాతము సంభవిల్లలేదు. అదృష్టవంతుఁడనైతిని లేకున్న నిందపాలైయుందునుగదా!

(తెఱలో)-ఓహో! సుగ్రీవాంగద జాంబవంతాది మహాయోధులారా!

చ॥ కుటిలమున సాహసగ్రమునఁ ♦ కుంభినితోక్కి వర్షుని విద్యలన్
ఘటికుండు మాయరావణుని ♦ శౌర్యసన్నద్ధ విషత్రితచర్యలెం
తటఘునిశక్తిపాత్రునిని ♦ దప్పకొనంగ నసాధ్యమాటచే
జటలుతెరదీసి మీరు రఘు ♦ వల్లభురక్షణకై మెలంగుఁడీ॥

హను—ఆహా! విభీషణుఁడు స్వామికార్యభక్తాగ్రగణ్యుఁడై నిముసమైన నేమరకఁబె నుదీక్షతోఁబవనాదివారిఁ బురికొల్పుచు నాదెసఁబోవుచున్నట్లున్నది. స్వామిభక్తియనిట్లుగదాయుండవలయు.

(తెఱలో)ఉ॥మారుతినందనా! సుగుణ ♦ మార్గవిశారద! కీర్తివంత! ఈ
భాంపురాత్రి వేళరఘు ♦ వల్లభమాయుల మారిబారికిన్
జేరుపనిన్ సురక్షుణమునఁ ♦ జేయుటకీక కపిసేన కెల్లనా
ధాంచునీవె గానవితి ♦ ధంబగుశక్తిని జూపుశ్రద్ధతో!

హను—ఆదెసకుఁగాక నావైపునకేవచ్చుచున్నాఁడు. ఇప్పుడిప్పుడే యిందువచ్చిపోయినవాఁడు మఱలవెంటనే రావలసినంత కారణమేమైయుండును? వేఱుకారణమేమిగావలయు

చ॥ చిరుతెంబభక్తిలోమునిగి ♦ యుండినదాస్థితిఁ గాంచిపోయినా
చరితము వింతదోపపది ♦ స్వస్థతఁబొయుచు వచ్చియొత్తవే
నురుసను హెచ్చరింపుచుఁబ ♦ మాందమునుండి తొలంగిపోవఁగా॥
నురలుచునుండె నోపునుసు ♦ మా!వను బాధను తమ్ముడిగతిన్॥

(ఆలోచించి)మంచిదియేగాని యిదివఱకాతఁడిటు వచ్చినప్పుడు నన్నుఁజపలచిత్తునిగా భావించియెల్లిదము లాడఁజొచ్చె. అప్పటికినా కార్యము నిందార్హమై నదగుటవానినిసైరింపవలసి వచ్చినది. అదికారణముగాఁగొని తనశక్తిని రామునికి వెల్లడిఁజేసి నన్నుల్లసపలుచు నుద్దేశముతో నచ్చుచుండెనేమో! కానిమ్ము.నిజమరసిగదా నిశ్చయింపవలయు. ఎట్లయిననేమి? మాకుఁగావలసినది శ్రీరామలక్ష్మణుల క్షేమముగదా!

విభీ—(ప్రవేశించి) రామకార్యధురంధరా! హనుమంతా!

మ॥ అసమానంబగుమాయరావణుని కా • ర్యంబంతె ; పాపుండుబల్
వ్యసనుండద్భుత మంత్రతంత్రరచనా • దక్షుండు నేరీతి నే
దెసరానోపునొ ? యేమిచేయునొకొ ? నీ • తేజఃప్రతాపాగ్నిగా
క సమర్థింపఁగ నెట్టివారికినిశ • క్యంబౌనె లోకంబునన్ ॥

హను— విభీషణా ! ఇప్పుడిప్పుడేయిందువచ్చి నన్ను హెచ్చరించి చిత్రచిత్రములుగా మాటలాడిపోయినవాఁడవు మరల యరనిముసములోవచ్చెదు నీయంతుఁబంతగనున్నది. సరియే ! వచ్చితివిగాని

గీ॥ మాయరావణుఁజాడలే • మాత్రమైనఁ
దెలియవచ్చెనె ? యేదెసఁ • దిరుగుచుండె ?
నేమిసేయఁగనున్నాఁడొ • యెఱుఁగఁ జెపుము
పట్టిబంధింపఁజూతునా • పాపినిపుడె !

విభీ— (సంభ్రమవిషాదములతో) ఏమిగ్రహచారము ? నేనేమి ? ఇప్పుడిందు వచ్చిపోవుటేమి ? ఆశ్చర్యముగానున్నది! పాపిమైరావణుఁడు నావేషమూని వచ్చి మాయపుచ్చియుండునా ? (ఆలోచించి) సందేహమేమి ? లేకున్న హనుమంతుఁడు నాయందసత్యమాడునా ? ఏదియోకొంపమునిగినది. (ప్రకాశము) ధీమంతా ! నాయంతుఁగనుఁగొనమాట్లాడుచుంటివా ? లేక పరిహాసమునకనుచుంటివా ? నేనేమి ? రావడమేమి ? పోవడమేమి ? అంతయు సందేహాస్పదముగానున్నది. కార్యముమించిపోలేదుగదా! సంగతిసవిస్తరముగానెఱిఁగింపుము.

హను— (అనుమానముతోఁ దనలో) అయ్యో! నిజముగాఁ గొంపమునిగినట్లేయున్నది. సంగతులొకదానికొకటి భేదించుచు విపరీతములుగానున్నవి. ఏదియో కపటము జరిగినది అది యీ విభీషణునికపటమో ? మైరావణుని మంత్రమో ? కానిమ్ము వీనియంతు ముందుకనుఁగొనవలయు. (ప్రకాశముగా) ఏమేమీ ! నీవిప్పుడిందు రాలేదా ? ఏమినీధైర్యసాహసములు. హనుమంతునితోనే యనృతములాడ సాహసించిన నీకితరులు లెక్కయగుదురా ! నీకిదివరకిట్టి తుచ్ఛపుబుద్ధులుపుట్టవయ్యె. ఇంతలోనింతమార్పునకు హేతువుండకమానదు. కానివిభీషణా !

చ॥ దనుజుఁడవయ్యు మీకుటిల • దైత్యుల మర్మముఁ గాంచకుంటనీ
ఘనతకు లోపమానను చి • కాకును జెందుచు దాఁచెదోపకన్

కనిబడి నూత్నమార్గమును • బట్టిజరింపుచుఁ దొల్లినీప్రచే
సినపనియంతలో మరపుఁ • జెందితివేమొ ? నిజంబు చెప్పుమా ॥

నీవువచ్చిపోయిన నీరాకయే సందేహాస్పదముగనున్నచో నీకుఁజిత్తచాంచల్యమైనదని వేఱుగఁజెప్పనవసరములేదు. కావున మనసుకుదుటపరుచుకొని నిజమెఱింగింపుము అన్నా !

చ॥ దనుజునిమాయఁజిక్కుదను • ధైర్యముఁవీడకుమన్న యెందునొ
క్కనికె జయంబుచేకురుట • గల్లదు నేరికగాని ధాత్రి ; నీ
ఘనతకులోపమౌనని చి • కాకునుబొందకుమన్న నిక్కము
మనమునఁదాచకన్న యను • మానముఁ బొందకుమన్న నాకడన్ ॥

విభీ— హనుమంతా ! నామతిభ్రమణంబుగాదు. నీపొరపాటో ? నాప్రారబ్ధమో కావలయును.

హను— ఓయీ ! నీకపటంబును గప్పిపుచ్చునెపంబున నాకే మతిభ్రమణమారోపించుచు నమాయకునిచందంబునఁ బ్రవర్తింపుచుంటివా ? శ్రీరామరక్షణ కార్యాశక్తుఁడవగుట సందర్భానుసారంబుగ నెన్నిపర్యాయములైనరావచ్చును. వచ్చియు రాలేదనుచు బొంకనేల ? ఇంతలోనీపుక్షేమిమునింగినది?

విభీ— అయ్యా ! వచ్చినగదానిజమెఱింగించుట ? రాకున్న నేమనిచెప్పవలయు ?

హను— ఏమిరా ! కపటశీలా ! సాధుశీలుఁడవనినమ్మి మోసపోతిమి. రామదాసుఁడననివచ్చి రామునిశరణువేడి వినయాభయభక్తులతో మాకడఁ బ్రవర్తించు నీప్రవర్తనలన్నియుఁ గపటములని మాకిప్పుడు తెలియనచ్చె.

విభీ— ధీరచిత్తా! ఏపాపమెఱుఁగని నన్ను నిష్ఠురోక్తులాడుచు నాపైఁగినుకఁబూననేల ? ప్రథమ యామమున నేమివచ్చివెళ్ళితినో యదిగాక మఱలనాకురానిందునవకాశములేకపోయినది.

హను— ఛీ ! దుర్మార్గా ! అట్టెవాగకుము. బొంకులాడి తప్పించుకొనఁజూచిన తప్పునే! తెలిసె. తెలిసె. నీసక్కుటక్కులు—నీకపటవర్తనలు— మాయామంత్రతంత్రములు పరులకగోచరమనినీలోనీవు గర్వపడుచుంటివిగాఁబోలు ! ఇంతవఱకు నీవు సజ్జనుఁడవనుభ్రాంతిని నీయందువిశ్వాసముంచితినిగాని నీకణుమాత్రమైన బూర్వపుమర్యాదలు జరుగఁబోవని యెఱుంగుము. నిజమునొప్పుకున్న బ్రతుకఁగలవేమోగాని లేకున్నజీవనములతో నడుగైనదాటఁజాలవు.

విభీ—ఆర్యవర్యా ! నాప్రాణంబులు నాకంతతీపిలోనివిగావు. రామలక్ష్మణులు భద్రులైయున్నఁజాలును.

హను—ఛీ! విభీషణా ! ఎన్నిమాయలునేర్చితివిరా! నీచావు సమీపించఁబట్టియే నీకీదుర్బుద్ధిపుట్టినది. లేకున్న మానవనాథునిచే మరువరాని యుపకారముఁబొంది మరలవారికే యిట్టిఁగీడ్పఁదలపెట్టుదువా ! ఇంకనీతోఁబనిమాటలేల ? (కపులనుద్దేశించి) ఓహో ! సుగ్రీవాంగదజాంబవంతులారా !

గీ॥ కొంపమునిగెను యత్నముల్ • గూలిపోయె
మోసమాయె విభీషణు • దోసబుద్ధి
రండురండయ్యకపులార • రామచంద్రు
సారకరుణకు మనకును • దూరమాయె ॥

(కపులుకోలాహలముతోఁబ్రవేశింపుచున్నారు)

సుగ్రీ—హనుమంతా ! ఏమిసంగతి ?

అంగ—ధీమంతా ! ఏమైనమోసము వాటిల్లెనా ?

జాంబ—మారుతాత్మజా ! మైరావణుని కారణమున రామలక్ష్మణుల భద్రమునకేమైన భంగము వాటిల్లెనా ?

హను—(నిరుత్తరుఁడై విచారముతో) హా ! రామచంద్రా ! రామచంద్రా ! రఘుకులదేవేంద్రా! కీర్తిసాంద్రా ! హా లక్ష్మణకుమారా ! హా ! సుమిత్రానందనా !

సుగ్రీ—హనుమంతా ! ఎన్నఁడులేనిభంగి ఖిన్నుఁడవై యుదంతము నెఱిఁగింపక నూరకవాపోయెదవేమి ? విభీషణా ! నీవుఁగూడవన్నెతగ్గినమోముతోనున్నకారణమేమి ? మనల మైరావణుఁడు మోసమునముంపలేదుగదా ? ఏమయ్యా ! నీవును మాట్లాడవు! విభీషణా! విభీషణా !

విభీ—అయ్యలారా! చెప్పుటకేమున్నది ? అపవాదనాపైఁబడినది. నేను ద్రోహినైతినఁట. నావేషంబున మైరావణుండేదియో మోసమొనర్పవచ్చియుండును. మనహనుమంతుఁడునేనని భ్రమసి వానికేయేమర్మంబులనెఱింగించెనో, వాఁడేమి మాయఁజేసిపోయెనో తెలియరాదు. కానియీయపూజ్యంబునాపైఁగినిసినిష్ఠురోక్తులాడమొదలిడి కఠినతఁజూపుచుండె.

హను—(కోపముతో) ఏమిరా! దుర్మార్గా! కఠినకర్మా! పలుగాకీ! నిన్నుఁబోలినవాఁడు వచ్చెనుగా! నీవురాలేదేమి! క్రూరా! నేనెఱుంగ ననుకొంటివా? మందమతినని తలంచితివా! కండ్లులేనికబోదినని యోచించితివా! తప్పఁద్రాగియుంటినని తారుమారాడుచుంటివా! సుగ్రీవా ! ఇతనిఁబోలినవాఁడుకాఁడు. ఇతఁడే ! ముమ్మాటికిఁ దేవచ్చిలోనికిఁబోయి రామలక్ష్మణుల క్షేమమరసి నాకుఁజెప్పిపోయె. ఇప్పుడుకాదనుచున్నాఁడు. తప్పక మోసము వాటిల్లినది. ఇతఁడునమ్మఁదగినవాఁడుకాఁడు.

విభీ—అయ్యలారా! సంగతులుచిత్రములుగానున్నవి. నిజముగా మైరావణుఁడేనావేషమూనివచ్చి రామలక్ష్మణులఁగొనిపోయియుండును. అక్కటా! మందభాగ్యులమైతిమిగదా! ఆలసింపకముందు శ్రీరామలక్ష్మణుల క్షేమమరసిరండు.

సుగ్రీ—(విచారముతో) అక్కటా! మనజాగ్రత్తలన్నియు మంటఁగలిసినవా! విభీషణా! నీవేపోయి రామలక్ష్మణుల క్షేమమరసిరమ్ము.

హను—వలదు.వలదు ఈదురాత్ముఁడు నమ్మఁదగినవాఁడుకాఁడు. వీనిఁగనిపెట్టియుండవలసినవాఁడు. సుగ్రీవా! నీవేగి రామలక్ష్మణుల సుఖమరసిరమ్ము.

సుగ్రీ—ఆలాగే! (లోనికిఁబోయి రామలక్ష్మణులఁగానకవిచారముతో) హా మందభాగ్యులమైతిమిగదా! అయ్యో! రామచంద్రా! రామచంద్రా! హా! తాటకీమర్దనా! అహల్యాశాపవిమోచనా! హా! వాలీమర్దనా ! హా! రఘుకులప్రదీపా!

చ॥ దశముఖుఁడాదిరాక్షసులు • దర్పమునన్ సురలన్ జయింపుచున్
భృశమును బాధలన్నిడఁగ • వెక్కసులై శరణంబు వేడఁద
ద్విశసనముం బ్రచింపఁబృథి • వీస్థలిఁబుట్టినదేవదేవ! యో
దశరథపుత్ర! యోసుగుణ • ధామ! మముం విడనాడనోపితే!

అక్కటా! నీవియోగమునుభరించుటెట్లు! అన్నచేరాజ్యసర్వస్వమును హరింపఁబడి యిలువెడలఁగొట్టఁబడి నేయుండలేక నల్లాడుచుండ నాపూర్వపుణ్యపరిపాకంబున నీయండలభింప దండిమగఁడనైయుండఁగలిగితినని సంతసించుచుండునంతలో నాయాశలనిరాశలఁజేసి నాతాతగానట్టినడిసంద్రంబున గుట్టునెరింగిపట్టునువదలిపెట్టి చనితివా! మహాబలులగు యింద్రజిత్తుకుంభకర్ణాది రాక్షసులనొక్కకోలచేఁగూలనేసిననీశక్తినేఁడీముక్కడి మైరావణుని చెంతనిష్ఫలమయ్యెనా! హా! జానకీమనోహరా! మమ్మందరనెన్నెన్నో విఘ్నంబులనెల్లపుడుఁ గంటికిఱెప్పవలెఁగాచిరక్షించు నిన్ను మేమందర మొక్కరేయిఁగాపాడఁజాలమైతిమిగదా! మేమేమో నీ దాస్యమును సలుపుచున్నామను ధైర్యమునగాఢనిద్రావశులైతిరిగాని తగురీతినున్నమీరక్షణమును మీరేచేసుకొనుచునారక్కసినిసుక్కణగింపకుందురా! అకటా

మాళ శ్రీసంపదలమే మెంచలేక మందమతులమై ముందు వెనుకలరయక "నీస్వల్పకార్యమునకు వారికేలనివేదించవలె, యేలవారికినిద్రాభంగమొనర్పవలె" నని గర్వితులమై మైరావణునిదాడిమీకెఱుకపఱుపక నిష్కారణముగ మోసపోయితిమి. అక్కటా! మీయీపాటునకు నిడుశపడుచుండుకు మీ తి చెల రేగుటకేమిసందియము? అయ్యో! మా మా బ్రతుకులెట్లైయినగాని సీతామహాతల్లినిరక్షించువారెవ్వరు? ఇంకేటిమాళ? ఏదిదిక్కు? హా! రామచంద్రా! హా! రామచంద్రా!

హను.—(స్మృతిం గనిదుఃఖముతో) హా! రామా! రవికులసోమా! సుగుణసుత్రామా! పరంధామా! కీర్తికామా! నేటితో మాకు నీసపర్యలఁజేయు భాగ్యముతీరిపోయెనా! తెల్లవారునుదశకంఠు తేజముఁ దెళ్లఁజేసి సీతామహాసాధ్వి చెరఁదోసిపుచ్చిమీయండఁజేర్చుకొని సుఖసంపదలనోలలాడుచుఁదిలోకంబులమీకీర్తిని స్థిరముగానిల్పఁగురనికొండంతయాశతో నుంటిమిగాని మాయాశ లెండమావులలోని సలిలంబురీతి ఫలితశూన్యములౌనని దలంపకపోతిమిగదా! నిరతమైకమేముపడినశ్రమలురవంతలోనిష్ఫలంబులయ్యె. ఇంక మే మెవరికోఱకుఁబాటుపడువారము. ఆమైరావణుండెంతమాయలమారిదొంగయోపూర్ణపరీక్షచే మీయాశీర్వాద ప్రభావముచేత దండివాఁడనని భూమండలియందఖండ ప్రఖ్యాతినందిన నాదండితనమును మొండెముఁ జేసి వైచినాఁడు. నేనింక నేమని భూమండలినుండగలను? మేటిమగఁడనని మీరునాకిడినబిరుదుతోనొక్క రేయినిద్రాశక్తులైనమిమ్ము— మాదాస్యంబునకుఁ బొంగిమీకెట్టియాపదలు రావనుగట్టినమ్మకముతో నెదపయిఁజేయినిడుకొని సుఖనిద్రించెందుమిమ్ము—రాక్షసవధానమాప్తియయ్యె, మిగిలినదశకంఠునొక్కనిఁ గేపకడఁద్రుంచిసకలయక్షకిన్నర కింపురుషసురమానివరవానరలోకంబునకు హాయిగూర్తునను యానందంబుతో సుఖనిద్రించెందుమిమ్ము-వేదవేదాంగపారంగతులరగుమిమ్ము—లోకప్రియులరగుమిమ్ము-జగదానందస్వరూపులగుమిమ్ము-రక్షింపనశక్తులమైతిమనునపయశంబుతో నేమనితలనెత్తుకఁదిరుగనేర్తు? రామచంద్రా! రామచంద్రా! ఇనుముతోఁగూడినయగ్నికి సమ్మెటపోటులమరునట్లుదౌర్భాగ్యులమగుమమ్ముఁగూడినకతనమీకీపాటుకల్గినదిగానిలేకున్న రాఁదగినదియా! ఆపాపిమైరావణుండు మిమ్మేమి చేయనూహించెనో? అన్నట్లు కాళికిబలిపెట్టునా! మాయదృష్టములుబాగుండి మీకావేళకు మెలకువవచ్చిన మేము ధన్యులమగునట్లు మైరావణునివంశనిర్మూలమునుఁజేయుకుందురా! దురదృష్టవంతులమగు మమ్ము నమ్మిచరించిన మీకు మెలకువవచ్చునో? రాదో? ఒకవేళ మెలకువరాకున్నను సకలభూతదయాపరుండ

వగునిన్నొక్కనిశాచరుఁడుబలిఁబెట్టుచుండ మీకు మెలఁకువఁగలిగింపకఁబావనమై నమీపలలముకుభక్షించుటకు జగజ్జననియగు కాళికేశ్వరిమాతప్రియముచ్చగించునా! అయ్యయ్యో! ఎట్టియాశ? పీరాధిపీగుల నేమోసపుచ్చఁజాలినవాఁడెట్టి మచ్చుమందులుపయోగింపక వారలఁగొనిపోయియుండునా! ఆమందులప్రభావము రిత్తయగునా! అక్కటా! మాయార్తిజార్తులువిని మాకుధైర్యముఁజెప్పి కన్నబిడ్డలనన్న నెక్కుడు ప్రేమతో మమ్మరసి రక్షించువారింకెవ్వరు? కరుణాసింధూ! ఇది రాక్షసులమాయగాదు. నిజముగాగాదు. నీవిందువచ్చియుండినపని పూర్తియగుటఁబాపభూయిష్టమగు నీప్రపంచమందుండుట కిష్టపడక నీకైనీవే మమువీడియుందువు. లేకున్న మీ కట్టిపాటైన రానేర్చునా! ఇట్లుమమ్ము హఠాత్తుగావిడచిపోవుట మీకుధర్మమా! నీకిష్టులమగు మమ్ము వెంటఁగొనిపోవభారమాయెనా! మాకింకేదిదిక్కు? హా! రామా! రామా!

విభీ—(స్వగతముగ దుఃఖముతో) అయ్యో! నేనెట్టిపాపుఁడను?

చ॥ అనుజుఁడను కొల్వుకూటమున • నాగ్రజుఁడైననుఁబాదతాడనం
బునను పరాభవించి వడిఁ • బొమ్మన వేఱగుదిక్కులేక నే
యనఘునిఁజేరవేశరణ • మందితొ? నామహనీయుమాయరా
వణునకు నొప్పఁజెప్పితిని • ఘాతకమింతకు చేయుయున్నదే!

హా! ఇక్ష్వాకుకులచంద్రా! నిన్నెట్లుమఱువగలను. సకలరాక్షసాంతకుండవై భూమినవతరించిన నీకే దనుజులచేతముప్పుదప్పలేదన నికలోకంబున నెవ్వరుసుఖులైయుండఁగలరు? రామా! నామాటలు నమ్మఁదగినవో కావోచూతమని మైరావణునిచర్యలంగనిపెట్ట నిందెందైన దాగియుంటివా? అదియేనిశ్చయము లేకున్న నీవేడ? రాక్షసులబారికిఁజిక్కుటేడ? హా! సీతారమణా! పూర్ణపరీక్షఁజేయుటకిదిసమయముగాదు. నీవు కనుపించనికారణమున నీవనచరులందఱు నావైగినిసినేఁగపటవర్తనుఁడనై మీకెగ్గుఁగూర్చితినను చు నన్ను బాధింపనున్నారు. వీరిబాధలకంతగా జంకనుగాని హనుమంతుఁడూహించినట్లు "దశకంఠునకుమీవలన గలుగఁబోవు యాపత్తునుఁ దొలంగించి రక్షింపఁగపటభావమూని మిమ్ముశరణని మిమ్ము నమ్మించి యీవిధిమట్టుఁబెట్టి సోదరుప్రాణరక్షణఁజేసె విభీషణుం"డని జనులాడుకొను నిందావాక్యములకెట్లు తాళుకొందు? అటు రావణుఁడు తనగుట్టుమట్టులమీకుఁజెప్పుచుంటినని నావైగినిసియు మీయండనుండుటననేమియుఁజేయ

జేయఁజాలక సమయమునకొఱకు నిరీక్షించుచున్నాఁడు. ఇప్పుడుమీరు బయల్పడకున్న నిటు కపిశూరులచేతనో యిటు మాయన్నచేతనో చావవలసినదే గానితప్పించుకొనుత్రోవ లేదు. లోకబాంధవా! నాయందికరుణ నన్యథా పరివర్తించుటకు నేనేమియోగ్యుఁగాకుంటిని? పోనీ నామాటయట్లుండుఁగాక. ఈ కపులందరు నీనిజదాసులేగదా! నీవులేకునికి వీరందరెట్లు కంటికిమింటికి నేకధారగా విలపించుచుండిరో పరికించి వారలచిత్తశాంతికైన వేవేగఁ బయల్పడుము.

శా॥ రామా! భానుకులాబ్ధిసోమ! వరదా! ♦ రాజేంద్ర! కంజాక్ష! శ్రీ
ధామా! రాక్షసమర్దనా! రణబలో ♦ దగ్రా! రమావల్లభా!
శ్యామాంగా! మునిసన్నుతా! కనకర ♦ త్నాకల్పదీప్తా! పరం
ధామా! కారుణమూర్తి! కేశవ! సుధా ♦ ధామా! నన్నుఁ బ్రోవుమా!

నా యీపాటునకుఁ బాపిమైరావణుఁడుగ్రాకారకుఁడు. హాక్రూరా! మైరావణహతకా! దురాచారా! ఇంతకేని పంతము నిగ్గించదనియెంచితివా? ఈ విభీషణుని బొందిలోఁ బ్రాణములుండువఱకు దనుజులమాయలు దగ్ధములు గాకుండునా. రామునిఁ గాళికి నీవే బలియిత్తువో రాముఁడే నిన్నుఁ గాళికి బలియిచ్చునో కాచుకొనుము. మాయలఁజేసి మచ్చుమందులఁ జల్లి రామునిఁ గొనిచనినంతనే గట్టెక్కితివని సంతసింపకుము. హనుమంతా! ఈ రీతిశోకావేశపరవశుండనై చింతిల్లిన నేమి ఫలము? మీరు శ్రీరామచంద్రునిపైని భక్తికతంబున దారిఁదోచక నాపైనిందనారోపించి యాగ్రహపడుచున్నారు. ఈశ్వరసాక్షిగ—శ్రీరామచంద్రునిపాదసాక్షిగ నేనెట్టిదోసమెఱుంగ. మైరావణుని మోసమగుటయథార్థము. లోకకంటకులయిన దనుజకులంబునఁ బుట్టినవాఁడనని యైన శంకింపక శరణన్నమాత్రమున నాకభయంబొసఁగిన పుణ్యపురుషునిపట్ల నేనన్యథా వర్తింతునా! ఇన్నిదినములుగా నాగుణగణంబుల నెఱింగిన మీకు నాయందనుమానముదయించుటకు నాగ్రహచారమే కారణముగాని వేఱుగాదు. ఏదియెట్లున్న ముందు రామలక్ష్మణుల క్షేమమరయుట మనకుముఖ్యకర్తవ్యము.

జాంబ—నిజము. విభీషణా! నిజము. హనుమంతా! జరుగవలసినదంతయు జరిగె. ముందుగతి విచారించుకొనక యూరకవాపోయిన రామలక్ష్మణులు మనముందుఁ బడుదురా! ఆపాపిమైరావణుని జాడలఁ దెలుసుకొని వానిఁదగువిధిశిక్షించి రా

మలక్ష్మణులఁ దెచ్చు ప్రయత్నింపవలయు.

హను—తాతగారూ! ఈవిభీషణుఁడే మనకొంపఁదీసినాడు. ఈతఁడే మైరావణుఁడు గానివేఱొకఁడున్నాఁడని యెంచవీలులేదు. తానుసంకల్పించుకొనినదానికనుగుణముగా చరిత్రమునుఁ జిత్రించి మనకుఁ జెప్పినంతనే వీనికల్లబొల్లియేడ్పులు విని జాలిఁబొలంచుచుంటి.

చ॥ ధనముహరించిపోవుచును ♦ దారినితొక్కి నినుఁగొనుచున్నభీ
తినిఁబొనమ్మెంబునకు ♦ ధీరతనాఁత్రడెసుండు "వొంగయం
చ" నెడునఖండప్రజ్ఞకుని ♦ యట్లుజరించెడు వీనియేడ్పులన్
వినిదయఁజూతురెంతటివి ♦ వేకులోమీలు లెఱుంగరాముగా!

జాంబ—నిజమే. అనుమానమును బట్టి నిజమును స్థిరపరుపవచ్చునా? కొంతవఱకా మైరావణునివెనకఁబోఁబడి తెలియనున్నప్పుడీతని నిందించి మనయిష్టము వచ్చినరీతిని సేయనగు.

అంగ—మంచిమాట. తాతగారెప్పుడును దూరపుయోచనగలవారు. అట్లే సేయనగు.

విభీ—(స్వగ) అబ్బా! ఇప్పటికీజాంబవంతునిమూలమునఁ గొంత బ్రతికితిని.

హను—వనచరులారా! మీరందఱేకాభిప్రాయులై యున్నప్పుడు నేనుకాదననేల. మీయిష్టానుసారమే కానిండు. ఓరీ! విభీషణా! ఆమైరావణుఁ డెందుండువాఁడు? దానికిమార్గమేది? వానిచరిత మెట్టిది? ఇప్పటికైననిజమెఱిఁగింపుము.

విభీ—అయ్యా! కాలముచాలనియప్పుడు నిజమాడినప్పటికి విరుద్ధముగానే యుండును. శ్రీరామలక్ష్మణుల క్షేమమరయుట నాకునభిప్రాయకంబగుట నిజము నేవచింతు. వినుఁడు.

సీ॥ ఈలంక కావల ♦ నెడమపార్శ్వమునందు
నుద్యానవనమొక ♦ టొప్పుచుండు
ఆవనంబుననుక్క ♦ యందమౌకొలనుండు
పొడుగెంతయోనంతె ♦ వెడలుపుగను
ఆతటాకమునందు ♦ ననువొందఁబలువిధ
పుష్పరాజంబులు ♦ పూసియుండు

ఆసుమంబులమధ్య ♦ నందమై భాసిల్లు
తామరపుష్పంబు ♦ దనరుచుండు
దాసినాళంబులో గొద్ది ♦ దారియుండు
నట్టిదారినిగను పెట్టి ♦ గుట్టుఁదెలిసి
సూక్ష్మరూపంబు చేసంబు ♦ జొచ్చికొంత
జంకకనుపోవ పాతాళ ♦ లంకయుండు॥

ఆదారియందు లెక్కలేని రక్కసులు చక్కని కావలిని గాయుచుందురు చలిచీమకైనను అందుఁజొర నవకాశముండదు. అతిజాగ్రత్తతోఁబోవలయును.

హను — కావచ్చును. కపివీరులారా! ఈవిభీషణుని మాటలయందు నాకు వెనుకటి విశ్వాసము లేదు. ఇతఁడెంతవఱకు నిజమో కనుంగొనుట కర్తవ్యము. నేవచ్చువఱకు మీరు వీనినిఁ గఠినభద్రముగా బంధనంబున నుంచి కాపాడుచుండుడు. మాయలమారివాఁడగుట మోసపుచ్చిపారిపోవునేమో? మంచిమీఁద మోసమొనర్చువారిలో వీఁడగ్రగణ్యుఁడు.

అంగద — అలాగే.

హను — జయ రామచంద్రా! రఘువేంద్రా!

(అందరునిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

—:0:—

షష్ఠాంకము.

లంకాపురిలోని బాహ్యోద్యానవనము.

ప్రవేశము:— హనుమంతుఁడు.

హను — (ఒంటరిగాఁ బ్రవేశించి) ఆహా! ఏమి యీవనసౌందర్యము?

చ॥ అనుపమనూత్నవస్తుసము ♦ దంచితవృక్షసమన్వితంబునై
కనులకుఁబండువై సకల ♦ కామితపుష్పవిరాజమానమై
ఘనమగువింతయై సుమల ♦ గర్వము సంపఁగఁజాలు రీతిని
వనము ప్రశస్తమౌచుఁగను ♦ పట్టుచునుండెను సౌఖ్యదాయియై!

ఏనీవఱకెన్నియో వనరాజంబులఁ గాంచితినిగాని నిజముగా దీనిఁబోలినదాని నెచ్చటఁగనియుండలేదు.

ఉ॥ సారరసాలసాల నవ ♦ చందనచంపక కుంద బిల్వజం
బీరతమాలసుందరక ♦ పిత్థలవంగకదంబపుండ్రమం
దారమధూకద్రాక్షసుర ♦ దాడిమచూతకనారికేళ ఖ
ర్జూరశిరీషవృక్షతతిఁ ♦ జూడనగత్తగఁజుట్టునొప్పెగా!

దానిమధ్యనందందు విరాజిల్లు విచిత్రములొకదానిమించి మరియొకటి ప్రకాశించుచున్నవి. అన్నిటికన్న నీతటాకరామణీయకము బహుచిత్రముగానున్నది.

చ॥ స్ఫటికపురాలపైదశది ♦ శలనవమౌక్తికవజ్రనీల సం
స్ఫుటమొనరించి శిల్పకుని ♦ పూజ్యత వెల్లడిఁ జేయ నీటిపై
దిటవగుమెట్లచాలు ఘన ♦ దీప్తులునిండఁగ దట్టమైన చీ
కటులు నశింపఁగోట్లరవి ♦ కాంతులుదోచిన రీతినొప్పెడిన్॥

దీనిమధ్య విభీషణుఁడునచించినట్టి దళదళకమలముతనకాంతులు దశదిశలఁ బ్రసరించఁగమ్మనితావుల వెదజల్లుచు మిగులయొప్పిదమైయున్నది. అదియేగదా పాతాళలంకకుఁజోవుమార్గము. అచటికేగి సూక్ష్మరూపంబునవందుఁజొచ్చి లంకకరిగి మైరావణునిబింకమడంచి రామలక్ష్మణులఁగైకొనివచ్చెద. (అనిసూక్ష్మరూపంబుగోఁ గమలముగుండదూఱిలంకలోఁ బ్రవేసించి) ఆహా! ఈపురసౌందర్యమెంతొ వర్ణింపఁదగియున్నది.

క॥ ధనదునియలకాపట్టణ
మునియుఁ గైలాసమునియు • హర్షముతోడన్
ఘనమను దుఁబట్టుఁ జెందుదు
కనుఁగొననీపురముసాటి • గాఁగలవొక్కో?

ఈపురము విశ్వకర్మనిర్మితంబోయన అనన్యసామాన్యశిల్పికళాకల్పిత సీమంబగుచు నమరపతినగరంబునకతిశయించుసౌందర్యంబుతోడను, నలకాపురంబునకధికంబగు సంపదలతోడను, సమస్తవస్తుసంభారపూరితంబులగు మందిరంబులతోడను, నవరత్నస్థాపితంబగు బంగరుమిద్దెలతోడను, సర్వశోభితంబులగునుపవనంబులతోడను, కమలకుముదకల్హారనిర్గళదమంద మధుధారాపూరితనిర్మలనీరతరంగంబులతోనొప్పు సరోవరంబులతోడను, వాపీకూపతటాకవిసరవిహరణ కలహంసచక్రవాకాది జలవిహంగకోలాహలముఖరిత దశదిశావకాశంబులగు పరిసరోద్యానభూములతోడను, సర్వాంగశోభితసంగోహ నిరంతరచంద్రశాలావితత సౌధపరంపరలుగలిగి అనంత శతకోటిరాక్షససేనాసమన్వితంబై చూపరులకుభీతిఁగొలుపుచుఁజలిచీమకైనఁజొరనశక్యమగునట్లు గట్టికావుదలతోయొప్పుచున్నది. అకటా! ఇట్టిపురంబులో రామలక్ష్మణులఁగొనివచ్చి పాపిమైరావణుండెచట దాచెనో! ఒక్కవీథినరయుటకే యొక్కయామము చాలదన నీపురమంతయుఁగలయ వెదకి రామలక్ష్మణులయునికినిఁ దెలియఁగలుగుటకు నాకీరేయి సాధ్యమగునా! అయ్యో! నాకిచ్చటియుదంతం బెఱింగించు పుణ్యాత్ములెవ్వరున్నారు? లంకఁబుట్టినవాండ్లందరు రాక్షసులుగాక దేవతలుందురా! ఏలయుండకూడదు. అందుకు విభీషణుఁడు తార్కాణముగాదా! కానిమ్ము. సాధ్యమైనంతవఱకు బ్రయత్నించిచూచెద (అనుకొనుచునొకదారినిఁబట్టిపోవుచుండ)

ప్రవేశము:—మత్స్యవల్లభుఁడు.

మత్స్య—(స్వగతము) దేవదానవయక్ష సాధ్యకిన్నరకింపురుషాదులకుఁగూడ నభేద్యమగునట్లు దళదళకమలనాళంబున బహుసూక్ష్మముగ గుప్తపఱచియుంచిన మార్గంబునుఁ గనుపెట్టినిర్భయంబుగాఁ బురంబు ప్రవేసించియొంటరియయ్యు నిందుసంచరింపుచున్న యీవీరుఁడెవ్వఁడో సామాన్యుఁడని చెప్పవలనుపడదు. ఈతనిఁగనినంత నేనామదికొకవిధమగు భక్తివిశ్వాసములంకురింపఁ గ్రోధాగ్ని సమసిపోయి వానిపాదంబులపైనఁబడి ప్రణుతియొనర్పబుద్ధియగుచున్నది. కారణమరయఁదోచకున్నది. కానిమ్ము. వీనియుదంతమేమియో మొదటవిచారించెద. ఛీ! విచారింపనేల? నా స్వామియాజ్ఞకువ్యతిరేకముగా మెలంగుటనాకుధర్మమగునా! వీఁడెవ్వఁడైననేమి? నన్నేమరచిపురప్రవేశ మొనరింపఁజూచువీఁడు శిక్షార్హుఁడుగాకుండునా! (ప్రకాశముగా) ఓరీ!

కం॥ ఎవ్వరివాఁడవు! నీవిటు
లెవ్విధిజనుదెంచినావో • యేర్పడ నిటకే
విర్విధరాఁగతమేమియొ?
చివ్వున సర్వంబు నాకుఁ • జెప్పుము ధీరా!

ఈయర్ధరాత్రింబున నొంటరిగా నీవిటకేగుదెంచినవిధమారయఁజోరవృత్తిని మా ధనకనకవస్తువాహనంబుల నపహరించుకొనిపోవవచ్చినట్లున్నది. ఇది మైరావణుండేలు పాతాళలంకయనియుఁ దదీయసేవకుండగు మత్స్యవల్లభుండు వాకిటఁగావలియున్నాఁడనియు నీవెఱుంగకవచ్చితివేమో? నీవెంతపొరబడితివి! స్వశక్తిఁ బరశక్తినెంచకఁదొందరపడి నిట్టిపెనుకార్యంబునకుఁదలపడిన నీయవివేకమునకు నిందసేయను. నీయత్నమునుమాని మరలిపొమ్ము. పరబుద్ధినితెంపరివై నీవీపనికిఁ బూనినచోఁగష్టములపాలుగావలసివచ్చును. ఎట్లయినఁబ్రాణములఁదక్కించుకొనుట నీకుధర్మముగదా!

హను—(తనలో) ఈతనివాగ్జాలమును—యాకృతిని వినయవిధేయయుక్తంబగు నడవడినిఁజూచిన కేవలరాక్షసవంశసంజాతుండుగాక సద్వంశజనితుఁడైనట్లు సూచింపుచున్నది. కారణాంతమున నీదనుజహతకునికొలువునందినుండనోపు. కాని స్వామిభక్తితత్పరుండగుట నాకనుకూలుఁడగునట్లుతోచదు. ముందువీని ప్రవర్తనమెట్టి

దో సామంబునఁ గొంతవిచారింపవలయు. మీఁదట దండోపాయంబుపయోగింతు గాక! (ప్రకాశముగా) బాలకా! నాచరిత్రమును నీకిప్పుడు చెప్పఁగూడదు. నేనిం దొకకార్యార్థినై వచ్చితి నిది నిజమే గాని నీ వెంచినట్లు చోరవృత్తికై వచ్చినవాఁడను గాను. దొంగవిధంబున మాయాపూర్వముగా మణులహరించి వచ్చిన దుర్జాతిని మట్టుఁబెట్టవచ్చితిని. నీ ఘనుఁడగు నీగోత్రజుఁడవైనట్లు నీయాకారము నడవడికలు చెప్పకఁ జెప్పుచున్నవి. ధూర్తత్వంబున బహిరంగముగా గాక చోరవృత్తి నవలంబించువాని నేవిధముగా దండింపవలెనో నీ వెఱుఁగియే యుందువు. కావున నా ప్రయాణము నడ్డుపెట్టక నా చోరుని జవకిపట్టుకొననిమ్ము. అతనివద్దనుండు నామణులమాత్రము గ్రహించి నా దుర్జాతికిఁ దగుదండన విధించి మగుడ నేగువాఁడ. మీవస్తుసామగ్రిని గాని మిమ్ముఁగాని, బాధించను. మా క్షాత్రవముచే మార్గమును విడకుంటివా ముప్పుఁ జెందకఁ దప్పదు.

మత్స్య — నీ గిచ్చులు మెచ్చవచ్చును. తుచ్ఛుండవై మృచ్ఛదనంబున మావీటికి వచ్చిన దేగాక పెచ్చుపెరిఁగి గచ్చులుచ్చరింప మొదలిడితివా! మేకపోతుగాంభీర్యమన నిదియే గాఁబోలు? కాదు. కాదు. దొంగవలె మావీటఁ దూరిన నీవు నాకంటఁబడుటచే యిట్లు నుప్రాణములు దక్కవనుభయమున నోటిబింకమున బెదరించి తప్పించుకొనిపోవఁ జూచుచుంటివా! నీవు జేలవైభవ యపడియు లేని గాంభీర్యముఁ దెచ్చుకొని ప్రగల్భములాడినంత నీయంతు నెఱుంగఁ జాలననుకొంటివా! ఎంతపిచ్చియరా! నీకుభీతిల్లి గాదు. నీయందొకవిధమగు సద్భావము నాకుఁ గలుగుటఁ జేసి చెప్పుచుంటిని. తెలిసి తెలియక నీవిందు వచ్చిన నీయాగమనమును నెగ్గుగాఁగొనను. నీదారిని నీవు పొమ్ము. కాకబింకములకుఁ బోతివేని ప్రాణములు దక్కవు.

హను — బాలకా! నీ సుద్దులు బహుముద్దుగ నేయుండియు నొక్కొకసారి హద్దుమీఱి పోవుచున్నప్పటికి నేనవి యెంతమాత్రము నిందార్హములుగా నెంచను. బాలుండవగుట లోకజ్ఞానశూన్యత నాడియుండును. నేవచ్చినకార్యమతియవసరమగుట నీతో విస్తారముగ ముచ్చటించుట కవకాశముగూడ లేదు. కార్యానంతరమున కావలసినంత సేపు ముచ్చటించవచ్చును. ఇంతటనైన పట్టును వీడి గుట్టుగఁ బ్రవర్తింపఁ జూడుము. వట్టిబీరములతో దిట్టవు కాఁజాలవు?

మత్స్య — భళా! భళా! భట్టుకూఁతలతో దిట్టలగువారిని మోసపుచ్చ నెంచుగుట్టును నెప్పుడెఱింగితివి. నీయాకారముఁ జూచినప్పుడే — నీ లేని ధైర్యమునుఁ దెచ్చుకొను విధమరసినప్పుడే — నీగుట్టుమట్టులు తెలియవచ్చె. నయవినయంబుల నీమేలునుఁ గోరి నీకు హితమును బోధించుచున్న నాకు లేని యాగ్రహమునుఁ దెచ్చిపెట్టి నిదురించుసింహము

లేపి యాలపైకి దుముకఁ జేసి దాని వంత మొందు భంగియగు గాదె. మాయమాటలనమ్మ బ్రసన్నునిఁ జేసుకొనఁ జూచుట నాకోపానలంబును నిను మడించుటయే యగు. ఇంతటనైన నీ చేసినయవివేకమును సవరించుకొని దోసిలొగ్గి వాసిఁ గాంచుము. లేకున్న నీ విప్పుడే తుదముట్టఁగలవు.

హను — మత్స్యవల్లభా!

ఉ॥ నీవినయప్రవర్తనలు • నీనువిలాసవిచిత్రవైఖరుల్
నీవచనప్రసక్తియును • నీముఖతేజముఁ గాంచి భక్తిసం
భావితమంచు నెంచి నినుఁ • బాలనసేయుచునుంటిగాక నీ
వీవిధదుష్ప్రవర్తనల • నేజడియింతునటంచెఱుంగగా!

నీకుఁ దగుబుద్ధి చెప్పఁగలను గాని నినువీక్షించినప్పటినుండియు నీపై నాకొక పుత్రప్రేమ యుదయించుటఁ జేసి నీమాటలనంతగా సరకుసేయకుంటి. నాదాక్షిణ్యభావమును దలంచక వదరఁ జొచ్చితివి. పసివాఁడవు. మంచిచెడ్డ లెఱుంగవు. ఇంకనైన మంకుతనమును విడచి మార్గమున కవరోధమునుఁ గల్గింపకుము.

మత్స్య — బలే! పౌరుషవంతుఁడనని చెప్పుకొనుచుఁ బురుషునివలె మాటలాడక సుంత లోఁగుబాటుదాని మార్గము నవలంభించెదవేమి? ఇంతమాత్రము మదినిలకడలేని మందమతివి యేదో ఘనకార్యమాచరింపవచ్చితినని బల్కుచుంటివి. అదెట్లు సేయఁగలవు! పాతాళలంకయన నారీమణులఁ బుట్టినిల్లని దలంచితివేమో? కాదు. కాదు. ఖ్యాతిగల వీరపురుషుల కాపురస్థలమని యెఱుంగుము. శతవింశతికోటివీరాధివీరులగు రాక్షసయోధుల నివాసభూమియని గమనింపుము. ఏమీ! ఇప్పటికైనఁ దెలిసినదా? ఇఁకమారుమాటాడక త్వరగాఁ గాలికిఁ బుద్ధి సెప్పి ప్రాణములఁ దక్కించుకొమ్ము.

హను — డింభకుండవని జాలిఁదలఁచి సంరంభమునుఁ జూపకున్నందులకు వేఱువిధముగఁ దలపోయుచు జ్ఞానహీనుండవై మాటలనుఁ గోటలదాటించుచున్నావు. నిన్నుఁ గరుణించఁదగినవాఁడవు కావు. కాని నామది యేలనో వెనుకాడుచున్నది.

మత్స్య — ఏలనా? అసహాయదుర్జనత్వమున — లేనిబింకమునుఁ బూనినకతన — మీసములఁ బెంచినయాఁడుదానవగుటచేత.

హను — ఛీ! వాచాటా! నోరుమూయుము.

ఉ॥ బాలుఁడవౌట నీకిపుడ • పాయముఁ జేయఁగలేక నీపయిన్
జాలిఁదలంపుచున్ దగిన • శాంతముఁ దాల్చియుండ నీవయో

గోలతనంబుఁ బూనివినఁ • గూడనిపల్కులనాడఁ జొచ్చితే!
బాలిశ! యూరకే భువినిఁ • బాయఁగఁ జూచుట నీకు మంచిదే!

మత్స్య—ఏమీ! నేను బాలుండను. నీవు ధీరుండవా! నీపరశౌర్యతృణీకృతభావము నన్నెంత భ్రమపెట్టుచున్నది.

కం॥ బాలుండనొ? నీపాలిటి
కాలుండనొ? ముందుఁ జూడఁ • గలవుగ నీవే!
లాలింపుమాట లేటికిఁ
జాలింపుము నీదుమాయ • సంభాషణముల్

సమయము వచ్చినప్పుడు వెనుకంజ వేయుట వీరపురుష లక్షణము గాదు. నిజమగు ధీరుండవైనఁ నన్ను గెలిచి యీవల నడుగిడుము. నన్ను లాలించి జేలించి పోవ నిన్ను బుట్టించినవానికైనఁ దరముగాదు.

హను—బాలకా! నీ వెంతకఠినముగ వాగుచున్నను నీపై నాకుదయించిన యవ్యాజకరుణాతిరేకము నీమాటలఁ బరిగణింపనీయక ముద్దులుగా నెంచి దగ్గఁజేర్చుకొన బుద్ధిని పుట్టించుచున్నది. నీ వెవ్వడవు? తలిదండ్రులెవ్వరు?

మత్స్య—ఆవృత్తాంతము నీకేల? నాతో సంబంధము సేయవచ్చెదవా! నీసంగతి యంతకంతకు నాఁడుబారలఁ గూడ నవ్వునట్లు సేయుచున్నది. నీయట్టి పిఱికిపందతో మాట్లాడుటకుఁ గూడ వీరపురుషులకు గౌరవహీనమైనపనియే.

హను—ఆఁ! ఏమనుచుంటివి! క్రూరా! మేరమీఱిన వాగాడంబరములతో నాత్మభూషణపరనిందలకు మొదలిడిన నీ ధీరత్వమేదియో చూపుము.

మత్స్య—ఇలా దారికి రమ్ము. ధీరుండవై నిలువుము. పౌరుషమును బయల్పరుపుము. నేను ప్రతిష్ఠలం బొందఁ జూడుము. ఏమట్లు వెట్టిచూపులఁ జూచెదవు? బాలుఁడనని నీ విదివఱకెవ్వని దృణీకరించితివో వానిచేతఁ జత్తువనియా!

హను—ఓరీ! వృథాప్రలాపా! ఇంక నీ వుండఁబోవు రా!

మత్స్య—ఏమి చేసెదవో?

హను—ఏమి చేసెదనా! ఈ ముష్టిఘాతముచే నిన్నంతకుని చెంతకతిథిగాఁ బంపెద.

మత్స్య—(వికారముగా నవ్వి యెత్తిన చేతిని పట్టుకొని) ముందీపట్టుఁ దప్పించుకొనుము తరువాత నన్నుఁ గడతేర్చుమాట యోచించుకొందము.

హను—(పెనగులాడుచుఁ బోయి కొంతసేపుండి మరలఁ బ్రవేశించి) బాలకా! నీ ధైర్యసాహసబలదర్పంబులకు మెచ్చితిని. నీ వెవ్వఁడవు? నీ తలిదండ్రు లెవ్వరు? నీయుదంతమును దాచక నాకెఱింగింపుము.

మత్స్య—వీరాధివీరా! నేనిదివఱకెందరి శూరులనో యెదిరించియుంటిని గాని నాపట్టుఁ దప్పించుకొని బయల్పడినవాఁడీ త్రిభువనముల నీవొక్కఁడవే కనుపట్టుచున్నావు. నీవలె నాకు నొకవిధమగు భక్తివిశ్వాసంబు లుదయించి నన్ను వేధింపుచున్నవి. వినుము. శౌర్యధైర్యసాహసవిక్రమాదుల భూమండలిని సాటిలేని మేటికీర్తి నివడసిన కేసరిపుత్త్రుండు.

హను—(తనలో) వీఁడు నాపుత్త్రుఁడెట్లయ్యె. అయ్యో! నాకెక్కడి పుత్త్రులు? నా బలసర్వములకు నోడి నన్ను జయింపచేతఁగాక మాయలముంచి నేదియో యపకారమునుఁ జేయనూహించినట్లున్నది! అక్కటా! ఈ పాతాళలంకవాసులందరు మాయలమారివాండ్రేగదా! వీరిని నమ్మఁగూడదు. ఐనసంగతి విచారింతము. (బహిరంగముగా) బాలకా! అంజనీసుతుఁడస్ఖలితబ్రహ్మచారిగదా! వానికి నీవు పుత్త్రుఁడవెట్లైతివి.

మత్స్య—ఆమహానుభావుఁడు తొల్లి సూర్యునికడ విద్యలనభ్యసించువేళ శ్రమచేతఁ గలిగిన చెమటబిందువొకటి వాని దేహంబునుండి జారి సాంద్రింబునఁ బడ దానిని నాతల్లియగు నొకమత్స్యము మ్రింగి నన్నుం గనియె. అంతట నేనుఁ దగురీతి సూర్యప్రసాదమున నే విద్యలం గ్రహించి పోషించువారు లేక యుదరపోషణార్థ మీలోకకంటకుండగు దనుజఁ రేనను నాశ్రయించియుంటి.

హను—కుమారా! నీచరిత్రము నిక్కమైనదే (కౌఁగలించుకొని) తనయా! ఆ హనుమంతుఁడను నేనేసుమీ! నా పేరు నిల్పితివి. సంతసమయ్యె.

మత్స్య—నమ్మఁజాల! నీసంగతి యంతయు మోసభూయిష్టముగా నున్నది. నన్ను జయించుటకుఁ జేతగాక చివరకీపన్నుగడలోనికిఁ దిగితివా?

హను—కాదు. కాదు. కుమారా! నిజముగా నేనే!

మత్స్య—ఆనాఁడు నీవు విద్యలనభ్యసించువేళ నుదయాద్రిమీద నొకపాదంబును హస్తాద్రిమీద నొకపాదంబును యుంచి యెట్టిదివ్యరూపుతో సూర్యుని భక్తిఁ గొలచియుంటివో యట్టిరూపంబును నాకుఁ జూపించినఁగాని నమ్మఁజాల.

హను—అలాగే! రామ. రామ. (అని ధ్యానించి తొలుతటి యాకారముఁ జూపించుచున్నాఁడు)

మత్స్య—తండ్రీ! అభివందనములు. ఆహా! గురువులపట్లనెట్టి యపరాధంబుఁగావించితిని. జనకా! తెలిసి తెలియక మీయెడఁజేసిన నాయపరాధము మన్నించి నన్నుదీవింపుము.

హను—కుమారా! తెలియకఁజేసినవి నేరములుగావు అందు స్వామిభక్తితత్పరుండవైన నీవిధాయకకృత్యమును నెఱవేర్చుకొనుచుంటివి. కీర్తినీయుఁడవైతివి.

మత్స్య—తండ్రీ! ఎన్నిదినంబులనుండియో జగద్విఖ్యాతుఁడవగు నిన్నుఁజూడ నుంటిని గాని పరాధీనుఁడనగుటచే సమయంబు చిక్కదయ్యె. తలవనితలంపుగ మీరేనాపైగరుణఁగలిగియిందు విచ్చేసితిరి. జన్మసాఫల్యమాయె. తండ్రీ! మీరిప్పుడిందేల వచ్చితిరి? ఏదియో కార్యార్థినని తెలవచ్చియుంటిరే!

హను—నాయనా! వినియుండవుగదా అయోధ్యాపురాధీశ్వరులగు శ్రీ రామచంద్రమూర్తిని!

మత్స్య—కొంతవఱకు వినియున్నాఁడను.

హను—ఆమహానుభావుఁడు దనుజవరాధ్యమై లంకకేతెంచి దశకంఠుని పుత్రమిత్రబాంధవజనంబులనంతమొందింప పాపమా దశకంఠుఁడు జయకాంక్షలేక మీరాజును సాయమును వేడ పిచ్చివాఁడై మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులనీ రేయి గొనివచ్చి యిచ్చటి కాళికాదేవికి బలియిత్తునని దశకంఠునితో శపథముఁజేసెనట!

మత్స్య—సరే! ఈయనగారు మొదటినుండియు నింతే! ఉబ్బైత్తులమారివాఁడు. మాయలమారివాఁడేగాని—సమర్థుఁడేగాని—యుక్తాయుక్తవివేకశూన్యుఁడు.

హను—తరువాత మేమాసంగతి నెఱింగి తగుజాగ్రత్తతో నుంటిమిగాని క్రూరుఁడు మమ్మమోసగించి మానవనాథులపై మచ్చుమందుఁజల్లి యిచటికిఁదెచ్చినాఁడు. వానిని వెదుకుకొనుచు నిందువచ్చితిని. కుమారా! ఆమైరావణుని సంస్థారమెట్టిది?

మత్స్య—జనకా. ఇన్నిదినంబులుగా వానియుప్పంబలుఁదినుచు స్వామిద్రోహుఁడనై వానిసట్టుమట్టుల మీకెట్టుల నెఱింగింతును? అట్టిది మీరడుగఁగూడదు. కాని యొక్కటిమాత్రముఁజెప్పెద. ఇక్కఁడకు కోటదూరంబునగల యొకతటాకంబుగాన్పించును. అచ్చటవిచారించితిగుటిలితిఁబనులఁజక్కఁబెట్టుకొనుఁడు.

హను—దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవైయుండుము.

(అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

—:0:—

సప్తమాంకము.

పాతాళలంకలోని బాహ్యోద్యానమందలి తటాకము.

ప్రవేశము:—బంగారుకలశముఁబూని దోర్దండి.

దోర్దం—(ప్రవేశించి యాత్మగతముగ) అక్కటకటా! ఎంతఘోరము? ఎంతమాయాదారితనము? తాజెడ్డకోతివనమంతయుఁబాడుచేయ నూహించినట్లు తన చెలియలగు శూర్పణఖవాక్యానుబద్ధుఁడై కామాంధకారంబునఁ గన్నుఁగానక దశకంఠుఁడు సర్వనాశనమునుఁగావించుకొనియే కాంగిరై కడకు నేటరేపట తన ప్రాణములఁగూడ వదలసిద్ధముగనుఁడెతనచావును దనతోఁబోనీయక తనయింటిచిచ్చును బరులకొంపలపైఁ రగులుకొనఁజేసినటుల యేసంగతు లెఱుఁగని మాయన్ననుబిలచి కల్లబొల్లియేడ్పులేడిచి యేమిమిమంచునూరిపోసెనో మాయన్న కామందులు తలకెక్కవానిబోధనలకులోనైతగదని చెప్పిన ప్రాణసఖి మాటలనైనఁబరిగణింపక గట్టికాపుదలలో గాఢనిద్రాపరవశులైన రామలక్ష్మణులపై మచ్చుమందుఁజల్లి సేవకులమూయఁబుచ్చి కాళికాదేవియాలయమందునిచి ప్రాతఃకాలమునబలినియ్య నుద్యుక్తుఁడై యభిషేకజలంబులఁగొనిరా నన్ను నియోగించె. అయ్యో! ఏమిసేయుదు? ఇనుమునుఁగూర్చి యగ్నికిసమ్మెటప్రేటులమరినటుల మైరావణునిమూలమున నా ప్రాణములమీదికిఁగూడ వచ్చినది. అన్నా! మైరావణా! కుడిచికూర్చుండి చేజేత నెట్టిదురాగతంబునుఁజేయ సమకట్టితివి నీకిది యేటివెఱ్ఱి? ఎందఱెన్నిరీతులఁదెల్పినను మంకుతనమును మానక మమ్మందఱిఁగూడ మాయముఁజేయింప నూహింపుచుంటివిగదా! వీరావేశముచే వీరాధివీరులగు రామలక్ష్మణులబలము చలమును నీవు తృణప్రాయముగాఁజూచుచుంటివి. దశకంఠుఁడు దశనైనఁదలంపలేకఁబోయితివా? చెట్టు చెడుకాలమునకుఁగుక్కమూతిపిందెలుపుట్టునన్నట్లు నీయంతమునకే నీకీదుర్బుద్ధిపుట్టెను. లేకున్న నేబట్టిన కుందేటికి మూడేకాళ్ళందువా? ఓరీ! మూఢా! ఎట్లో మాయోపాయంబున రామలక్ష్మణులఁదెచ్చితిగదాయని విఱ్ఱవీగుచుంటివేమో? దేవరులగు వారలీవార్తనెఱింగివచ్చి నిన్ను

మట్టుబెట్టకుందురా? అట్లుజరుగకున్నను నీవు కాళికిబలిపెట్టునంతలో రామలక్ష్మణులు మూర్ఛఁదెలసి నీప్రాణములఁదీయకుందురా? (ఆలకించి) ఏమనుచుంటివి! నన్నధికప్రసంగమునుమాని వేగమేనభిషేకజలంబునుఁగొనిరమ్మనియా! (తిరిగియాలకించి) మరల నేమనుచుంటివి! లేకున్న నన్నుఁగూడ కాళికిబలినిత్తుననియా! సరి సరి. పాపాత్మా! ఎట్లును చావునుదప్పించుకొనఁజాలని నేను దుర్జాతివియు యుక్తాయుక్తవివేకశూన్యుండవు నగు నీచేఁ జావనేల? విధివిధానము సరిగానున్నచో నీకు నాకుఁగూడ శ్రీరామునిచేత నేజావు సిద్ధించును గాక! వృథా నీచేఁ జావనేల? ఇదే పోయెద (పోవుచు) హా రామా! సుగుణధామా! పరంధామా! దీనను మంజూచి భ్రమసి వసించు మిముతచందంబున నీపాలఁబడిన మమ్ము రక్షింప నీవు గాక కర్తలెవ్వరున్నారు. నీ రక్షణను ముందు చూచుకొని తదుపరి మమ్ము రక్షింపఁజూడుము (పరికించి) ఇదేమి? మందమతినై ముందు వెనుకలరయక పందయగు మైరావణుని కోపానలంబునఁబడి ప్రమగ్నటకాలస్య మొనరించుచుంటిని. త్వరగాఁబోయి జలంబులఁగొని చని కాళికాలయమున మాయన్నరాకకై వేచియుండెదఁగాక! (వెళ్ళి) ఇది యేమాయన్న నిరూపించినతటాకము.

హను—(ప్రవేశించి జనాంతికముగ) అయ్యారే! కుమ్మరియావములో బంగారు రేకులు దొరకినచందంబున నీదనుజవీటిలో రామనామస్మరణను జేయుచు వారిరక్షణకై పరితపించు పుణ్యాత్ములు చూపట్టుచుండిరి. అట్టివారెవ్వరైయుందురో? (యోచించి) ఒక్కవేళ దశకంఠుఁడు తనవిజయముపైనాశవీడి జానకిపై మోహమును వదలి రామలక్ష్మణులవధింపనూహించినచందంబున సీతామహాదేవినిఁగూడ సంతసమొందింప నీమైరావణునిపాలికిఁబంప నాయమ నాథునిపావెటఁగింగి దుఃఖించుచుండెనేమో! అదెట్లుసాధ్యమగును? పరులచేవధింపఁబడవలసిన వనితను నిర్బంధమున నుంచక స్వేచ్ఛగాఁదిరుగనిత్తురా? స్వేచ్ఛగావదలినారని యూహింపనేల? అశోకవనమందుంచినట్లు గట్టికావుదలతో నీవనమునం దెచ్చటనైనయుంచియుండఁగూడదా! కాదు. కాదు. జానకియుసటాకల్ల. అచ్చట త్రిజటాదేవి చందంబున నిచ్చటమాత్రము సాధ్వీమతల్లులుండఁగూడదా! ఇంత యోచించనేల? చూచినిర్ణయించెద. (పరికించి) అదుగో! నాడెసనొక రాక్షసాంగన పూర్ణజలకలశంబునుఁబూనివచ్చుచున్నదిగాని పరులెవ్వరుగనుపించరు. ఈసాధ్వియే శ్రీరామనామస్మరణఁగావించినపుణ్యశాలినియై యుండనోపు! (సమీపించి) అమ్మా!

ఉ॥ ఎవ్వరిదానవీవు? జల • జేక్షణ నీదునివాసమేది? ప్రా
ణప్రియమునామమేమి? కుల • గోత్రములెట్టివి? నాథుఁడెవ్వఁడీ
వివ్విధినెంటిదానవయి • యిట్టులరాఁగతమేమి? తల్లి! నా
కువ్విళులూరుచున్నయది • యున్నదియున్నటులానతీయుమా! ॥

ఉల్లిపనమునఁబుట్టిన మల్లెరీతిఁ గేవలనిర్దయస్వాంతులై శ్రీరామచంద్రునకాజన్మశత్రువులగు యీదనుజవీటిని నెవ్వరో శ్రీరామస్మరణను గావింపుచుండిరి. అట్టిపుణ్యాత్ములెవ్వరో నీ వెఱిఁగియుండిన నాకుఁదెలియపఱచెదవే!

దోర్దం—మహానుభావా! నీవెవ్వరవో మాపురంబునకుఁగ్రొత్తవానివలెనున్నావు. ఏకారణంబున నీవీపీటికేతెంచితివో నిక్కముదాపకముండెఱింగింపుము.

హను—తరుణీమణి! నేనొక కార్యార్థినై వచ్చిన దేవదూతను,

దోర్ద—మాకు సహజవిరోధులగు దేవతలు నిన్నిచ్చటికిఁబంపునంతటి యవసరకార్యమేమైయుండెనో?

హను—అది నేనిప్పుడు చెప్పరాదు. తదుపరి నీవేగ్రహించఁగలవు మానినీ! నిన్నొకసంగతి నడుగుయవసరముకలిగినది. నీవు దాచక నిక్కమెఱింగించెదవా!

దోర్ద—తెలిసినవిషయములో నిజము నేవక్కాణించెద.

హను—ఇంతకుముందొకకాంత రామస్మరణఁగావింపుచునిటువచ్చినది. నేపరాకుగానుండి యామెపోబడినినిరూపింపనైతిని. ఆమెయెవరు? ఇప్పుడెందేగెనో చెప్పఁగలవా!

దోర్ద—చెప్పరాకేమి? ఆమెయెందోపోవలేదు. ఇందేయున్నది.

హను—నీవేనా? సరి. అమ్మా! దనుజకులంబునఁబుట్టిన నీకు రామస్మరణఁగావించునంతటి భాగ్యంబెట్లుగలిగె?

దోర్దం—"రామా"యనియనుటయుఁగూడ భాగ్యంబేనా?

హను—ఔఁ! నిశ్చయముగా భాగ్యంబే! పూర్వజన్మపరిపాకంబునగాని యట్టిభాగ్యంబు లభింపదు.

దోర్ద—అయ్యా! ఆరాముఁడెవఁడు?

హను—దుష్టజనశిక్షణ శిష్టజనరక్షణకొరకై భూమినవతరించిన శ్రీమన్నారాయణుఁడే అతఁడు.

దోర్ద—దశకంఠునిసంహరింపవచ్చిన యాతఁడేనా నీవిప్పుడనినరాముండు!

హను—అవును. తల్లీ! అవును.

దౌర్గ—నీవు దేవదూతివనిగదా చెప్పితివి. ఆ రామునకు నీకు సంబంధమెట్లుగలిగె? ఆతనిని వెన్నెట్లెఱిఁగితివి?

హను—ఆమహామహాపురుషులఁ గనివారెవ్వరు?

దౌర్గ—నీకిటకేలవచ్చితివో యిప్పుడైనఁ జెప్పవచ్చునా?

హను—కొంచెము విచారించినఁ జెప్పెదను. అదియట్లుంచుము. నీవీ యర్ధరాత్రమున నొంటరిగా నిందుసంచరించుటకుఁ గారణమేమి?

దౌర్గ—రాత్రించరులమగు మాకు రాత్రియనుసందియమేల? జలములకొఱకువచ్చితిని.

హను—ఎందులకు?

దౌర్గ—కాళికి నభిషేక మొనరించుటకు.

హను—ఎవరికి?

దౌర్గ—మా రాజేంద్రుఁడు, మా అన్న. ఈపాతాళలంకేశ్వరుఁడు. మైరావణనామధేయుఁడు.

హను—(స్వగతముగ) కొంత మేలయ్యె! (ప్రకాశముగా) అతఁడీవ్రతమును నిత్యమొనరించునా? లేక క్రొత్తగా నేఁడు సంకల్పించెనా?

దౌర్గ—ఆ! చండికేశ్వరికిఁ బలివెట్టనుండునపుడల్లనిట్లే చేయుచుండును.

హను—నేఁడేమి బలివెట్టనుండె?

దౌర్గ—శ్రీరామలక్ష్మణులఁట— దశకంఠునివైరులనఁట—దనుజకులహంతకులనఁట.

హను—(స్వగ) హృదయమా! తొందరపడకుము. (ప్రకాశ) మాతా! ఆతనియుద్యమము నందరు యొప్పుకొనియున్నారా? నీవును సమ్మతించితివా? ఈమైరావణునకు రామలక్ష్మణు లెట్లపకారులైరి?

దౌర్గ—రాముఁడు దనుజవైరియనివచించితివే? మాయన్నయు దనుజుఁడగుటనాతనికేల కాకుండును. ఇఁక నా సమ్మతి నడుగఁబనిలేదు. రాజాజ్ఞనిర్వర్తింపకఁ దప్పదు.

హను—మీ రాజునకు హితముపదేశించువారీవీట లేరా?

దౌర్గ—ఉండిలాభమేమి? చెప్పఁగల్గినంత చెప్పిరి. రాముని మహిమాతిశయముల మేము వినికనినంతవిన్నవించితిమి. ఫలితము లేదయ్యె.

హను—కానిమ్ము. ఫలితమనుభవింపఁగలఁడు. ఎప్పుడుబలి పెట్టును?

దౌర్గ—ప్రాతఃకాలమున నే? అతఁడువచ్చులోపలనే నభిషేకజలమునుఁగొనిపోయి సిద్ధముగానుండవలెనని యాజ్ఞ.

హను—ఆరామలక్ష్మణులనిప్పుడెందుంచినాఁడు?

దౌర్గ—కాళికాదేవిగుడిలోనే భద్రముగాదాచియుంచినాఁడు.

హను—దయచేసి ఆచోటును నాకుఁ జూపించెదవా?

దౌర్గ—అది పరులకభేద్యము. ఆ మైరావణునకుఁ గాళికిని గాక తదన్యులకుఁ దెలియఁబడదు. ఓయీ! ఆ రాముని నీవెఱుంగుదువంటివే? అతని సైన్యమెందుఁ బోయినది? మాయన్నకు వారినిఁ గొనిరావీలెట్లయ్యె? పాపము! ఆసంగతి వారికిఁ దెలిసెనో లేదో? సకలలోకసన్నుతులగు మనుజవిభులకు క్షణములో గొప్పముప్పు రానున్నది గదా! ఆపుణ్యపురుషులఁ గాపాడు ధీరులెవరైననిందు వచ్చినవారికి నా చేతనగుసాయముఁ జేతునుగదా! ఓయీ! దేవదూతా! నీవైనఁ ద్వరితముగ నేగి యీసంగతి వారి సైన్యనాథునకుఁ జెప్పుదువా; నీకు మేలయ్యెడు.

హను—అమ్మా! మీకులమునకే విరోధియగు వానిపైని కింతనిండారు ప్రేమగలుగుటకు హేతువేమి?

దౌర్గ—అయ్యా! అది నేచెప్పఁజాలను. దానికి దైవము, వారి సుగుణసంపత్తులే కారణముల నియూహించెద.

హను—ఔను! సుగుణులెచ్చటఁగూడ పూజనీయులే గదా! అమ్మా! ఇంకొకమాట, వారినిఁ గాపాడువారున్న నీవు తగుసాయముఁ జేసెదనంటివే! నిశ్చయమే నా? కాక నీవును మాయల మారి మీయన్న చందంబున నన్ను మాయజేసి నా యంతముఁ గనుఁగొన నీమాటలాడుచుంటివా!

దౌర్గ—త్రికరణశుద్ధిగాఁ జెప్పుచున్నాను. కావలెనన్న శ్రీరామచంద్రునిపాదములంటి బాసఁ జేయుచున్నాను.

హను—మాతా! ఇంక దాచనేల? నేనా శ్రీరామలక్ష్మణులదాసుఁడ. హనుమంతుండను పేరిఁటివాఁడ. ఆమానవనాథులఁ గాపాడుటకై నిందువచ్చితిని. తడయక నిచటి యుదంతము లెఱింగించి పుణ్యముఁగట్టుకొమ్ము.

దౌర్గ—హనుమంతా! వాఁడెంతదుర్మార్గుఁడైన సోదరుండగుటవాని యాపత్తుగుట్టుమట్టులు వైరికిఁబట్టివ్వమనసొప్పకున్నది. ఐనఁ గొంతవరకుఁ జెప్పెద. నీశక్తినుపయోగించి కార్యఫలముఁ గాంచుము. ఇచ్చటికిఁ గొంతదూరమున నొక్క పెనుగంట వ్రేలాడుచుండు. దానిచుట్టు నవకోటి రాక్షసులు కావలియున్నారు. వైరులెవ్వరైన నందు జొచ్చిననాగంట దానికైయదే మ్రోగును వెంటనే రాక్షసులువచ్చి వానిఁ గవయుదురు. వారలఁ దప్పించుకొనుటయే దుస్తరము. ఒకవేళ తప్పించుకొని యావలఁ బోయినవింతయాగు తులారంధ్రమొకటియుండు. అచ్చటఁగూడ సహస్రకోటిరాక్షసులు కా

వుండియున్నారు. వైరులారంధ్రమును దాటయత్నించిన నదివిఱిగిపడును. అంతవా కావలియున్న వీరులువచ్చిపైఁబడుదురు. వారలజయింప బ్రహ్మకైనఁదరంబుగాదు. ఈరెండుగండములు గడచినపిదప జరుగఁదగుసంగతులుఁ బిన్నవించెద.

హను.—మానినీ! దానిమిమ్మనిబార్థించిన సత్తురూకనిడు ధార్మికునిచందంబున నతికష్టతరమగుసంగతినిఁజెప్పితివి గాని దానిదాటువిధమునుపదేసింపవైతివి.

దోర్ద—(తనలో) ఈతనినెట్లు లైనఁగొనిచని ముందురామలక్ష్మణులఁగాపాడవలయు నాకట్టివిపత్తువచ్చిననుసరే! (ప్రకాశముగా) ఆంజనేయా! నీవింతప్రార్థింపఁబనిలేదు. ఎట్లులైననిన్నుఁగొనిచనియెద. ఆరాక్షసులవలనఁగలుగఁబోవు విపత్తులనుండి నిన్ను 'వేగాపాడుకొనుచు నన్నుఁగూడ గాపాడవలయు. దానికిఁజాలుదువేని కార్యారంభమునకు గడంగుము.

హను—తల్లీ! ఈసంగతి నెఱుంగక నేవచ్చితిననుకొంటివా?

దోర్ద—మంచిదూకబాపధారివై యీకలశంబునఁబ్రవేశింపుము.

హను—మంచిది. (అటులఁగావింపుచున్నాఁడు)

దోర్ద—ఇఁక రామలక్ష్మణులు బ్రతుకఁగలరని యూహించెద. అయ్యో! అప్పుడే యెట్లునిరూపింపనగు. వీనిసామర్థ్యమెంతలోనున్నదో? పోవుచున్నది శత్రుమండలి. చేయుచున్నది వారికిఁబ్రతికూలమగుకార్యము (ఆలోచించి) రోటిలోఁదలదూర్చి రోకంటిపోటునకు వెఱువరాదు. దైవఘటనమునకుఁబ్రతికూలమెద్దియులేదు (అనిపోవుచున్నది. గంటమ్రోగును రాక్షసులు కోలాహలముతో ప్రవేశింతురు)

రాక్ష—అరరే! దుర్మార్గులారా! మీరెవరు? మా యాజ్ఞలేకమీరిందురాఁగతమేమి? ఓహో! నిశాచరసైనికులారా! రండురండు. పట్టుకొనుడు. నెట్టుడు కొట్టుడు. చీల్చుడు. పేల్చుడు. (పరికించిచూచి) ఏమీచిత్రము? దోర్దండితప్పపరులెవ్వరులేరు. గంటవిచిత్రముగామ్రోగినది. ఆశ్చర్యముగానున్నది. ఈపాపాత్మురాలెవనినైనమిండగానినిఁదెచ్చుకొనుచున్నదేమో! ఓసీ! దుర్జాతీ! పరులెవనిఁగొనివచ్చితివి? నిజముఁజెప్పుము. లేకున్న నిన్నుఁజంపెదము.

దోర్ద—అన్నలారా! నన్నవ్యరాలిగాభావించి పైఁబడవచ్చెదరేల? నేనెవ్వతెనను కొంటిరి? మాయన్నగారియాజ్ఞమెయి కాళికాదేవికి నభిషేకజలంబులఁగొనిపోవుచుంటిని. చూడరా దా? ఎవ్వరున్నారు?

రాక్ష—చాలు. నోరుమూయుము. పరులెవ్వరురాకున్న గంటమ్రోగఁగారణమేమి? నిన్నావలనొక్కయడుగైనఁబెట్టనీయము. నిజంబెఱింగించి కదలిపొమ్ము.

దోర్ద—అన్నలారా ఆడుదానినేటికి బాధించెదరు? అందుమీకేలికయగువానితోఁబుట్టువను. మీవలెరాజాజ్ఞమీదనేగుచున్నదానను. వృథాగానన్నిటనిలుపకుఁడు. ఆలస్యమైనకార్యవిఘ్నముకాఁగలదు. కార్యవిఘ్నమైనరాజుచేతమాటరాఁగలదు.

రాక్ష—మాకీనుద్దులతోఁబనిలేదు నిన్నుఁబూర్ణపరీక్షచేసినగాని పోనీయము. నీకైనీవునిజమెఱిఁగించివానిని మాకుఁబట్టియిచ్చి ప్రాణంబులతోడఁబొమ్ము.

దోర్ద— అయ్యో! ఆదేటియాగడము? ఇందఱికన్నులకుగంతగట్టి నొక్కయాఁడుదాననెవ్వనిఁగొనిచనఁగలను. మిమ్మేమరచితీసుకొనిపోవలసినంతటియాప్తులు నాకెవ్వరున్నారు? నన్నేలరట్టులఁజెట్టెదరు?

రాక్ష—ఎవ్వనిఁగొనిపోకున్న నేటికాలయమునకుఁగారణమేమి?

దోర్ద—ఇదియాసంగతి! అయ్యలారా! దానికిఁగారణముఁజెప్పెదవినుండు. కాళికాదేవికి బలిపెట్ట రామలక్ష్మణులను మానవాధముల మాయన్నదెచ్చియుండలేదా?

రాక్ష—ఛీ! వాగకు. రాక్షసులారా! చూచెదరేల? యీముండమోపియెవ్వనినో మిండగానిని తొల్లి శూర్పణఖవలచినట్లువరించి కొనివచ్చుచున్నది. పూర్ణపరీక్షసేయనిడిపిడువరాదు. చూడుడు. చూడుడు. (అందరుపైగవసియిటునటులాగుచుండఁదలపైఘటముక్రిందఁబడి దానిలోకప్పబయలుపడుచున్నది.) చూచితిరా! కప్పగాఁజేసి ఘటములోనుంచుకొనిపోవుచున్నది. ఓసీ!గయ్యాళీ! నేనేమెఱుంగననిబొంకుచుంటివే? ఇదియేమిటి? నీఘటములోనికెట్లువచ్చినది?

దోర—రక్కసశ్రేష్ఠులారా! తటాకములోనుండికుండలోనికెక్కినదేమో? నేనేమెఱుంగ.

రాక్ష—ఛీ! నోరుమూయుము. (గ్రుద్దుచున్నారు)

దోర్ద—రామా! రామా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

రాక్ష—ఛీ! ముండా! రాముఁడెవఁడే? నీమిండగాడేనా?

హను—(కప్పరూపమునువదలి నిజరూపముతో) ఓరోరి! దనుజకులహతకులారా! పోనీలెమ్మని యెంతసైరించిన మీయాగడబుద్ధిమానక నాఁడుదానిని బాధింపనుంటిరా? రాముఁడెవఁడోయింకను తెలియలేదుగా! ఏమిరా మీమందబుద్ధి! దనుజాంతకుఁడై భూమినిజన్మించిదశకంఠుని పుత్రమిత్రబాంధవుల నంతమొందించి నేడు మిమ్మును మీరాజును గూడవధించి భూమినిరాక్షసం బొనరింపవచ్చిన శ్రీమన్నారాయణుండురా! వేరొకనెపంబుననిందుజేరి కాళికాదేవీయాలయంబున విడిసియున్నాఁడు.

రాక్ష—ఏమిరా! కోతీ! దొంగవేషంబుననగరప్రవేశ మొనరింపఁజూచినదేగాక తగదని చెప్పవచ్చిన మమ్ములనిందింప మొదలిడితివా? క్షణములోనీ వేమయ్యెదవో యోచించుకొనికాచుకొనియుండుము.

హను—ఏమయ్యెదనో మీరే యోచించుఁడు. (అని రాక్షసులపైఁబడి హత మొనరించుచున్నాఁడు)

దోర్ద—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీవనచరుని ధైర్యసాహసములు! ఒక్కొక్కవ్రేటున కుఁ గోటానకోటుల రాక్షసులమర్దించుచున్నాఁడు. అబ్బా! క్షణములో నెందరు యోధులు హతమైరి. సర్వశూన్యముఁ గావించినాఁడే! ఈవార్త మైరావణునకుఁ జెప్పువారైన నుందురో? లేదో?

ఒకరాక్ష—(తప్పించుకొని ముందునకువచ్చి) తెలుపువారు లేకేమి? పాపిష్టిరండా! నీకతనగాదే మాకీగతి పట్టినది! చూడుము. రాజుతోఁ జెప్పి నిన్నేమిసేయింతునో? కోతి మొగఁడు దొడికెగదా యని కులుకుచున్నావై గాఁబోలు! (ఆలకించి) అదుగో! కోతియిటేవచ్చుచున్నాఁడు. కంటఁబడితి నా చంపక విడువడు "శీఘ్రబుద్ధిః పలాయంతి" యనునట్లు కాలికిబుద్ధి జెప్పి రాజునకీవార్త లెఱింగించెద. (పరుగిడుచున్నాఁడు)

హను—(ప్రవేశించి) తల్లీ!

చ॥ అరనిముసంబులో దనుజు ♦ లందఱినిన్ వధియించినాఁడ నీ
కరుణను; ముందుగాఁదగిన ♦ కార్యములోయిఁకఁజాలనుండెనో
తరుణివిరో! రామలక్ష్మణుల ♦ దాచినదెచ్చట? కాళికాలయం
బరయఁగనెందునుండెనో ర ♦ యంబునఁజూపుము చూడ గోరెదన్ ॥

దోర్ద—ఓయీ! యిల్లలుకగనే పండుగయైనదనుకొంటివా? ఆదేవాలయముచుట్టు లెక్కకుమీరినరక్కసులు కావలియున్నారు.

హను—ఎందరుండిననేమి? వీరిగతియే వారికిని గాఁగలదు. వారేకాదు. మఱివారికి మించినవారు నిముసమునకుఁ గోటానకోటులు పుట్టివచ్చుచున్నప్పటికిఁ బుట్టినవారిని బుట్టినట్లే హత మొనరింతు.

దోర్ద—అంత సాహసుఁడవే యగుదువు. హనుమంతా ఆకనబడుచున్నదే, కాళికాలయము. అచటికేగుదము రమ్ము.

హను—మంచిది. (ఇద్దఱునిష్క్రమించి కాళికాలయముదాపునకుఁబోయి) తల్లీ! చూచితివా రక్కసులెవ్వరైపోయిరో! అదుగో! జగజ్జనని—లోకమాత—యెంత తేజోవంతముగాఁ బొడఁగట్టుచున్నదో! హా! జగదంబా! పూతచరితా!

క॥ కాళీ! దేవస్తుతగుణ
పాళీ! కరుణాతిరేక పరి ♦ పాలితభ
క్తాళీ! రక్షోగణవన
కీలీ! నిన్నెదనునమ్మి ♦ కీర్తింతుగదే! ॥

హా! తల్లీ! నిజభక్తమానసకల్పవల్లీ!

ఉ॥ పాతకుఁడైనరావణుఁడు ♦ భానుకులాంబుధిసోమురాముని
ఘాతకవృత్తి నీకుబలి ♦ గానిడఁదెచ్చెను మాయఁ బుచ్చి; వా
డీతరి రామలక్ష్మణుల ♦ నెచ్చటనుంచెనొ చెప్పుమమ్మ సం
ప్రీతినిఁగూర్పుమమ్మ నిను ♦ వేడెదనమ్మరొ భక్తితోడుతన్ ॥

సీ॥ శ్రీరాజరాజేశ్వ ♦ రీగిరీశ కుమారి
కరుణఁజూడుమదంబ ♦ కాళికాంబ!
విజితాబ్జదళనేత్ర ♦ వివిధసంస్తుతిపాత్రి
కరుణఁజూడుమదంబ ♦ కాళికాంబ!
శ్రీసద్గుణాన్వితా ♦ శ్రితజనపరిపోష
కరుణఁజూడుమదంబ ♦ కాళికాంబ!
అలినీలకుటిలాల ♦ కా సర్వమంగళా
కరుణఁజూడుమదంబ ♦ కాళికాంబ!
అఖిలవేదాదివిమల వి ♦ ద్యాప్రవీణ
వినుతయోగీంద్రపాలిత ♦ గుణకదంబ!
ధీరనుతగుణనికురంబ ♦ శారదాంబ!
కరుణఁజూడుమదంబ శ్రీ ♦ కాళికాంబ! ॥

తల్లీ! నిన్ను నేనెన్నివిధంబుల సన్నుతించిన నారోదనమరణ్యరోదనముఁ గావించినాఁడఁ బ్రసన్నురాలవుగాకున్న కారణమూహింపఁజాల. ఆఁ—! తెలియుటకేమున్నది?

చ॥ దనుజులవీటిలోన సత ♦ తంబువసింపుచువారినేస్తమే
ఘనమనివారిదాస్యమునె ♦ గైకొనుచుంటివిడీకు వారివ

రత్నలెలభించుఁగాక విత ♦ థంబుగ మంచిగుణంబులబ్బునా
పనిఁగొనికొంతవట్టు సహ ♦ వాసమొనర్చినవారు వీరలా॥

ఇట్టినీవికృతపు నడవడినరయలేక

చ॥ జననివి, లోకపూజ్యవు, ప్ర ♦ శస్త గుణాన్విత సాధుమార్గసం
జనితవు, శిష్టరక్షణ ప్ర ♦ శంసితమానసవార్యపక్షవి
వనుచుఁదలంచి నమ్మితిన ♦ మ్మా! రో నిజంబును జూడనిన్నుఁబో
లినయవినీతి చిత్తఁగన ♦ లేరు జగంబున నెందుఁజూచినన్॥

కావున.

చ॥ అనువగుభక్ష్యభోజ్య పర ♦ మాన్నములాది సువస్తుజాలముఁ
గొనక నిశాచరాధములు ♦ గూర్చెడు నామధుమాంసభక్షణం
బునమది నుంచి చాలకది ♦ పూజ్యుఁడు శ్రీరఘురామచంద్రుపా
వనమగుజీవముం గొనఁగఁ ♦ బాల్పడఁజూతువె కాళికేశ్వరీ॥

నీచరిత్రము నిందాస్పదంబుగానున్నది. నీయందుభక్తి విశ్వాసములుంచఁదగినదానవుకావు. నీయాసరా లేనిదీమైరావణుఁడీ ఘోరకార్యమునకుఁగడంగఁడు. కానిమ్మా! దుష్టులను సాధులఁజేయుటకేది మాగ౯మో యది నేనెఱుంగకపోలేదు. ఓ చండికేశ్వరీ! నేపలుమాటలపాడను గాను. ఇదే! నాకడసారివాక్యమాలింపుము.

గీ॥ క్షణములోపల శ్రీరాము ♦ చంద్రులక్ష్మ
ణప్రభులఁదెచ్చి సుఖముగా ♦ నాకు జూప
కున్న వధియింతు నుగ్గియింతు ♦ నిన్నుఁగూడ
దనుజహాతకులతోపాటు ♦ తప్పకుండ॥

అటులజేయకున్న శ్రీరామచంద్రుని పాదంబులకుఁదప్పినవాఁడనే! నా బలపరాక్రమంబులు నీవెఱుంగనివి కావు. మూగిమొద్దువలె నోరుమెదల్పకయున్నమాత్రమున నిన్నమాయకురాలినిగా భావించి విడిచిపుత్తునని భావించితివేమో? అట్టియడియాశఁబొందకుము.

(కాళి ప్రత్యక్షమగుట)

కాళి—హనుమంతా! నీవంతవాఁడవేయగుదువు. నీబలము, చలము నేనెఱుంగనివి

కావు. రామలక్ష్మణులు సుఖులైయున్నారు. ఇంతవరకు వారికెట్టియాపదలు రాలేదు. ముందు రాఁబోవు.

హను—లోకమాతా! నావందనములందుకొనుము. కార్యాశక్తుఁడనగుట ముందువెనుకలరయక నిన్నుదూషించినయజ్ఞానమును సైరింపుము. (ఆలకించి) అమ్మా! ఆకోలాహలమేమి?

కాళి—మైరావణుఁడు నీరాకడ నెఱింగి నీచేదములవిని నిజసైన్యనాశనమునకోడి త్రోకఁద్రొక్కినత్రాచుకైవడి మండిపడుచు సైన్యసమేతుఁడైనీపైదాడివచ్చుచున్నాఁడు. అతని నెదుర్కొననేగుము.

హను—తల్లీ! ఎందరువచ్చిననాకేమి? శ్రీరామచంద్రునికరుణయు, నీయండయు నాకుండునంతవఱకు నాకేమియు భయములేదు. ఆదానవుని ధైర్యమెంతవఱకున్నదో కనుఁగొనివచ్చెద. నేవచ్చునందాక రామలక్ష్మణులతోపాటీదోర్దండినిఁగూడ కాపాడుచుండుము. జాగ్రత్త. దానవుఁడేమైనమాయఁజేయవచ్చునేమో? (అనియూపస్తంభమునులాగికొనిపోవుచున్నాఁడు)

దోర్ద—(సైన్యముఁబరికించిచూచి) ఔరా! మైరావణుని పటాటోపము! వందిజనగాయనక, వైతాళిక, మార్దంగిక, వంశాదిక, మాగధిజనంబులుగొలువ నర్తకజనంబులు నృత్యంబులు సలుప భేరీపణవడక్కాదులు మ్రోగ నిరుగెలంకుల రథబృందంబులు, సామజఘటలు, అశ్వారోహకులు, కాల్బలంబులు ననేకంబులు గానడువ భైరవముఖ, మేఘవల్లభ, కర్కోటకులాది మంత్రివర్గంబులు కంచురథంబులపయిఁబరివేష్టించియాలోచనలు చెప్పఁ దానుకనకరథంబుపైఁగొలువుండి కదనరంగంబుఁజొచ్చి హనుమంతునెదుర్కొనుచున్నాఁడు. (చూచి) ఆహా! ఏమీహనుమంతుని యుద్ధనైపుణ్యము! ఇందఱొక్కమారుగ దన్నుఁదాకినను లక్ష్యపెట్టకనొక్కొక్కవ్రేటునకు శతకోటి, సహస్రకోటి రాక్షసులనుక్కడించి యంతకునిచెంతకనుపుచు, దానవులమాయలకుఁబ్రతిహతమొనరింపుచు, ఏనుంగులపై నేనుంగులచేతను, గుఱ్ఱంబులగుఱ్ఱములచేతనుఁగూల్చుచు రథములవిఱుగఁదన్నుచు నిముసములో కదనరంగంబును పీనుగపెంటలుగఁజేసె. అబ్బబ్బా! ఎంతసాహసము! ఎంతసాహసము! అదే! మేఘవల్లభునిరథముపయికిదూకి దానినిఁబట్టుకొని భైరవముఖుని భైరవముఖముగా నెగసిపట్టి వారితలలరెండుచేతులఁబట్టి తాళమువాయించుచుఁ దదుపరి వాలంబునకుఁజుట్టి కర్కోటకునిరథమునకేసిబాదిచంపె. ఇంకయొక్క మైరావణుఁడుమాత్రము మిగిలియున్నాఁడు. పాపమాతఁడుచేయునదిలేక యుద్ధభూమినిఁజూచి గుండెఝల్లన

దిగ్భ్రమఁబడి నిలిచియున్నాఁడు. వాని స్థితిని జూచి హనుమంతుఁ డేదియో హెచ్చరింపుచున్నాఁడు.

(తెఱలో హనుమంతుఁడు)

శా॥ ఓరీ! దుష్టనిశాచరాధమ! శఠా! • యోపాపభూయిష్ఠ! యో
క్రూరా! రావణుమాయబోధనలచేఁ • గోల్పోయి సుజ్ఞానముం
దురాలోచనమూని నీబలముల • దూర్వారబట్టించినా
తీరిట్లాయెనటంచుఁ గుందనగురా • ధీరత్వముం జూపకం ॥

దో॥—దీనికి మైరావణుండేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చునో?

(తెఱలో మైరావణుఁడు)

ఓరోరి మూఢపశువా!

గీ॥ బక్కరక్కసిమూకల • నుక్కడంచి
నంతమాత్రనెగర్వించి • నధికబలుని
మాయరావణుదోశ్శక్తి • హేయపఱుపఁ
జూచుచుంటివే వనచర! • నీచబుద్ధి!

దో॥—ఛీ! మాయన్న ప్రత్యుత్తరమంతబాగున్నదిగాదు. పండ్లబింకములాగుమాటలు గాని సరసమైనవిగావు. మఱల హనుమంతుఁడేదియో యనుచున్నాఁడు.

(తెఱలో హనుమంతుఁడు)

ఓరోరి! యాత్మశ్లాఘ పరాయణా! చచ్చినవారు బక్కరక్కసులైన నీవు పోటుబంటువుగాఁబోలు! ఐన నీపోటుతనమేదియో చూపింపుము. వేరుచూపింపనేల? మొదటనే తెలియవచ్చినదిగదా!

గీ॥ కుప్పకుప్పలు గానేలఁ • గూలియున్న
పీనుగల గుంపుఁజూచియే • భీతి గదుర
దిగ్భ్రమను జెంది తుదకోక • దీనుపగిది
నిలచిన విధంబె నీస్థితిఁ • దెలియఁబఱచె!

దో॥—మాయన్న యేదియో యనుచున్నాఁడు? ఏమన్న నునీరసవాక్యములే!

(తెఱలో మైరావణుఁడు)

ఓహాహా! పీనుగలఁ జూచి భీతిల్లితినో, నీయట్టి యధమాధముని చేతఁజచ్చినవారి బేలత్వమునకు వగచుచు నిలుచుంటినో శాఖామృగమవగు నీవుఁ దెలియఁగలదా! గతించినదానిఁ ద్రవ్వుకొననేల? ఇప్పుడు రమ్ము. నీనాబలంబులఁ జూచుకొందము. (అని హనుమంతుని మీదికి దుముకుచున్నాఁడు.)

దో॥—(సంభ్రమముతో) హనుమంతా! ఒకే! నీ యుద్ధనిపుణత మెచ్చఁదగినది మాయన్నగారి పెనుగదా ఘాతమును నెంతసుళువుగాఁదప్పించుకొంటిరి! నీవు గాకున్న మఱొక్కరు దానిం దప్పించుకొనఁగలరా? అదే! హనుమంతుఁడు ముష్టిఘాతముచే మాయన్నను ముప్పతిప్పలంబెట్టి యాపిరిపోవునటులఁ జేసినాఁడు. ఈదెబ్బతో మాయన్న మఱిలేవడు. (పరికించి) ఆహా! మైరావణుఁడప్పుడే స్మృతిఁ దెచ్చుకొని యేమియో యనుచున్నాఁడు.

(తెఱలో మైరావణుఁడు)

ఓరోరి! వనచరపాంసనా! తప్పించుకొని యెందుఁబోఁగలవు.

చ॥ నిలువర పోకుపోకుమఁర • నీబలమెట్టిదో చూడఁగోరి నీ
వలన భయంబు కల్గదను • భావన నేమరి యుండఁజూచియో
తులువ! వినీతివర్తనత • ద్రోహముఁ జేయఁ దలంచినాడవే
బలమగు ముష్టిఘాతమున • బాలిశ! నిన్ను వధింపకుందునే!

దో॥—మఱి రావణుండు మాత్రము సామాన్యుఁడా! అబ్బా! ఎంతత్రోపుఁ ద్రోసినాఁడు! ఎంతఘాతకకార్యమొనరించినాఁడు. ఈదెబ్బతో హనుమంతుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు. అయ్యో! మాకుదిక్కేది? హా! శర్వాణీ! అలివేణీ! శ్రీరామదాసుని కేయాపద రాకుండఁజేయుము. (తిరిగిచూచి) ఆహాహా! హనుమంతుఁడు మైరావణుని వ్రేటును లెక్కజేయక చక్రమువోలె గిఱ్ఱునఁదిరిగి తప్పించుకొని వారిని వాలమునకుం జుట్టి గిరగిరఁద్రిప్పి గాలిపటంబులీలఁ బైకెగరవేయ నంతరిక్షంబున మైరావణుండు సుడిగాలిలో నెగసి పట్టుదొరకని చిట్టికాగితముచందంబున గ్రిందుమీదగుచు సభాలునభూమిపైఁ దలవేయి వ్రయ్యలగునట్లు పడినాఁడు. ఈపాటుచే మైరావణునిపాటు సమసిపోవుటనిశ్చయము. (చూచి) హనుమంతుండేలకో యిటువచ్చుచున్నాఁడు.

(హనుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హను—అమ్మా! దోర్దండీ! ఈపాపిని యెన్నిసార్లు చంపినను జావక మఱిమఱి లేచివచ్చుచున్నాఁడు. దీనికేకారణముండకపోదు.

దోర్ద—(స్వగ) సోదరుఁడు శుంఠయగుటచేతఁ జేతులారఁ జంపుకొనవలసివచ్చినది. నేవాని గుట్టును జెప్పకున్న నేమి? దేవినైనబాధించి తెలుసుకొనక పోఁడు. వృథా నేనుకాదననేల? (ప్రకాశముగా) నిజమే! వానియాయువు వేఱొకచోగుప్తపఱచియుండుటవాఁడు పరులచేతఁ జచ్చువాఁడుగాఁడు.

హను—ఆగుప్తమెట్టిది?

దోర్ద—సప్తసముద్రముల కావలనుదయాద్రియను నొక పర్వతరాజము శోభిల్లుచున్నది. దానికి ముప్పదియోజనములదూరమున మఱియొకశైలము పదియామడల వెడల్పువంతియఁ బొడగున నమరియున్నది ఆపర్వతశిఖరమందేడుగుహలున్నవి. ఆగుహలలో నేడుతుమ్మెదలు విహరింపుచుండు. ఆతుమ్మెదలలో వీనిప్రాణములు గుప్తపఱచి యున్నవి. ఆతుమ్మెదలను పట్టి వధించి వరుస సప్తసముద్రములలో విధివిధానముగ స్నానమొనరించి వచ్చి నీతనిపొలియించిన నొక్కయేటునకే ప్రాణంబులవిడువఁగలఁడు. మైరావణుఁడు నీదెబ్బచే పెనుమూర్ఛలో మునిఁగియున్నాఁడు. మూర్ఛదేలుటకు నింకొకగడియకాలముపట్టును. ఇంతలోపల నీవాకార్యసాఫల్యముఁ గావించుకొని రావలయును.

హను—తల్లీ! నేనిప్పుడే తరలిపోయి నీచెప్పినచొప్పునఁ గావించివచ్చెద. నీవిందు జాగరూకతతోనుండుము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

—•—

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

—:0:—

అష్టమాంకము.

పాతాళలంకలోని బాహ్యప్రదేశము.

ప్రవేశము హనుమంతుఁడు, దోర్దండి.

హను—తల్లీ! దోర్దండీ! భగవంతుండగు శ్రీరామచంద్రుఁడే నాకు నీసాయమును గలిగించి నాకఖండవిజయమును చేకూర్చినాఁడు. లేకున్న నొంటరిగా నేనిందువచ్చి యీపురమర్మంబుల, మైరావణునిమాయమంత్రతంత్రంబుల రహస్యము లెఱింగి తత్ప్రతీకారములొనరించి రామలక్ష్మణులవానిబారినుండితప్పించ నాకలవియగునా? నీయుపకారము నాకమోఘమైనది.

దోర్ద—హనుమంతా! నన్నుఁ గీర్తింపనవసరము లేదు. సర్వమును దైవాధీనము. శ్రీరామలక్ష్మణులయందు నీకుఁగలభక్తియే నీకిట్టివిజయమును చేకూరఁజేసినది గాని నావల్ల జరిగినదిసుమంతయు లేదు. కావలసినవిధివిధానములకు మనము నిమిత్తమాత్రులమనుట నీకుఁ దెలియదా! నేనుగాకున్న మఱియొకరువత్తురు? ఇంతకు దుష్టనిగ్రహ శిష్టజనపరిపాలకుండగు శ్రీరామచంద్రప్రభునిలీలలుగాని నిజములుగావు. ఈపాపి మైరావణువధార్థమై నిమిత్తమాత్రుంబుగా నేఁడిటులీతనిచేఁ జిక్కినాఁడుగాని లేకున్న నీతనిమాయలు వారికొకలెక్కలోనివిగావు. దనుజవధార్థమై భూమినవతరించినవాఁడగుట నేరీతినో తావచ్చినకార్యమునుఁ బూర్తిగావించుకొనకుండునా! దానికింతప్రశంశయేల?

హను—అట్లనరాదు. దనుజవధార్థమైనవతరించినవాఁడైనఁ బ్రకృతినిబద్ధుడగుట దేశకాలానుగుణంబులుగాఁ బ్రవర్తించుటదప్పదు. ఇప్పటిస్థితిగతులకు నీసాయమవసరమైనదే!

దోర్ద—దానికేమిగాని కుమారా! నీవేగినకార్యమెటులనిగ్గించుకొనివచ్చితివి. మైరావణుఁడుమూర్ఛదేరు సమయముసమీపించుచున్నది.

హను—అమ్మా! శ్రీరామచంద్రమూర్తికరుణయుఁ గాళికాంబదయయు, నీసాయమును నాకుండునంతవరకు నాకెట్టికార్యము లెక్కలోనిదిగాదు. వినుము. అట్లుమీవా

క్యానుబద్ధుఁడనై యుదయాద్రిచెంతకరిగి నచ్చటకావలిరక్కసులనెల్ల నొకఁతృ టిలోనంత మొందించి యుక్కుమిగిలి చెంతనున్నగిరివరంబునకతిగి యాకొండనె క్కి మీరుచెప్పినగుహాలనేఁడింటినిగనుంగొంటినిగాని యవిబ్రహ్మభేద్యములుగబంధి ంపఁబడియుండుటఁగనుంగొనియుపాయముఁదోఁపక నిర్విణ్ణతనిలుచుండుసుస్వరమున శ్రీరామనామసంకీర్తనంబొనరింపుచుండ నాస్వరాలాపనకు సంతసించిగొంబోలు నాతుమ్మెదలుబయటరాఁగా చెచ్చెరవానినొడిసిపట్టి నలిపి చంపివేసి నీచెప్పినచొ ప్పునఁ గ్రమముగా సప్తసముద్రములలోస్నానమాడి వచ్చితి.

ద్రోర్ద—సంతోషమాయె. హనుమంతా! ఇఁకమైరావణుండుచచ్చినట్లే!

హను—మాతా! నేనాభృంగఃతతిని భంగంబునొందించితిగదా! ఆసంగతివీనికిగోచ రముగాకుండెనా?

ద్రోర్ద— తెలియకుండునట్లంబికాశాపముగలదు. ఈతఁడు పరమదుర్మార్గుఁడగుట నె ప్పటికేమియొనర్చునోయను భీతిచే వానిప్రాణములమాత్రమచ్చట గుప్తపఱచి యుండుటకంగీకరించితిగాని దానిరహస్యము వానికిఁదెలియకుండునట్లుమూఢునిఁ జేసినది.

(మైరావణుఁడు తెఱలో)

మ॥ అనిలోమూర్ఛిలినంతమాత్రముననే ♦ యారౌర! నీచేతిలో
దనుజాధ్యక్షుఁడురావణుండు భువినం♦ తంబొందెగానంచునీ
మనతన్ జాటుకొనంగఁజాలితివెబిం ♦ కంబుల్ దగన్ బల్కుచున్
వనవాసీ! ఇఁకఁజూపరారచలమున్ ♦ బాహార్భటిన్ నాపయిన్

ద్రోర్ద—అసుగో! మైరావణుఁడు మదించినమత్తేభంబుకరణి తనపాటును దానెఱుం గకఁగ్రోధియైయిటువచ్చుచున్నాఁడు. నేనిందుండరాదు. చిరంజీవివై కార్యసా ఫల్యమొనరించుకొనుము. (నిష్క్రమించుచున్నది)

మైరా—(ప్రవేశించి) ఓరోరిక్షుద్రపశువా! వనచరరూపభండాలా!

మ। అనిలోమూర్ఛిలినంతమాత్రమున......

(అనుపైపద్యముఁజదువుచుఁబ్రవేశింపుచున్నాఁడు)

హను—రక్కసా! చింతజచ్చినను బులునుచావలేదనునట్లు నీప్రాణములేపోవసిద్ధము గనుండినదెఱుంగక నోటిబీరములాడుచునాపాటును తెలుసుకొనుమనుచున్నావా!

ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవు? ఎంతయవివేకివి?

గీ॥ మాయరావణ! నీదెంత ♦ మందబుద్ధి
మేలుకీడులనెఱుఁగక ♦ మిడిసిపడెదు
బలికిఁదెచ్చినపశువువే ♦ బట్టిద్వార
తోరణంబును మ్రింగఁగా ♦ దూకునట్లు!

మఱియు.

గీ॥ గ్రుక్కదిప్పక మొఱిఁగెడు ♦ కుక్కరీతి
మొఱఁగినంతనె ఫలమేమి? ♦ మూఢచిత్త!
నోటిబింకముముందర ♦ వ్రేటుబింక
మగపడదు చూడనీజన్మ ♦ మకటయేమొ?

మైరా—ఓరీ! పాపీ! తులువా!

గీ॥ అడవిఁదిరుగాడుమృగమువం ♦ చరసినిన్ను
ద్రోసివేయు మనుఁడునా ♦ దోసమునకుఁ
బెచ్చుపెరుగుచుఁజెలరేగి ♦ గచ్చుమాట
లాడఁజొచ్చితె రారర ♦ మ్మసియొనర్ప॥

ఇంతకురామలక్ష్మణులఁగొనివచ్చునపుడు క్షుద్రజంతువులనిమిమ్మఁ గరుణించి విడిచివచ్చినదోషంబు నాకిప్పుడనుభవమునకువచ్చినది. అప్పుడేమిమ్మగూఁడా నేదే ని మాయచేగొనివచ్చి భద్రకాళికిబలిపెట్టినబాగుగానుండియుండును. గతించినదా నికిఁజింతించనేల? నిజముగానాపొరపాటేనన్ను బాధింపుచున్నది. మీరెవరిని మహామహుఁడనినమ్మి భక్తిసేవింపుచుంటిరో యట్టివాఁడేనాచేతఁజిక్కి నిఁకమీ రు తప్పించుకొనువారు? ఇప్పుడుమాత్రముమించినదేమి? రమ్ము. చిటుకలోఁ నీశిరముభిన్నభిన్నంబులుగావించి ప్రీతిమైభద్రకాళికిబలిహరణమొనర్తు.

హను—రావణా! వీరాధివీరుఁడగువాఁడు బలదర్పంబులఁజూపించుచు ముఖాముఖిని నిల్చిపోరిజయంబునుఁబొందవలయు గాక మంత్రతంత్రముల మాయలమందుల వైరులజయింపఁదలపెట్టినంతసాధ్యమగునా? అట్లుగావించినవారెవ్వరు జయంబు గాంచఁగలిగిరో యోచించుకొనుము.

సీ॥ మాయామృగంబైన • మారీచుఁడేపాటి
ఘనతవహించెరా • దనుజఘాతక!
కడలినిదాటుచోఁ • గనలియుద్ధమువచ్చి
సురసయేమయ్యెరా • క్షుద్రచిత్త!
సంగరభూమిలో • దొంగమాయల మేఘ
నాథుఁడేమయ్యెరా • నయవిహీన!
కానలోపలమాయ • మానియై గనుపించి
కాలనేమేమయ్యె • జ్ఞానరహిత!
వేగద్రోణాద్రిఁగొనివచ్చు • వేళలందు
మాయఁజేయఁగవచ్చిన • మాల్యవంతుఁ
డెట్టి జయమునుగాంచెనో • యెఱుఁగలేదె?
కాకయుందువెనీవు నా • కరణియిపుడు॥

మైరా—ఓరీ! అందులకేనా యింతగర్వము! ఆజయము మీయాత్మబలముచే చేకూరినదిగాదుసుమా!

క॥ కులనాశకుఁడొక్కండే
కులముల్జెరుపంగశత్రు • కోటికివశుఁడై
కులమర్మంబులఁదెలుపఁగఁ
గలిగిన విజయంబునెంచి • గర్వింతురొకో!

అందుచేత బెండ్లుమునింగి రాళ్లుదేలిన ట్లైనది. ఆకుటిలవర్తనుఁడు—ఆకతిసకర్ముఁడు ఆవంశనాశనకారుఁడు—చేఁజిక్కినకత్తికొకకంఠగాఁగోసి కాకులకుగద్దలకెరయిడకుందునా! వానిసంగతిఁదరువాత చూచుకొందును. ఇప్పుడునీకైనీవునాయెదుటఁబడితివి. నిన్నువదలరాదు.

హను—ఔను! ఆవిభీషణునిసంగతి విచారింపవచ్చును. ఇప్పుడు నీసంగతి నేవిచారించుకొనుము. బేలా!

గీ॥ పొల్లుమాటలచేఁబొద్దుఁ • బుచ్చఁదలఁచి
వదరుచుంటుటయేగాని • ఫలముగలదె?
పారఁబోతువుకాదేని • పౌరుసల్పి
జయముఁజేపట్టిధీరతఁ • జాటుకొనుము॥

మరల నిన్ననియెుసర్పరమ్ముటుట నాకుఁబరువుహీనమేకాని వట్టిజయాపజయంబులతోసంతసించి నిన్నుఁబ్రాణంబులతోవదలవలసినవాఁడవుకావు. గనుక నీతోమరల దిఁలపడవలసివచ్చినది. ఔరమ్మ! నీవెంతవఱకు సిద్ధముగనుంటివో చూతును.

మైరా—పారఁబోతువునీవో, నేనో తెలియఁబోవుచుండ మఱిప్రస్తావించుకొననేల?

గీ॥ కుడువఁబోవుచు రుచిఁజెప్పఁ • గోరినటుల
ననుభవింపఁగఁబోవుచు • నబలరీతిఁ
గానికూతలఁగూయుట • ఘనతయగునె?
కాచుకొనుమోరియీముష్టి • ఘాతమునకు॥

(అనిపైఁబడిగుద్దుచున్నాఁడు)

హను—ఔరా! ఎన్నిదినములు సాముజేసి యీబలమునుసంపాదించితివి. స్వశక్తి పరశక్తులనెంచక నీమాయచేదములకు నీలోనీవు మెచ్చుకొనుచు ధీరులతో యుద్ధమునకుడిగితివి. చేతనైనట్టిప్రయత్నములఁజేయుచుంటివి. శక్తికొలందియుద్ధకౌశలముఁజూపుచుంటివి. ఫలితములేదయ్యె. ఓరీ! పందా! యుద్ధమననేమిగానెంచితివో?

క॥ మచ్చులమందులఁజల్లెడు
పిచ్చితనపు విద్యగాదు • ప్రేలరి! అనిలో
విచ్చలవిడి జరియించిన
వచ్చునురా జయము నెట్టి • వారికినైనన్॥

నీపరిభావమెంతవఱకుండునో గనుఁగొనక మొదటనే దుదముట్టించుటమంచిదిగాదని యింతవఱకు సైచియుంటి. ఇప్పటికేచాల తడవైనది. నినుఁబాసిపోయిననీమంత్రి, సామంత, పురోహిత, సేనాబంధువర్గంబులు నీకైనిరీక్షించుచున్నారు. వారలకునీకు నెడము సేయుటబాగుండదు. కీయిష్టదైవముఁబ్రార్థించుకొనుచుఁబ్రయాణమును గట్టుము.

మైరా—ప్రయాణ మెవరు కట్టుదురో యిప్పుడే తేలును. వేరయా యుద్ధములతోఁ బనిలేక ద్వంద్వయుద్ధమున నేఁడు దముట్టించెద.

హను—రోగిపాలఁగోర వైద్యుఁడదియే పెట్టుమనినట్లు నేఁగోరుచున్న దానినే నీవును గోరుచుంటివి. రమ్ము. (అని డీకొనుచున్నాఁడు)

మైరా—(నేలఁగూలుచు) ఆహా! రామా! రామా! పరులకుపకారము కొఱకుఁ బోయి పరంధాముఁడవగు నీకపకారమునుఁ గావించితి. నన్ను రక్షింపుము. హా. హా (ప్రాణములవీడుచున్నాఁడు)

కాళి—(మరలఁ బ్రత్యక్షమై) హనుమంతా! మేలు, మేలు లోకకంటకునిఁ బరిమార్చి జగంబులకు మేలొనర్చినవాఁడ వైతివి. అదే! దేవతలు నీపై పుష్పవర్షంబులఁ గురిపింపనుండియు బ్రతికియున్న రావణాని భయమున వెనుకాడుచున్నారు. ఇదే! శ్రీరామలక్ష్మణుల గుప్తపరచియున్న మందసము. త్వరితముగఁ గొనిచని రావణవధఁ గావించి లోకత్రయంబులఁ గీర్తినీయులుగండు.

హను—తల్లీ! నీకరుణయున్న నదిగూడ క్షణములోపని. ఇదె వందనమాచరింతు. నాకు సెలవొసంగుము.

కాళి—మంచిది పోయిరమ్ము. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

హను—దోర్దండీ! ఈరాక్షసరాజ్యమునకు నీపుత్రుని జంబుకేశ్వరుని లంకేశ్వరునిఁ గావొనర్చి మత్స్యవల్లభుని మంత్రిగా నియమించి యీకాళికాదేవికృపాకటాక్షములచే సర్వసుఖములనుభవింపుము. అటుగాదు నేనే వారికి బట్టాభిషేక మొనరించి పోయెద. వారలఁ బిలిపింపుము.

దోర్ద—మహాప్రసాదము. (నిష్క్రమించి వారలతోఁ బ్రవేశించును)

హను—(జంబుకేశ్వరుని పీఠముపైనునిచి) కుమారా! జంబుకేశ్వరా!

క॥ దనుజుఁడవై పుట్టిననా
దనుజులశీలంబు వీడి ♦ దాక్షిణ్యుఁడవై
వినయ విధేయత మెలఁగుచు
ఘనతరమైనట్టి కీర్తిఁ ♦ గాంచుము ధీరా॥

సుగుణచరిత్రుఁడగు యీమత్స్యవల్లభుఁడు నీకు మంత్రిగానుండును. మీరిద్దరు నొద్దికతోనుండి శ్రీరామచంద్రుని కృపాకటాక్షమునకుఁ బాత్రులరై నేర్పుతో డఁగాలముగడపుఁడు.

జంబు—స్వామీ! మేమీరు పురముఁ జిన్నవారము. ఎవ్వరేమి కీడొనర్తురో? మీరు మమ్మరసియుండవలయు.

మత్స్య—తండ్రీ! మమ్ముఁ గాపాడ నీవే దేవదేవుండవు. పునర్దర్శనంబివ్వవలయు.

హను—కుమారులారా! మనకెల్లర కేడుగడయగు శ్రీరామచంద్రుని దయయున్నంతవఱకు మీకెట్టియాపదలు రావు. భయములేదు ఇప్పుడు విస్తారముగ నిందుండ వీలులేదు. మరలవత్తు.

ఇద్ద—తండ్రీ! మావందనములందుకొనుఁడు.

హను—చిరంజీవులయియుండుడు.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ

హనుమద్విజయము.

—:0:—

నవమాంకము.

లంకలోని శ్రీరామచంద్రుని శిబిరము.

సుగ్రీవ, అంగద, జాంబవంత, గవయ, గవాక్ష, గంధమాదన సుషేణ,విభీషణాది వనచరులు.

సుగ్రీ — కపికుల శేఖరులారా!

చ॥ తెలతెలవారవచ్చెఁగద • ధీరుఁడు మారుతి రాక యెంతకున్
దెలియదు; రామలక్ష్మణులఁ దెచ్చుచునుండెనొ? లేదొ? పాపిమా
యలఁగనఁజాలెనో? గనడొ • యక్కట! యెట్టియమంగళంబు వీ
నులఁబడనుండెనో? కపుల • నోముఫలం బెటులున్నదో గదా!

అంగ — (ఆలకించి) ఏదియో సింహనాదంబు వినవచ్చుచున్నది. వినన్ ఆంజనేయుని సింహనాదము వలెనే యున్నది. కార్యానుకూలుఁడు గాక కేసరీపుత్రుండు సంతోషసూచకంబగు సింహనాదంబుఁ గావింపఁడు.

అందరు — నిజము. నిజము. అడుగో! హనుమంతుఁడే! మన హనుమంతుఁడే! అంగదా! ఈ శుభవార్తఁ దెల్పిన నీకేమి బహుమతులొసంగువారము. రండు. రండు. ఆ మహానుభావుని కెదురుగాఁ బోవుదము.

అంగ — అయ్యలారా! మనము ప్రయత్నించునంతలోపల నా ధీరుఁడే మనల సమీపించినాఁడు. ధీరోద్ధారకా! ఆంజనేయా! నమస్కారములు. నీమోము సంతోషమును సూచించుచున్నది. కార్యము పండెగదా!

హను — (ప్రవేశించి) సుగ్రీవరాజా! నీకును దక్కిన పరివారమునకును క్షేమమే గదా! విభీషణా! నీవుఁ గుశలమా!

విభీ — అయ్యా! నాకుశలమున కేమి?

ఉ॥ క్షేమమె రామచంద్రునకు • క్షేమమె లక్ష్మణమూర్తి కెంతయున్
క్షేమమె నీకు వాయుసుత! • చెప్పుమ యచ్చటి వింతలెల్ల నీ
వామయి రావణాధముని • నంతకుచెంతకుఁ బంపివచ్చితే
క్షేమము చేకురంగఁదగఁ • జేసితి వేభువి నెల్లవారికిన్॥

హను — వేఱుగఁ జెప్పవలయునా! అందరు క్షేమముగనే యున్నారు. ఇదుగో! రామలక్ష్మణుల దాచియుంచిన మందసము. కాళికాదేవి నాకొసంగె. (అని మందసముఁ జూపి క్రిందఁ బెట్టుచున్నాఁడు)

అందరు — (గుమిగూడి) విభీషణా! ఆ మందసమును దెఱువుమీ? రామలక్ష్మణులఁ జూడక క్షణమైన నిల్వఁజాలము.

విభీ — (మందసముఁ దెఱచి) అయ్యలారా! అల్లరి సేయకుఁడు.

క॥ బృందారకులో యనఁదగు
సుందరరూపముల నిద్ర • సోలుచు రఘురాట్
చంద్రులు సుఖముగ నుండిరి
గుందఁగఁబనిలేదు మనకుఁ • గోవిదులారా!॥

వీరిని భద్రంబుగా నెత్తి యాచోట శయ్యపైఁ బరుండఁ బెట్టుడు. అయ్యా! హనుమంతా!

గీ॥ చేసితినొ? లేదొ? ద్రోహంబు • చెప్పఁగలఁడు
రామచంద్రుఁడు మనపాలి • రాజరాజు
చేసినానని మీరెంచి • వేసినట్టి
బంధనంబులు నేటితో • వదలఁగలవె!॥

హను — విభీషణా! కోపపడకుము. నేను సత్యముగా నీపట్ల నపరాధమొనరించినాను. క్షమింపవలయు.

క॥ ఆపదనుమగ్గియుంటను
కోపము ననుచుట్టుముట్టి • కోల్ పుచ్చగనే
పాపముఁ జేసితి నీయెడ
సైపుము నాతప్పులెల్ల • సద్గుణధుర్యా!॥

విభీ—అయ్యో! నిన్నుతుమియించునంతటివాఁడనా? నాయపవాదును బాపిననీకు నే ఋణస్థుడనైతిని ఆఋణ మెట్లుదీర్చుకొందును? ఆహా! నీశక్తి మహాద్భుతము. నీప్రయాణోదంత మెఱింగింతువా?

హను—అయ్యా! అతికడుచిత్రము. చెప్పెదవినుము.

సీ॥ నీవు చెప్పినగుర్తు • నేబోయివనరాజిఁ
గంటినట్టి కొలనుఁ • గాంచినాడ
నందిలి కమలంబు • నరసిగన్గొని దాని
సూక్ష్మనాళంబునఁ • జొచ్చినాఁడ
నదిదాటియావలి • యధికద్వారముదాటి
దోర్దండిపాళ్ళునే • దోఁగినాఁడ
దానిమూలంబునఁ • దాఁసువాకిలిదాటి
శాంకరి గన్గొనఁ • జాలినాఁడ
ఇంతలోపలరక్కసు • లెల్లగూడి
నన్నుగవయంగవచ్చిన • నున్నజేయు
మంత్రివర్యులతోఁగూడి • మాయరావ
ణుండెవెడలఁగ వారినిఁ • జెండినాఁడ.

రాక్షసులనందఱి నొక్కవ్రేటునకే నుక్కడంచితినిగాని మైరావణుఁడు మాత్ర మెన్నిసారులుచంపినను జావక మరలమరల లేచివచ్చుచుంట చిత్రముగాఁదోఁచి దోర్దండినిగారణమడుగ నామెదాని మర్మంబు లెఱింగింపవిని నాచెప్పినచొప్పున నుదయపర్వతంబున నుపరిభాగంబునఁగలకొండగుహలలోని తుమ్మెదలయందు గుప్తపరచియున్న మైరావణుని జీవసమితినిఁబట్టివధించివానినిదునుమాడి తద్రాజ్యంబునకు దోర్దండికుమారుఁడగు జంబుకేశ్వరుని యాధీనుజేసి మత్స్యవల్లభుని మంత్రిగానియమించి కాళికాప్రసాదంబున నీమందసముఁగొనివచ్చినాఁడ.

సుగ్రీ—హనుమంతా! నికతన మేమెల్లరముఁ గృతార్థులమైతిమి. విభీషణుఁడను పావని కర్ణధారత్వంబున మైరావణుఁడను ఘోరసముద్రమున నెట్టియాపదలు లేక సుఖముగా నీవలఁబడవేసినది. ఇఁక రామలక్ష్మణులేవిధంబున మేల్కాంతురు. ఆపాపి యేమందులఁజల్లినాఁడో? దానిప్రతిక్రియమన మెఱుంగముగదా?

హను—దానికిమనవిభీషణుఁడు లేఁడా?

సుగ్రీ—విభీషణా! త్వరగాఁబ్రతిక్రియఁజేసి రామలక్ష్మణుల బ్రతికింపుమా!

విభీ—ఎట్టిప్రయత్నములువలదు. భానురశ్మి సోకినంత నేవారు మేల్కాంతురు. అదుగో! సూర్యోదయముగూడ నగుచున్నది. చూడుఁడు.

సీ॥ ప్రాగ్గిరిశ్యామశేఫాల • భాగంబునందున
బెట్టినకుంకుము • బొట్టనంగ
గగనేందిరారామ • కైచేసి తెచ్చిన
రతినాలుగూర్చిన • రాగిసెయన
ఉదయలక్ష్మీకిమోద • మొనగూర్పఁగాఁ గాల
పురుషుఁడిచ్చినజపా • పుష్పమనఁగ
లోకహితంబుగా • నాకాశపీఠినిఁ
దెలివొందఁ బెట్టిన • దివ్వెయనఁగ
పద్మమిత్రుఁడు భూలోక • బంధువుండు
జారచోరులపాలిటి • శాత్రవుండు
పెనుసుషుప్తినిఁబోకార్చు • ఘనచిరుండు
తోఁచుచుండెను భానుండు • తూర్పుదిశను॥

రాము—(మేల్కాంచినట్టులలేచికూర్చుండి) ఆహా! ఎంత గాఢనిద్రపట్టినది. లక్ష్మణా! నిద్ర దరిద్రదేవతకునిలయమనియు సర్వకార్యభంగకారియనియుఁ దెలిసియుండియు రావణువధావిధానకార్య నిర్వాహకులముగావలసినమనము నిట్టినిద్రకులోనైయుండుట సమంజసమే! సుగ్రీవా! ఈరాత్రి రావణుని చర్యలు మనకేమియుఁ దెలియరావయ్యె. పాడునిద్ర నన్నావహించుటఁజేసి లోకము నేనెఱుంగకుంటిని. మీరును మావలె నిద్రాదేవికి దాసులైతిరా!

సుగ్రీ—మహానీయా! దేవరవారికిఁ దెలియనిదొక్కటియు లేదు. గాని మావలన నేవినఁగోర యాకుగుచుండియుందురు. రాత్రిజరిగిన కార్యమతివిచిత్రము. మనచే దెబ్బఁదినిపోయిన లంకేశ్వరుఁడు విజయముపైనాశనువీడి, సిగ్గునువిడనాడి, తనసహాయుఁడును బాతాళలంకేశ్వరుండునగు మైరావణుని శరణుగోరనాతఁడు రామలక్ష్మణుల మాయోపాయంబునఁగొనివచ్చి కాళికిబలిపెట్టెదననిశపథంబుఁజేసినాఁడట

[illegible]డై యిటకు వచ్చి మాకెఱింగించిన నంతకుముందే మీరు నిద్రితులై యుండుట నీకెఱింగించుటకు మీ నిద్రాభంగము చేయనిచ్చగింపక హనుమంతుండు వాలముచే నొక వింత ప్రాకారము నిర్మించి యందు మిమ్ముంచి భద్రముతోఁ గాపాడుచుంటిమి గాని పాపియగు మైరావణుండు మాయావిభీషణ వేషధారుండై వచ్చి మిమ్ము మోసపుచ్చి మిమ్ముఁ గొనిపోయినాఁడు. మేమది యెఱింగి యీ విభీషణుఁడే కపటముగా మనకడఁ బ్రవర్తింపుచు నిట్టి ఘోరకృత్యంబును జేసినాఁడని నిశ్చయించి వీనిఁ బెక్కుబాధలఁ గూలనాడి కడకు బంధించితిమి. పాపమాతఁ డమాయకుఁడని తెలియలేకఁ బోయితిమి. కడకు నాతని సాయముననే హనుమంతుఁడు పాతాళలంక కేగి నా మైరావణుని వధించి మిమ్ము క్షేమముగా తేఁగలిగినాఁడు. ఇప్పుడే మీ రిందు వచ్చి మందుల మైకమును వీడి లేవఁగలిగితిరి,

రాము — ఔరా! ఎంత కార్యము జరిగినది! ఎంత విచిత్రము! హనుమంతా! కపులారా! ఈ విభీషణుని గుణమరయలేక నెట్టులో జరిగిన ప్రమాదమునకతని శైఁగినియాటలో మీరు పెద్దతప్పుఁ గావించినారు, అతనికి మాపణక ర్తలు. కేసరీపుత్రా! నీయుపకారమును మే మెట్టులఁ దీర్చుకొనఁగలము.

హను — స్వామీ! మాటిమాటికిని నన్నేల నుగ్గడించెదరు? దేనికైన మీ కరుణయే ప్రధానము.

రాము — ఓయీ! అది నీయుత్తమగుణలక్షణము. సర్వదా నీసాయమే మా కు మేలొనరింపుచున్నది. అదుగో రణభేరీ మోగుచున్నది.

విభీ — రామచంద్రా! మైరావణుండు హనుమంతుని చేతఁ జచ్చినవార్తవిని రావణుండు కడసారి కదనంబునకు బయలుదేరినాఁడు. త్వరపడవలయు.

రాము — హనుమంతా! నీ సేవకాభరమును నా పైమిగులఁ బెట్టుచుంటివి. నీ కేది కావలయునో కోరుకొనుము.

హను — మీ కరుణయే నాకన్నిటికిఁ బ్రధానము. ఐననిట్లగుగాక!

గీ॥ సకలసౌఖ్యంబులొనఁగూర్చి ♦ సకలగతుల
ధర్మపద్ధతిఁ దప్పక ♦ ధరణిపతులు
ప్రజలఁ బాలించెదరుగాత! ♦ వసుధలోన
యీతిబాధలు లేకుండ ♦ నెగడుగాత!

ము — తథాస్తు. తథాస్తు. అట్లేయగుఁగాక.

మంగళం, శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

సంపూర్ణము